

5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Kapsamında İfade Alma ve Sorgu^(*)

Deposition and Interrogation within the Scope of Criminal Procedure Code

Aysun ALTUNKAŞ^(**)

Şüpheli veya sanık, çoğu zaman olay hakkında bilgi sahibi olan tek kişi olduğundan, onun olaya ilişkin açıklamaları ceza yargılamasında maddi gerçeğin ortaya çıkartılması bakımından çok önemli bir role sahiptir. Ceza yargılamasında şüpheli veya sanığın beyanının elde edildiği işlemler olan ifade alma ve sorgu sırasında, bu işlemleri gerçekleştiren yetkililer olay hakkında bilgi sahibi olurlarken, şüpheli veya sanık da susma, lehine olan delilleri ileri sürme gibi haklar aracılığıyla kendisini savunma imkanına kavuşmaktadır. Bununla birlikte ceza yargılamasının bütününde olduğu gibi, ifade alma ve sorgu işlemleri sırasında da, şüpheli veya sanığın beyanının her ne pahasına olursa olsun elde edilmesi kabul edilmemekte; bu beyanın serbest iradenin ürünü olması aranmaktadır. Bu doğrultuda, ifade ve sorgunun tarzı, CMK'nın 147. maddesinde sıkı şekil şartlarına bağlanırken; CMK'nın 148. maddesinde getirilen düzenleme ile de şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engelleyici yöntemlerin ifade ve sorgu sırasında kullanılması yasaklanarak, bu usullerle elde edilen ifadelerin rıza ile olsa da delil olarak değerlendirilmesi yasaklanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında öncelikle konuyla bağlantılı kavramlar hakkında açıklamada bulunulacak, ardından ifade ve sorgunun tarzı, ifade ve sorgu sırasında tutulan tutanakların ceza yargılamasındaki delil değeri, ifade alma ve sorguda yasak usuller ve bu usullere başvurulmasının sonuçları hakkında bilgi verilecektir.

İfade Alma, Sorgu, İfade ve Sorgunun Tarzı, Yasak Usuller, Değerlendirme Yasağı.

The suspect or defendant is often the only person who has information about the incident. Because of this, explanations of the suspect or defendant plays a very important role to reveal the material truth in criminal proceedings. In the criminal proceedings, the procedures which involve the statements of the suspect or defendant, are called deposition and interrogation. During the deposition and interrogation, the authorities who carry out these procedures find an opportunity to be informed about the incident, while the suspect or defendant has the opportunity to defend himself/herself through the rights such as right to remain silent and putting forward the evidence in his/her favor. In criminal proceedings, the statement of the suspect or defendant is sought to be the product of his/her free will. In this direction, the conduct of deposition and interrogation is bound by the strict conditions in the article 147 of CMK. In addition to this, using methods that obstructing the free will of the suspect or defendant is prohibited by the article 148 of CMK. Therefore within the scope of this study, first of all the concepts related to the subject will be explained and then the regulations of the article 147 and 148 of CMK will be analysed.

Deposition, Interrogation, Conduct of Deposition and Interrogation, Prohibited Methods, Evaluation Ban.

I. Giriş

Hukuk devleti, insan haklarını korumanın yanı sıra adaleti ve güvenliği sağlamak, dolayısıyla vatandaşların haklarını ihlal eden suçlarla mücadele etmek, onları önlemek mecburiyetinde olan devlettir.¹ Suçlulukla mücadele devletin temel görevlerinden olduğundan, bu görevin gereği gibi yerine getirilmemesi devletin itibarını zedeler. Ancak suçun failinin kim olduğunun bilinebilmesi her zaman imkan dahilinde değildir. Bu nedenle ceza yargılaması kapsamında alınan tedbirlerin bu suçla bağlantısı olmayan kişilere uygulanması, dolayısıyla devletin suçu aydınlatma faaliyeti sırasında almış olduğu tedbirler aracılığıyla kişilerin hak ve özgürlüklerinin ihlal edilme riski de bulunmaktadır. Bu tip risklerin varlığı, devletin suç ve suçlulukla olan mücadelesinde daha temkinli bir şekilde hareket etmesini, bu mücadele sırasında kullanacağı gücün oranını daha iyi ayarlamasını gerektirmektedir.²

Hukuk devleti ilkesinin sonucu olarak bugün ceza yargılamasında, maddi gerçeğin araştırılmasına yönelik birçok sınırlama kabul edilmiştir. Bunların başında da, maddi gerçeğin ne pahasına olursa olsun araştırılmasının kabul edilmemesi gelmektedir. Çağdaş ceza yargılamasının amacı, suçlunun tespit edilerek cezalandırılmasının yanında, suçsuzların korunması ve yargılamanın yasalara ve hukuka uygun bir şekilde yürütülmesini sağlamak olduğundan, bir hukuk devletinde maddi gerçeğin, ancak insan haklarına saygılı ve hukuka uygun bir şekilde hareket edilerek ortaya çıkartılabileceği kabul edilmektedir.³

Şüpheli veya sanık, çoğu zaman olay hakkında doğrudan doğruya bilgi sahibi olan tek kişi olduğundan, ceza yargılamasında maddi gerçeğin ortaya çıkartılması noktasında en önemli delillerden birini şüpheli veya sanığın beyanı teşkil etmektedir. Şüpheli veya sanığın beyanının devleti temsile yetkili organlar tarafından alındığı işlemler ise ifade alma ve sorgudur.⁴ Ancak yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda, çağdaş ceza yargılamasında, bütün delillerde olduğu gibi, şüpheli veya sanığın beyanının da ne pahasına olursa olsun alınması kabul edilmemekte; bu beyanın sanığın özgür iradesinin ürünü olması aranmaktadır. Bu doğrultuda şüpheli veya sanığın beyanının elde edilmesi noktasında takip edilmesi gereken usul, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun⁵ 147. maddesinde hüküm altına alınmaktadır. İfade ve sorgu sırasında kullanılması yasak olan usullerin düzenlendiği 148. madde uyarınca da şüpheli veya sanığın⁶ beyanının özgür iradesinin ürünü olması aranmakta; bu iradenin engellenmesi sonucunu doğuracak yöntemlerin kullanılması ise söz konusu hüküm ile yasaklanmaktadır. Bununla birlikte ifade alma ve sorgu sırasında kullanılması yasak olan usuller 148. maddede sayılanlardan ibaret değildir. Anılan maddenin gerekçesinde ifade edildiği üzere, madde metninde sayılan usuller örnek niteliğinde olduğundan, maddede sayılmamakla birlikte şüpheli veya sanığın özgür iradesinin engellenmesi sonucunu doğuran yöntemlerin ifade alma veya sorgu sırasında kullanılmaması gerekmektedir.

Bu çalışmanın konusu, 2006 yılında da "*Hukuka Aykırı Delil Teorisi Işığında İfade Alma ve Sorgu*" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında incelenmişti.⁷ Ancak yüksek lisans tezi kapsamında ifade alma ve sorgu konusu incelenirken 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu 2005 yılının Haziran ayında yürürlüğe girmiş çok yeni bir kanun olduğundan, bu Kanun kapsamında getirilen düzenlemelere ilişkin literatür çok sınırlı olduğu gibi, bu konuda verilmiş yargı kararı örneği de hemen hemen bulunmamaktaydı. Bu nedenle söz konusu yüksek lisans tezi kapsamında konu, ağırlıklı olarak 5271 sayılı CMK'nın konuya ilişkin düzenlemelerinin, mülga 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu düzenlemeleri ile karşılaştırılması ve yine 1412 sayılı CMUK döneminde verilen yargı kararlarından hareketle değerlendirilmişti. Bu doğrultuda bu çalışma ile 5271 sayılı CMK'nın yürürlüğe girmesinin üzerinden geçen yaklaşık on altı yıl içerisinde bu işlemler konusunda ne gibi gelişmeler yaşandığı, yargı kararlarının hangi yönde şekillendiği, yine 2010 yılında Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun açılmasıyla birlikte Anayasa Mahkemesi tarafından konunun nasıl ele alındığı hususlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Buna göre çalışma kapsamında öncelikle şüpheli, sanık, ifade alma ve sorgu işlemlerine yönelik genel bilgiler verilecek, bu kapsamda ifade ve sorguda takip edilmesi gereken usul ve ifade ve sorgu sırasında tutulan tutanakların delil değeri hakkında

açıklamada bulunulacak, ardından ifade alma ve sorgu sırasında uygulanması yasak olan usuller ve bu yasak usullere başvurulmasının sonucu hakkında bilgi verilecektir. Bu değerlendirmeler yapılırken de, uygulamanın konuya yaklaşımı, yargı kararlarına olabildiğince geniş bir çerçevede yer verilerek aktarılmaya çalışılacaktır.

II. İfade ve Sorgunun Tarzı ve İfade ve Sorgu Tutanaklarının Delil Değeri

Çalışma kapsamında bu başlık altında öncelikle konuyla bağlantılı kavramlar açıklanacak, ardından ifade ve sorgunun tarzı ve ifade ve sorgu tutanaklarının ceza yargılamasındaki delil değeri hakkında bilgi verilecektir.

A. Kavramlar

1. Şüpheli

Türk hukukunda *şüpheli*, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun tanımlar başlıklı 2/1-a maddesinde, soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişi olarak tanımlanmaktadır.⁸ Bu tanım uyarınca, ceza yargılamasında bir kişinin şüpheli olarak kabul edilebilmesi için, soruşturma evresinin başlamış olması ve o kişinin de suç faili olarak, şüphe altında olması gerekmektedir. Dolayısıyla öncelikle şu husus ifade edilmelidir ki, Türk hukukunda, soruşturma evresi başlamadığı sürece kişinin şüpheli olarak kabul edilebilmesi mümkün değildir. Bu da soruşturma evresinin ne zaman başlamış sayılacağı ve kişilerin hangi andan itibaren şüpheli sıfatını kazanacağı sorusunu gündeme getirmektedir.

Soruşturma, kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade etmektedir (CMK m. 2/1-e). Bu tanım uyarınca soruşturma evresinin ve dolayısıyla kişinin şüpheli sıfatının başlangıç anı, kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesi anıdır.⁹ Yine CMK m. 160 uyarınca da, Cumhuriyet savcısının, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlaması öngörülmektedir. Dolayısıyla bu iki düzenleme birlikte değerlendirildiğinde, kişinin şüpheli olduğunun kabul edilebilmesi için hakkındaki suç şüphesinin öğrenilmesi yetmemekte, aynı zamanda o kişi hakkında kamu davası açılmasına yer olup olmadığını öğrenmek üzere araştırma işlemlerinin de başlamış olması gerekmektedir.¹⁰

Öte yandan her iki düzenlemede de yasa koyucunun şüphenin derecesini belirlemek bakımından bir niteleme yapmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda öğretilerde, soruşturma evresini başlatan şüphenin somut olguya dayanan basit şüphe olarak anlaşılması gerektiği ifade edilmektedir.¹¹ Ancak soruşturma evresinin başlamış olması, her zaman bir şüphelinin bulunduğu anlamına gelmez; soruşturmayı başlatan somut olguya dayanan basit şüphe, suçun faili olarak belli bir kişiyi ya da kişileri işaret ettiğinde, *şüpheliden* söz edilebilecektir.¹² Belli kişi veya kişileri işaret eden bu şüphenin, somut olgulara dayanmaması yani basit soyut şüphe derecesinde olması halinde ise ortada bir şüphelinin bulunduğu kabul edilebilmesi mümkün değildir.¹³ Bu durumda bu kişilerin *hedef kişi* olarak kabul edilerek, haklarında bilgi toplama amacıyla istihbarat faaliyetleri yürütülmesi mümkün olduğu gibi,¹⁴ bu aşamada ancak tanık sıfatıyla bilgilerine başvurulabileceği kabul edilmelidir.¹⁵

Öte yandan 15.08.2017 tarih ve 694 sayılı KHK'nın¹⁶ 145. maddesi ile CMK'nın 158. maddesine eklenen ve 01.02.2018 tarih ve 7078 sayılı Kanun'un¹⁷ 140. maddesi ile aynen kabul edilen 6. fıkra uyarınca, Cumhuriyet savcısına

soruşturmaya yer olmadığı kararı verme yetkisi tanınmıştır. Buna göre; ihbar ve şikayet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikayetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verilecek ve bu durumda şikayet edilene, şüpheli sıfatı verilmeyecektir. Dolayısıyla ihbar ve şikayetin, soruşturma evresinin başlatılmasını gerektirecek somut olguya dayanan basit şüpheyi içermemesi ya da fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasına gerek olmaksızın açıkça anlaşılması halinde, soruşturmaya yer olmadığı kararı verilecektir. Bu doğrultuda bu hallerde, her ne kadar madde metninde sadece şikayet edilenden söz edilse de, hem şikayet edilen, hem de ihbar edilene şüpheli sıfatı verilemeyeceğinin kabul edilmesi gerekmektedir.¹⁸

Ayrıca kişinin şüpheli statüsünün başlangıcı için somut olguya dayanan basit şüphenin işaret ettiği kişinin kimlik bilgilerinin bilinmesinin gerekli olup olmadığı sorusunun da yanıtlanması gerekmektedir. Bu konuda öğretide farklı görüşler savunulmaktadır. Bu görüşlerden ilkinde göre; CMK m. 170/3 uyarınca görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen iddianamede şüphelinin kimlik bilgilerinin yer alması gerektiğinden, iddianame düzenleninceye kadar kişinin kimlik bilgileri bilinmiyor olsa dahi, fizik kimliği biliniyorsa bu kişinin şüpheli sayılabilmesi mümkündür. Ancak bu kişiyle ilgili kimliği bilinmediği sürece iddianame düzenlenmeyecektir.¹⁹ Bununla birlikte öğretide kimlik, iddianamenin bir unsuru olmakla birlikte, fizik kimliği bilindiği sürece, kişiye geçici bir kimlik verilerek iddianame düzenlenebileceği, dolayısıyla kişinin kimliğinin bilinmemesinin şüpheli statüsünün başlangıcı üzerinde etki doğurmayacağı değerlendirilmeleri de yapılmaktadır.²⁰ Aksi görüşteki Yurtcan ise kişinin kimliği bilinmediği sürece şüpheli sayılamayacağı kanaatindedir.²¹ Gerçekten de ceza yargılamasında bazı işlemler kişilerin kimliği esas alınarak düzenlenmiş, bazılarında ise kimliğe esaslı bir unsur olarak yer verilmemiştir. Kimliğin esaslı bir unsur olarak yer almadığı yakalama emri düzenlenmesi (CMK m. 98/4) gibi işlemler bakımından, eşgal yani fizik kimlik bilindiği sürece bu işlemlerin kimlik bilinmese de gerçekleştirilebilmesi mümkündür. Dolayısıyla somut olguya dayanan basit şüphenin işaret etmesi nedeniyle bu işlemlere muhatap olan kişinin, şüpheli statüsünün başladığının kabul edilmesi gerekmektedir. Kimliğin esas alındığı ifade alma ve iddianame düzenlenmesi gibi işlemler bakımından ise, suçun aydınlatılmasında toplumsal yarar olduğundan, kişinin fizik kimliğinin bilinmesi kaydıyla, salt kimliğin bilinmemesinin bu işlemlerin yapılmasına engel olmaması gerektiği düşünülmektedir. Bu halde fizik kimliği bilinen kişiye, gerçek kimliği tespit edilinceye kadar geçici bir kimlik verilerek, söz konusu işlemler gerçekleştirilmeli ve yargılama sürecinin ilerlemesi sağlanmalıdır.²²

Yine bu tanım uyarınca şüpheli sıfatı, soruşturma evresi boyunca kullanılabilir ve soruşturma evresinin bitmesiyle birlikte sona erecek bir sıfat olduğundan, soruşturma evresinin bitme anının da belirlenmesi gerekmektedir. Buna göre, CMK m. 2/1-e'de getirilen tanım uyarınca soruşturma evresi, iddianamenin kabulü kararı ile birlikte sona erdiğinden, şüpheli sıfatının da bu anda yani kamu davasının açılmasıyla birlikte sona erdiği kabul edilmelidir. Dolayısıyla iddianamenin görevli ve yetkili mahkeme tarafından değerlendirildiği ara muhakeme aşamasında da, suç şüphesi altında bulunan kişinin şüpheli statüsünde olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.

Öte yandan, her ne kadar CMK m. 2/1-e'de soruşturma evresinin iddianamenin kabulü kararıyla birlikte sona ereceği kabul edilmiş olsa da, soruşturma evresini sona erdiren tek karar iddianamenin kabulü kararı değildir. Cumhuriyet savcısının, kamu davasının açılması için yeterli delil elde edemediği ya da kovuşturma olanağının bulunmadığı hallerde verebileceği kovuşturmaya yer olmadığı kararı da, soruşturma evresini sona erdiren bir diğer karardır (CMK m. 172). Dolayısıyla soruşturma evresinin, kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile bitirildiği hallerde de, şüpheli sıfatının sona erdiği kabul edilmelidir.

Ayrıca son olarak şu husus da ifade edilmelidir ki, Türk hukukunda şüpheli statüsü, soruşturma evresi ile başlayıp, iddianamenin kabulü ya da soruşturmaya yer olmadığı kararı ile birlikte sona eren bir statü olmakla birlikte, bu, kişinin

soruşturma evresinin tamamı boyunca şüpheli statüsünün devam edeceği anlamına da gelmemektedir. İşlendiği iddia olunan suça ilişkin basit şüphe üzerine soruşturma evresi başladıktan ve bu şüphelerin işaret ettiği kişi şüpheli olarak kabul edildikten sonra, soruşturma evresi ilerledikçe o kişiye dair şüphelerin tamamen ortadan kalkması ya da başka kişi ya da kişileri işaret etmesi de mümkündür. Bu halde, soruşturma devam etmesine rağmen kişinin şüpheli statüsünün devam ettiğinden söz edilemeyecektir.²³ Dolayısıyla şüpheli statüsünün, o kişinin o suçun faili olabileceğini gösteren somut olguya dayanan basit şüphenin bulunması halinde devam ettiği; bu şüphe ortadan kalktığı ya da soruşturma evresi sona erdiği anda ise bittiği kabul edilmelidir.

2. Sanık

Türk hukukunda, kovuşturma evresinin başlamasından hükmün kesinleşmesine kadar suç şüphesi altında bulunan kişinin sanık statüsünde olduğu kabul edilmektedir (CMK m. 2/b). Dolayısıyla Türk hukukunda sanıklık statüsü, kovuşturma evresi ile başlayıp, hükmün kesinleşmesi ile sona eren bir statü olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴ Kovuşturmanın da, iddianamenin kabulü kararı ile başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar devam eden evre olarak tanımlandığı dikkate alındığında, sanıklık statüsünün kovuşturma evresi boyunca devam eden bir statü olduğu anlaşılmaktadır.²⁵ Bu doğrultuda statünün bitiş anı olarak hükmün kesinleşmesi anı esas alındığından, kanun yolu aşamasında da suç şüphesi altında bulunan kişinin sanık sıfatına sahip olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.

Öte yandan tıpkı şüpheliye ilişkin düzenlemede olduğu gibi, burada da yasa koyucu ilgili evrede kişinin suç şüphesi altında olmasını yeterli görmekte; bu suç şüphanın derecesi ile ilgili bir nitelermeye madde metninde yer vermemektedir. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere kovuşturma evresinin başlaması için iddianamenin kabul edilmiş olması aranmaktadır. CMK m. 170/2 uyarınca İddianamenin düzenlenmesi için soruşturma evresi sonunda toplanan delillerin, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturması arandığından, kişinin sanık statüsünde olduğunun kabul edilebilmesi için yeterli ya da daha ağır bir şüphenin arandığı değerlendirilmesinde bulunulabilir. Yeterli şüphenin varlığı için de toplanan delillerin, yapılacak yargılamada, kişinin mahkumiyet ihtimalini, beraat ihtimaline nazaran daha yüksek göstermesi gerekmektedir.²⁶ Dolayısıyla şüphe derecesinin, kişinin mahkumiyet ihtimalini, beraat ihtimaline göre daha yüksek gösterecek düzeyde ya da daha ağır olması halinde, kişinin sanık statüsünde olduğu kabul edilebilecektir.

Bu başlık altında son olarak kişinin sanık olarak kabul edilebilmesi için kimliğinin bilinmesinin gerekli olup olmadığı sorusuna da yanıt aranmalıdır. Bu noktada yukarıda da ifade edildiği üzere öğretilerde farklı görüşler savunulmaktadır. Bu görüşlerden ilkinde göre; iddianamede şüphelinin kimliğinin yer alması gerektiğinden, kimliği bilinmeyen kişilerle ilgili iddianame düzenlenmesi, bu iddianamenin iadesi sebebi teşkil edecektir.²⁷ Bu görüş doğrultusunda sanıklık statüsünün de kovuşturma evresi yani iddianamenin kabulü kararı ile başladığı dikkate alındığında, kimliği bilinmeyen bir kişinin sanık statüsünde olduğunun kabul edilebilmesi imkanı bulunmamaktadır. Öğretilerde savunulan ikinci görüşe göre ise şüpheli statüsünde olduğu gibi sanıklık statüsünün başlangıcında da dikkate alınması gereken, şüphelerin işaret ettiği kişinin fizik kimliğinin belli olmasıdır. Dolayısıyla hakkında yeterli şüphe bulunan kişinin fizik kimliği belli olduğu sürece, gerçek kimliği bilinmiyor olsa dahi sanık olduğunun kabul edilebilmesi mümkündür. Bu halde gerçek kimliği bilinmeyen kişiye geçici bir kimlik verilerek iddianame düzenlenmeli, bu iddianamenin kabulü kararı ile birlikte de sanıklık statüsünün başladığı kabul edilmelidir.²⁸ Gerçekten de kimlik, iddianamede bulunması gereken unsurlar arasında yer almakla birlikte, suçun aydınlatılmasında toplumsal yarar bulunduğundan, kişiye geçici bir kimlik verilerek iddianame düzenlenmeli; bu iddianamenin kabulü kararıyla kişinin sanıklık statüsünün başladığı kabul edilmeli ve ceza yargılaması kovuşturma evresine geçilerek ilerletilmelidir.

3. İfade Alma

İfade alma işlemi, CMK'nın 2. maddesinin g bendinde, şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından, soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım uyarınca, ifade alma, soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısı²⁹ ya da kolluk görevlileri tarafından gerçekleştirilen bir işlem olup,³⁰ bu işlemin amacı, çoğu zaman olay hakkında doğrudan bilgi sahibi olan tek kişi konumundaki şüpheliden soruşturma konusu olaya ilişkin bilgi almaktır. Özellikle teknik araştırma yöntemlerinin yatırım eksikliği nedeniyle kullanılmadığı ülkelerde, ifade alma yoluyla şüpheliden elde edilen bilgiler, çoğu zaman soruşturma evresinin ilerletilmesinde hayati öneme sahip olmaktadır.³¹ Bu doğrultuda yasa koyucu, ifade alma işlemini yasada, Cumhuriyet savcısı ve kolluk görevlileri açısından bilgi alma fonksiyonunu öne alarak düzenlemiştir.³² Ancak bu ifade alma işlemi sırasında, şüpheliye isnat edilen suç anlatılıp, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanılmasını isteyebileceği ve kendisi aleyhine var olan şüpheleri ortadan kaldırıp, lehine olan hususları ileri sürme olanağı tanınacağından (CMK m. 147/1-b, f), ifade alma işleminin şüpheli açısından savunma fonksiyonu da bulunmaktadır.³³

Yasa koyucu burada şüphelinin ifadesinin alınabileceğini hüküm altına aldığından, ancak somut olguya dayanan basit şüphenin olayın faili olarak işaret ettiği kişinin ifadesi alınabilir. Bununla birlikte, şüpheler belli bir kişiyi işaret etmeden önce de, olayın aydınlatılması ve failin kimliğinin tespit edilebilmesi amacıyla Cumhuriyet savcısı ve emrindeki adli kolluk görevlileri tarafından bazı faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi, bu kapsamda olayla ilgili sorular sorulabilmesi mümkündür. Bu halde adli kolluk görevlileri tarafından soru sorulması işlemi, ifade alma olmayıp, *bilgi toplama* faaliyeti niteliğindedir.³⁴ Bu faaliyet, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin³⁵ 4. maddesinde *bilgi alma* başlığı altında düzenlenmektedir. Buna göre; bir suçun tespiti veya aydınlatılmasına yönelik olarak, şikayetçi ve suçtan zarar gören ve suç işleme şüphesi altında bulunmayan diğer kişilerin dinlenilmesine ve tutanağa geçirilmesine, bilgi alma denir. Bu düzenleme uyarınca maddede sayılan kişilerin bilgi alma faaliyeti kapsamında nasıl bir usulle dinlenecekleri konusunda açık bir yasal düzenleme bulunmadığı gibi, bir kişinin suç şüphesi altında bulunması halinde, onunla bilgi alma adı altında görüşülebilmesi de mümkün değildir.³⁶ Ancak kişinin bilgisi alındıktan sonra o kişinin suçun şüphelisi haline gelmesi ihtimali de bulunmaktadır. Bu halde kişinin tekrar bilgisine başvurulması ihtiyacı ortaya çıktığında, kolluk o kişiyi ancak şüpheli sıfatıyla, haklarını hatırlatarak ve CMK m. 147'de öngörülen sıkı şekil şartlarına uygun olarak Cumhuriyet savcısının bilgisi dahilinde ifade alma işlemi sırasında dinleyebilir.

Bilgi alma gibi, ifade alma işlemi kapsamında değerlendirilemeyecek olan bir diğer hal de şüphelinin kendiliğinden yaptığı açıklamalardır. Şüpheli, kolluk görevlilerinin hak hatırlatmasında bulunmasına, yüklenen suç hakkında bilgi vermesine ya da soru sormasına fırsat vermeksizin kendiliğinden konuşmaya başlamışsa, bu işlemin ifade alma olarak değerlendirilebilmesi mümkün değildir.³⁷ Ancak bu durum, kolluk görevlilerinin şüpheli ile sohbet adı altında ifade alma işlemleri gerçekleştirmelerine zemin hazırlayacak şekilde de yorumlanamaz.³⁸ Oysa uygulamada şüpheliyle sohbet eder gibi hak hatırlatmasında bulunmaksızın ifade alma işlemlerinin gerçekleştirildiği ve sonrasında bu yolla edinilen bilgilerin tutanağa aktarıldığı ifade edilmektedir.³⁹ Yukarıda da belirtildiği üzere ifade alma işlemlerinde önemli olan, şüphelinin yaptığı açıklamaların iradi olmasıdır. Bu tip uygulamalarda olduğu gibi, iradenin yanıtılması sonucunu doğuran her durum, CMK m. 148 uyarınca yasak usul kapsamında değerlendirilmelidir.⁴⁰

Ayrıca şu husus da ifade edilmelidir ki, soruşturma evresinde, iddianame düzenlenmeden önce şüphelinin ifadesinin alınmasının zorunlu olup olmadığı konusunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Soruşturma evresi kurala bağlı olmadığından, bu evrede hangi işlemlerin nasıl bir sıralamayla yapılacağına Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilmektedir. Dolayısıyla kural olarak iddianame düzenlenmesi için aranan yeterli şüpheye başka deliller aracılığıyla

ulaşıldığı hallerde, savcının şüphelinin ifadesini almaksızın da iddianame düzenleyebildiği görülmektedir.⁴¹ Ancak öğretilerde adil bir yargılamanın varlığı için, en azından ağır suçlarla ilgili olarak şüphelinin ifadesi alınmadan iddianame düzenlenmemesi gerektiği de ifade edilmektedir.⁴² Gerçekten de, bu işlem yapılmaksızın iddianame düzenlenmesi için aranan şüphe derecesine başka deliller üzerinden ulaşılmış olsa dahi, ifade alma işleminin, şüpheliden olaya ilişkin olarak bilgi alma fonksiyonunun yanında savunma fonksiyonu da taşıdığı unutulmamalıdır. Bu doğrultuda CMK m. 160/2 uyarınca Cumhuriyet savcılığının şüphelinin lehine olan delilleri toplama yükümlülüğüne de uygun olarak, ifade alma işlemi aracılığıyla şüphelinin lehine olan delilleri ileri sürmesine ve kovuşturma evresinde maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılama yapılabilmesi için bu deliller toplandıktan sonra iddianame düzenlenmesine özen gösterilmelidir.

Öte yandan ifade alma işleminin gerçekleştirildiği hallerde de, soruşturma evresinde bu işlemin hangi aşamada, ne zaman, ne kadar süreyle, nerede ve kaç defa gerçekleştirilebileceği konusunda da açık bir düzenleme bulunmamaktadır.⁴³ Bu hususlarla ilgili olarak aşağıda ifade ve sorgunun tarzı başlığı altında değerlendirilmedi bulunulacaktır.

4. Sorgu

Sorgu, şüpheli veya sanığın, hakim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenilmesi işlemidir (CMK m. 2/h). Bu düzenlemeden hareketle, sorgu, hem soruşturma, hem de kovuşturma evresinde gerçekleştirilebilecek bir işlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu işlem, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hakimi tarafından gerçekleştirilebileceği gibi (CMK m. 162), CMK m. 163 uyarınca soruşturmanın sulh ceza hakimi tarafından yürütüldüğü hallerde, hakimin bu işlemi kediliğinden gerçekleştirebilmesi de mümkündür. Bu ikinci halde, sulh ceza hakimi, Cumhuriyet savcısının yerine geçerek şüphelinin soruşturma konusu olayla ilgili olarak beyanına başvuruyor olsa da, bu durum söz konusu işlemin ifade alma olarak nitelendirilmesi sonucunu doğurmaz.⁴⁴ Kovuşturma evresinde ise söz konusu işlem yargılamayı yapmakla yetkili ve görevli mahkeme tarafından yapılacaktır.

Soruşturma evresinde ifade alma işleminin gerçekleştirilmesi zorunluluğu bulunmadığı gibi, sorgu işlemi yapılmadan da soruşturma evresinin sonlandırılması mümkündür. Bununla birlikte, sorgu işleminin yapılmasına karar verildiği hallerde, bu işlemin soruşturmanın hangi aşamasında, ne zaman, ne kadar süreyle, nerede ve kaç kez yapılacağı konusunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu hususlarla ilgili aşağıda ifade ve sorgunun tarzı başlığı altında değerlendirilmedi bulunulacaktır.

B. İfade ve Sorgunun Tarzı

1. Genel Olarak

İfade alma ve sorgu işlemlerinin nasıl bir usulle gerçekleştirileceği, CMK'nın 147. maddesinde sıkı şekil şartlarına bağlanmıştır.⁴⁵ Buna göre; şüphelinin ifadesinin alınmasına ya da sorgusuna öncelikle kimliğinin tespit edilmesi ile başlanacaktır.⁴⁶ Şüpheli, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür (CMK m. 147/1). Bu düzenleme ile şüpheli ve sanığa sadece kimliğe ilişkin soruları yanıtlama yükümlülüğü getirilmemekte, bu soruların doğru olarak yanıtlaması aranmaktadır. Bu soruların yanıtlanmaması halinde, şüpheli veya sanık hakkında Kabahatler Kanunu'nun⁴⁷ 40. maddesine aykırılıktan dolayı işlem yapılabileceği gibi; şüpheli veya sanığın bu soruları doğru olarak yanıtlamaması halinde ise Kabahatler Kanunu m. 40 yanında, tipe uygunluk göstermesi kaydıyla TCK m. 206

uyarınca resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan ve TCK m. 268 uyarınca başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçlarından sorumluluğu gündeme gelebilecektir.⁴⁸ İfade alma veya sorgu işlemine, kişinin kimliğinin tespit edilmesi ile başlanılmasının nedeni, ifade vermek veya sorgulanmak üzere hazır bulunan kişinin hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen kişi olup olmadığını tespit etmektir. Hazır bulunan kişinin, hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen kişi olmadığını tespit edildiği hallerde, esasa ilişkin ifade ve sorguya geçilmeyecektir.⁴⁹ Kimlik tespitinin bu fonksiyonu göz önüne alındığında Yargıtay'ın, adres bilgilerinin de, kimlik bilgisi kapsamında görerek, adres bilgilerinin doğru olarak verilmediği hallerde, şüpheli veya sanık hakkında, Kabahatler Kanunu'nun 40. maddesine aykırılıktan dolayı işlem yapılmasını öngören kararında isabet bulunmadığı düşünülmektedir.⁵⁰

Bununla birlikte, hazır bulunan kişinin hakkında ceza soruşturması veya kovuşturması yürütülen kişi olduğunun tespit edilmesi halinde ise, CMK m. 147 uyarınca ifade ve sorgu işlemine devam edilecek ve şüpheli veya sanığa, kendisine yüklenen suç anlatılacaktır.⁵¹ Bu, şüpheli veya sanığa, işlediği iddia edilen suça ilişkin anlayacağı şekilde açıklamada bulunulması anlamına gelmektedir.⁵² Bu açıklamanın ardından CMK'nın 95. maddesi hükmü saklı kalmak üzere,⁵³ yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhal bildirilecektir.⁵⁴ Bu bildirimden ardından şüpheli veya sanığa hak hatırlatmasında bulunulacaktır. Buna göre; ifade alma ve sorgu işlemi sırasında, şüpheli veya sanığın müdafî yardımından yararlanma,⁵⁵ susma,⁵⁶ aleyhine olan delilleri çürütme⁵⁷ ve lehine olan delilleri ileri sürme ve bunların toplanmasını isteme⁵⁸ gibi hakları bulunmaktadır. Şüpheli veya sanığın, bu haklarının varlığını biliyor olmasının ya da daha önceden ifade alma işlemi gerçekleştirilmiş ve bu kapsamda kendisine haklarının hatırlatılmış olmasının, ikinci kez gerçekleştirilen ifade alma ve sorgu işlemleri bakımından hak hatırlatmasında bulunma yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığı kabul edilmektedir.⁵⁹ Öğreti tarafından aydınlatma yükümlülüğü⁶⁰ olarak da isimlendirilen bu yükümlülük yerine getirilmeksizin, şüpheli veya sanığa hakları anlatılmaksızın gerçekleştirilen ifade ve sorgu işlemleri sonucunda elde edilen beyanlar, Ay m. 38 uyarınca kişilerin kendileri aleyhine delil vermeye zorlanamayacakları ilkesini, savunma hakkını ve dolayısıyla adil yargılanma hakkını ihlal eder.⁶¹ Bu yükümlülüğün yerine getirilmesinin ardından ise şüpheli veya sanığın kişisel⁶² ve ekonomik durumu⁶³ hakkında bilgi alınacaktır. Bu kapsamda elde edilecek bilgiler, kişi ile ilgili olarak bir yaptırıma hükmedilmesi ya da soruşturma evresinde adli kontrol tedbirinin uygulanması noktasında etkili olacağından, bu bilgilerin, şüpheli veya sanığa hak hatırlatmasında bulunulduktan sonra alınmasının öngörülmesi yerindedir.⁶⁴

CMK m. 147 uyarınca şüpheli veya sanığa hak hatırlatmasında bulunulup, maddede öngörülen kimlik bilgisi, kişisel ve ekonomik durum hakkındaki tespitlerin ardından ifade alma ve sorgu işleminin esasına geçilecektir. Ancak bu işlemin soru cevap şeklinde mi ilerlemesi gerektiği, yoksa şüpheli veya sanığın söylemek istediklerini kesintisiz bir şekilde anlatmasına müsaade edilip, gerekli görülen yerlerde mi araya girilmesi gerektiği konusunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır.⁶⁵ Bu nedenle maddi gerçeğin ortaya çıkartılması ve şüpheli veya sanıktan olayın gerçekleşme şekline ilişkin mümkün olduğunca fazla bilgi edinilebilmesi için, hangi yöntemin kullanılması gerektiğine, mesleki tecrübeleri doğrultusunda ifade alma veya sorgu işlemini gerçekleştirecek yetkililer tarafından karar verilmelidir.⁶⁶

Bu noktada şüpheli veya sanığın, ifade ve sorgusunda sözlü olarak beyanda bulunmak yerine yazılı bir şekilde bu beyanlarını sunup sunamayacağı sorusunun da yanıtlanması gerekmektedir. Duruşma sırasında gerçekleştirilen sorgu, sanık beyanı delili niteliğinde olduğundan ve kovuşturma evresinde delillerin değerlendirilmesinde doğrudan doğruyalık ilkesi geçerli olduğundan, yargılamayı yapan mahkemenin bu beyanı sanıktan duyması gerekmektedir. Bu nedenle duruşma sırasında gerçekleştirilen sorgunun, sözlü yerine yazılı beyan şeklinde verilmesinin mümkün olmadığı düşünülmektedir.⁶⁷ Bunun dışında kalan hallerde bu beyanın, yazılı verilmesinin önünde yasal bir engel bulunmamaktadır.⁶⁸ Ancak öğretî tarafından beyan yazılı verildiğinde, bu beyana ilişkin sorulacak sorularla çelişkilerin ortaya çıkartılması ve belirsizlikleri giderme olanağı olmayacağı, yine beyan sahibinin sorulan sorular

karşısındaki psikolojik değişikliklerini takip etme olanağını ortadan kaldıracacağı şeklinde yazılı beyan yönteminin sakıncaları ortaya konulmaktadır.⁶⁹ Bununla birlikte bu yolun, sadece daha basit ve muhakemeyi çok fazla etkilemeyecek hususlar bakımından işletilmesi suretiyle, bu sakıncaların giderilebileceği de ifade edilmektedir.⁷⁰

Öte yandan kural olarak ifade alma ve sorgu işleminin yüz yüze yapılması gerekmektedir birlikte mazeretlerinin kabul edilmesi kaydıyla huzurda bulunamayan, cezaevinde bulunan, tedavi kurumunda bulunan ve yargı çevresi dışında bulunan kişilerin SEGBİS üzerinden ifadesinin alınması ya da sorgusunun yapılmasına da imkan tanınmıştır (SEGBİS Yönetmeliği m. 13-16).⁷¹ Bu sistem, 1412 sayılı CMUK döneminde şüpheli veya sanığın ifadesinin alınması ya da sorgusunun yapılabilmesini sağlamak amacıyla uygulanan *yol tutuklaması* kurumunun kaldırılması sonucunu doğurduğundan yerinde olmakla birlikte, bu sistem üzerinden ifade alma ya da sorgu işlemlerinin gerçekleştirilmesi sırasında şüpheli veya sanığın savunma hakkının ihlal edilmemesine de özen gösterilmesi gerekmektedir.⁷² Zira ifade alma ve sorgu sırasında hazır bulunma, şüpheli veya sanık açısından bir yükümlülük olduğu kadar, aynı zamanda aleyhine olan delilleri çürütebilmesi ve lehine olan delilleri ileri sürebilmesi bakımından savunma hakkının bir parçasını da teşkil etmektedir.⁷³

2. İfade Alma İşleminin Gerçekleştirileceği Aşama, İşlemin Zamanı, Süresi, Yeri ve Sayısı

İfade alma işlemi yukarıda da ifade edildiği üzere soruşturma evresinde gerçekleştirilecek bir işlem olmakla birlikte, bu işlemin soruşturma evresinin hangi aşamasında gerçekleştirileceği konusunda yasada açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu doğrultuda soruşturma evresi kurala bağlı olmadığından, savcı bu işlemin soruşturmanın başında gerçekleştirilmesine karar verebileceği gibi; mümkün olduğunca fazla delile ulaşıldıktan sonra yapılmasını da uygun görebilir. Mümkün olduğunca fazla delil toplanması o kişiyle ilgili şüphelerin daha da kuvvetlenmesini sağladığından, ifade alma sırasında kişiyi gereksiz suç isnatlarıyla karşı karşıya bırakmaması nedeniyle masumiyet karinesine daha uygundur. Ayrıca bu halde ifade alma işlemini gerçekleştiren savcı ya da kolluğun sorduğu sorular aracılığıyla daha detaylı ve gerçeğe yakın bilgiye ulaşması imkanı olduğundan, bu işlemin mümkün olduğunca fazla delil elde edildikten sonra gerçekleştirilmesi, ceza yargılamasının amacına uygun olacaktır.⁷⁴

Bu doğrultuda ifade alma işleminin soruşturma evresinde gerçekleştirileceği aşama gibi, zaman konusunda da açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Yasa koyucunun ifade alma sırasındaki beyanların şüphelinin özgür iradesinin ürünü olması hassasiyetine de uygun olacak şekilde bu işlemin mümkün olduğunca gündüz saatlerinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, suçüstü halinde ya da basit bir olayı takiben, şüphelinin geceyi karakolda geçirmesini engellemek gibi istisnai hallerde ifade alma işleminin gece saatlerinde yapılabilmesi de mümkündür.⁷⁵ Ancak bu halde de, şüphelinin ifade alma saatinden kaynaklı olarak irade özgürlüğünü etkileyecek düzeyde bir yorgunluğunun olup olmadığının dikkate alınması gerekmektedir.⁷⁶

Yukarıda da ifade edildiği üzere, ifade alma işleminin gerçekleştirileceği zaman bakımından yasada açık bir düzenleme bulunmamasıyla birlikte, bu durumun bir istisnası⁷⁷ CMK'nın 146. maddesinin 4. fıkrasında yer almaktadır. Bu düzenleme ile zorla getirme kararı ile çağrılan şüphelinin, derhal, olanak bulunmadığı hallerde ise yol süresi hariç en geç yirmi dört saat içerisinde çağırılan hakim veya Cumhuriyet savcısının önüne götürülmesi ve ifadesinin alınması öngörülmektedir. Dolayısıyla bu halde şüphelinin ifade alma işleminin, derhal, olanak bulunmadığı hallerde ise yirmi dört saat içerisinde şüphelinin zorla getirme kararını veren hakim veya savcının huzuruna çıkartılmasını müteakip gerçekleştirilmesi gerekmektedir.⁷⁸

İfade alma işleminin gerçekleştirildiği zaman gibi bu ifade alma işleminin ne kadar süreyle devam edeceği

konusunda da⁷⁹ yasal bir kısıtlama söz konusu olmamakla birlikte, yukarıda da ifade edildiği üzere şüphelinin irade özgürlüğünü ortadan kaldıracak şekilde yorulması, CMK m. 148/1 uyarınca ifade almada yasak yöntemler arasında sayılmaktadır. Bu doğrultuda bu işlemin gerçekleştirileceği zamanın ve gerçekleştirilme süresinin olağanın dışına çıkmamasına özen gösterilmelidir.⁸⁰

Bununla birlikte, ifade alma işleminin gerçekleştirileceği, aşama ve zaman gibi, bu işlemin yapılacağı yer konusunda da yasada açık bir düzenleme yer almamaktadır. İfade alma işleminin gerçekleştirileceği yer konusunda yasada yer alan tek düzenleme, CMK m. 147/1/i/1'de bulunmakta ve ifade tutanağında ifade alma işleminin yapıldığı yerin gösterilmesi istenmektedir.⁸¹ Bu düzenleme uyarınca, ifade alma işleminin, Cumhuriyet savcısının Adliye'deki odasında ya da kolluktaki ifade alma odasında gerçekleştirilmesi zorunluluğunun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda ifade alma işlemi, şüphelinin evinde, işyerinde, yakalandığı yerde gerçekleştirilebileceği gibi, şüphelinin suçüstü olay yerinde yakalanması halinde, ifadesi olay yerinde de alınabilmektedir.⁸² Şüphelinin olay yerinde ifadesinin alınması işlemi, uygulamada *tatbikat* ya da *yer gösterme* olarak isimlendirilmektedir. Bununla birlikte CMK'nın 85. maddesinde düzenlenen yer gösterme işlemine ilişkin hüküm dikkate alındığında,⁸³ bu işlemin kural olarak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılmasının⁸⁴ ve bu şekilde olay yerinde bilgisine başvurabilecek olan şüphelinin de daha önceden Cumhuriyet savcısına açıklamada bulunmuş olmasının arandığı görülmektedir. Dolayısıyla şüphelinin ilk ifade alma işleminin yer gösterme olarak nitelendirilerek olay yerinde alınması mümkün olmadığı gibi, ilk ifadenin kolluk tarafından alındığı hallerde de şüpheli daha önceden savcıya açıklamada bulunmamış olduğundan bu maddeye dayanılarak yer gösterme işleminin gerçekleştirilme imkanı bulunmamaktadır. Bu açıklamalar doğrultusunda şu husus ifade edilmelidir ki, CMK m. 85, şüphelinin ilk ifadesinin olay yerinde kolluk tarafından alınmasına engel bir düzenleme değildir. Ancak bu halde, söz konusu ifade alma işleminin CMK m. 85 uyarınca hukuken *yer gösterme* olarak nitelendirilmesi imkanı bulunmamaktadır.

Soruşturma evresi süresince şüphelinin kaç defa ifadesine başvurulabileceği konusunda da yasal bir sınır öngörülmemektedir. Bu doğrultuda şüphelinin bir defa ifadesinin alınması ile yetinilebileceği gibi, ihtiyaç halinde bu işlemin birden fazla kereler tekrarlanması da mümkündür. Uygulamada genellikle ilk ifade alma işlemi, suça ilişkin bilgi elde etmek amacıyla daha çok bir araştırma ifadesi şeklinde gerçekleştirilirken; ikinci ifade alma işlemleri soruşturmada elde edilen yeni bilgilere de bağlı olarak, ilk ifadedeki yanlışları ortaya çıkartmak ya da yeni sorulara yanıt aramak amacıyla araştırma ve doğrulatma fonksiyonu ifa etmektedirler.⁸⁵ Bununla birlikte birden fazla ifade alma işlemi gerçekleştirilmesi ile ilgili tek yasal düzenleme CMK'nın 148. maddesinin 5. fıkrasında yer almakta ve şüphelinin aynı olayla ilgili olarak⁸⁶ yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlemin ancak Cumhuriyet savcısı tarafından gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir.⁸⁷ Burada ilk ifade alma işleminin kim tarafından gerçekleştirildiği konusunda bir sınırlama getirilmediğinden, şüphelinin ilk ifade alma işlemi ister savcı tarafından, isterse kolluk görevlileri tarafından gerçekleştirilmiş olsun, tekrar ifadesinin alınması ihtiyacı doğduğunda, bu işlemin mutlaka savcı tarafından yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla şüphelinin ikinci ifade alma işleminin kolluk tarafından gerçekleştirildiği hallerde, kolluk bu şüphelinin ilk defa ifadesini alıyor dahi olsa, CMK m. 148/5 uyarınca yasak ifade yöntemi söz konusu olacaktır.⁸⁸ Burada kolluğa şüphelinin ikinci kez ifadesinin alınması işlemini yapmak bakımından getirilen bir yasak söz konusu olduğundan, şüphelinin bilgisine başvurulduğu hangi aşamada ikinci ifade alma işleminin gerçekleştirildiğinin kabul edileceğinin de tespit edilmesi gerekmektedir. Zira CMK m. 148/1 uyarınca yorma, ifade almada yasak usuller arasında kabul edildiğinden, şüpheliyi yormamak için ifade işlemine ara verilmesi ve şüphelinin dinlenmesinden sonra ifade işlemine devam edilmesi de mümkündür. Bu doğrultuda, ifade alma işleminin CMK m. 147 uyarınca tutulan ifade tutanağının, taraflarca imzalanması ile birlikte sona erdiği; bu aşamadan sonra gerçekleştirilen bir ifade alma işlemi söz konusu olursa bunun ikinci ifade alma olarak kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir.⁸⁹

Bununla birlikte 25.07.2018 gün ve 7145 sayılı yasa⁹⁰ ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na⁹¹ eklenen Geçici 19. maddenin b bendinde getirilen düzenleme ile 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda⁹² düzenlenen devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar veya örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar söz konusu olduğunda ve şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında bu işlemin, Cumhuriyet savcısı veya Cumhuriyet savcısının yazılı emri üzerine kolluk tarafından yapılabilmesine imkan tanınmıştır. Dolayısıyla sadece bu suçlar bakımından, ikinci ifade alma işleminin Cumhuriyet savcısının yazılı emri üzerine kolluk tarafından gerçekleştirilebilmesi mümkündür; bunun dışındaki bütün hallerde söz konusu işlemin Cumhuriyet savcısı tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir.⁹³

Ayrıca son olarak şu husus da ifade edilmelidir ki, soruşturma evresi boyunca şüphelinin kaç defa ifadesinin alınabileceği konusunda yasal bir üst sınır belirlenmemekle birlikte; ifade alma işlemlerinin sayısı artırılarak, somut olayda soruşturmanın gerektirdiği düzeyin üzerine çıkılacak şekilde olağanın dışında gerçekleştirilmesi, CMK m. 148 uyarınca yasak usul kapsamında değerlendirilebilecektir.

3. Sorgu İşleminin Gerçekleştirileceği Aşama, İşlemin Zamanı, Süresi, Yeri ve Sayısı

Daha önce de ifade edildiği üzere, soruşturma evresinde ifade alma işlemi yapılmadan soruşturma evresinin sonlandırılması mümkün olduğu gibi, bu evrede sorgu işleminin gerçekleştirilme zorunluluğu da bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu işlemin gerçekleştirilmesine karar verildiği hallerde ise, bu işlemin soruşturma evresinin hangi aşamasında gerçekleştirileceği konusunda yasada açık düzenleme bulunmamakta; soruşturma evresinin kurala bağlı olmamasının sonucu olarak bu işlemin hangi aşamada gerçekleştirileceğine Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilmektedir. Bunun tek istisnası yakalama üzerine gözaltına alınan kişinin serbest bırakılmaması halidir. Bu halde, sorgu işleminin en geç gözaltı süresi tamamlanıncaya kadar gerçekleştirilmesi öngörülmektedir (CMK m. 91/7).⁹⁴

Öte yandan kovuşturma evresinde sorgu işlemi, yargılamayı yapmakla görevli ve yetkili mahkeme tarafından gerçekleştirilecektir. Kovuşturma evresinde sanığın sorgusunun, sanığın hazır bulunması halinde ilk duruşmada gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Zira "*Duruşmanın başlaması*" başlıklı CMK'nın 191. maddesinin 3. fıkrasına göre; duruşmada sırasıyla; sanığın açık kimliği saptanacak, kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınacak; iddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılacak; sanığa yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu ve 147. maddede belirtilen diğer hakları hatırlatılacak ve sanık, açıklamada bulunmaya hazır olduğunu bildirdiğinde de, usulüne göre sorgusu yapılacaktır. Yine CMK m. 206 uyarınca da, kural olarak sanığın sorgusu yapılmadan duruşmada delillerin ortaya konularak tartışılmasına geçilemeyecektir. Ancak sanık, tebligata rağmen mazeretsiz olarak duruşmaya katılmamış ve bu nedenle de sanığın sorgusu gerçekleştirilememişse, bu durum delillerin ortaya konulmasına engel olmayacaktır.⁹⁵

Bu noktada sorgunun ne kadar süreyle devam edeceği konusunda da açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, yorma, CMK m. 148/1 düzenlemesi ile sorgu bakımından da yasak usul olarak kabul edildiğinden, sorgunun şüpheli veya sanığın özgür iradesini etkileyecek düzeyde yorulması sonucunu doğuracak şekilde gerçekleştirilmemesine özen gösterilmelidir. Bu doğrultuda hakim veya mahkeme, sorgu sırasında şüpheli veya sanığın yorulduğunu ve bu durumun onun irade özgürlüğünü etkilediğini fark ettikleri anda sorguya ara vermelidirler. Öte yandan sorgu işleminin yapılacağı yer konusunda da yasada açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak sorgu, hakim veya mahkeme

tarafından yapılan bir işlem olduğundan ve bu işlemin kovuşturma evresinde, duruşmada gerçekleştirilmesi öngörüldüğünden, sorgu, duruşma salonunda yapılan bir işlem olarak karşımıza çıkmaktadır.

İfade ve sorgu sırasında yapılan açıklamalara yasada öngörülen koşullarının karşılanması kaydıyla delil olarak dayanılabilmesi mümkün olduğundan, bu işlemler sırasındaki şüpheli veya sanık açıklamalarının kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda bir sonraki başlık altında ifade ve sorgu işlemlerinin kayıt altına alındığı belgeler olan tutanaklar ve bu tutanakların ceza yargılamasında delil değeri hakkında bilgi verilecektir.

C. İfade ve Sorgu Tutanakları ve Bu Tutanakların Delil Değeri

CMK m. 147/1-i uyarınca ifade ve sorgu işlemlerinin bir tutanağa bağlanması öngörülmektedir. Tutanak, bu yönüyle, ifade alma ve sorgu sonucunda ortaya çıkan ve bu işlemlerin usulüne uygun şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini gösteren, şüpheli veya sanığın beyanlarının aktarıldığı yazılı bir belge niteliğindedir.⁹⁶ CMK'nın 147. maddesi uyarınca her ifade alma ve sorgu işleminin tutanağa bağlanması öngörülmektedir. Buna göre ifade veya sorgu tutanağında şu hususlara yer verilecektir: 1. İfade alma ve sorguya çekme işleminin yapıldığı yer ve tarih, 2. İfade alma veya sorguya çekme sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade ve sorguya çekilen kişinin açık kimliği, 3. İfade alma ve sorgunun yapılması sırasında maddede hüküm altına alınmış olan işlemlerin yerine getirilip getirilmediği; getirilmemiş ise nedenleri,⁹⁷ 4. Tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafii tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı ve 5. İmzadan çekinme halinde bunun nedenleri (CMK m. 147/1/i).⁹⁸ Tutanak, bu yönüyle ifade alma ve sorgu işleminin nasıl gerçekleştiğini ortaya koyan bir araç konumundadır.⁹⁹

Kural, ifade ve sorgunun tutanağa bağlanması olmakla birlikte, ifade ve sorgu işlemi sırasında ses ve/veya görüntü kaydı şeklinde teknik imkanlardan da yararlanılacaktır (CMK m. 147/1/h).¹⁰⁰ Bu halde, söz konusu kayıt, şüpheli veya sanığın bilgisi dahilinde gerçekleştirilmek kaydıyla,¹⁰¹ ceza yargılamasında ifade ve sorgu tutanağı gibi işlem görür.¹⁰² Bu doğrultuda bu başlık altında ifade alma ve sorgu işlemleri sırasında tutulan tutanakların ceza yargılamasında delil değeri hakkında da değerlendirmede bulunulmalıdır.

Yasa koyucu hem ifade alma, hem de sorgu işlemlerinin sonucunda bu işlemlerin tutanağa bağlanmasını öngörmekle birlikte, bu tutanakların ceza yargılamasındaki delil değeri, işlemi gerçekleştiren makama göre değişiklik göstermektedir. Bu doğrultuda öncelikle şu husus ifade edilmelidir ki, doğrudan doğruyalık olarak isimlendirilen ve yasal dayanağını CMK'nın 217. maddesinde bulan ilke uyarınca hakim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilecektir. Dolayısıyla kural olarak hüküm kurulurken dikkate alınabilecek olan, sanığın mahkeme huzurunda yapmış olduğu açıklamalardır. Bununla birlikte CMK'nın 213. maddesinde yer verilen düzenleme ile maddede sayılan koşulların karşılanması kaydıyla istisnai olarak sanığın daha önceki ifadesinin okunmasına da imkan tanınmıştır. Buna göre; aralarında çelişki bulunması halinde, şüpheli veya sanığın hakim veya mahkeme huzurunda yapmış olduğu açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdafiiin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar duruşmada okunabilecektir. Bu düzenleme uyarınca sorgu sonucunda tutulan tutanaklar, bu sorgu ister soruşturma evresinde sulh ceza hakimi tarafından gerçekleştirilmiş olsun; isterse kovuşturma evresinde yargılamayı yapan mahkeme tarafından gerçekleştirilmiş olsun hüküm kurulurken doğrudan delil olarak dikkate alınabilmektedir. Bu halde soruşturma evresinde sulh ceza hakimi tarafından tutulan sorgu tutanakları, duruşma esnasında okunarak hükme esas alınabildiklerinden belge delili özelliği gösterirken;¹⁰³ sanığın kovuşturma evresinde mahkeme huzurundaki sorgusu sırasında söyledikleri ise beyan delili olarak hükme esas

alınmaktadır.¹⁰⁴

Bununla birlikte savcı veya kolluk görevlileri tarafından tutulan ifade tutanaklarının duruşma sırasında okunabilmesi ve dolayısıyla hükme esas alınabilmesi için bazı koşulların karşılanması gerekmektedir. Buna göre ifade tutanaklarının yargılama sırasında delil olarak hükme esas alınmasının ilk koşulu, sanığın sorgusundaki beyanları ile aralarında çelişki bulunmasıdır. Ayrıca kolluğun tutmuş olduğu ifade tutanakları bakımından, sorgudaki beyanlarla çelişki çıkması da yeterli olmayıp, bu ifadenin müdafii huzurunda alınmadıkça hükme esas alınması imkanı bulunmamaktadır (CMK m. 148/4, m. 213/1).¹⁰⁵ Bununla birlikte CMK m. 148/4 düzenlemesinde, "*kolluk tarafından müdafii hazır bulunmaksızın alınan ifadelerin, hakim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamayacağı*" ifadesine yer verildiğinden,¹⁰⁶ maddeye yönelik olarak müdafii hazır bulunmaksızın kolluk tarafından alınan ifadelerin hükme esas alınmasının şüpheli veya sanığın iradesine bağlandığı eleştirileri de getirilmektedir.¹⁰⁷ Ancak burada hükme esas alınacak olan hususun, müdafii hazır bulunmaksızın şüphelinin kolluk tarafından alınan ifadesi sırasındaki açıklamaları olmayıp, şüpheli¹⁰⁸ veya sanığın hakim veya mahkeme huzurunda yapmış olduğu açıklamalar olacağı düşünülmektedir.¹⁰⁹ Aksine müdafii hazır bulunmaksızın kolluk tarafından alınan ifadelerin, şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadığı yani kabul edilmediği müddetçe¹¹⁰ hükme esas alınması imkanı bulunmadığından, bu düzenleme, aldığı ifadenin delil olarak değer kazanmasını isteyen kolluğun, ifade alma işlemlerini mümkün olduğunca müdafii huzurunda gerçekleştirmeye çalışması sonucunu doğurmaya elverişlidir.¹¹¹ Bu düzenlemeyle ilgili asıl risk, CMK m. 148/4'te yer verilen düzenlemenin karşı anlamından çıkan sonuç uyarınca, bu ifadenin müdafii huzurunda alındığı hallerde, duruşma sırasında sanık tarafından inkar edilse dahi, hükme esas alınma ihtimalinin bulunmasıdır.¹¹² Dolayısıyla müdafii tarafından şerh konulmaksızın sıhhat kazandırılan bir ifade tutanağının, duruşma sırasında sanık tarafından kabul edilmediği hallerde dahi, bu tutanağa delil olarak dayanılabilmesi imkanı bulunmaktadır. Bu ihtimalin varlığı nedeniyle, şüpheli müdafiiin kollukta gerçekleştirilen ifade alma işlemi sırasında çok dikkatli hareket etmesi, ifade alma işlemi ya da tutanak tutulması sırasında yaşanan bütün usulsüzlüklerin tutanağa geçirilmesini sağlaması gerekmektedir.¹¹³

Bu başlık altında son olarak şu husus da ifade edilmelidir ki, ifade tutanaklarının duruşma sırasında çelişkiyi gidermek üzere; sorgu tutanaklarının ise doğrudan okunmasının ve hükme esas alınmasının yolu, bu tutanakların CMK m. 147'de öngörülen usule uygun olarak tutulmasından geçmektedir. İfade alma ve sorgu işlemi, CMK m. 147'de öngörülen usule uygun olarak gerçekleştirilmemişse ve dolayısıyla tutanaklar da maddede öngörülen usule uygun olarak tutulmamışsa, bu tutanaklar hukuka aykırı delil sayılacak ve hükme esas alınamayacaktır (CMK m. 217/2).¹¹⁴ Dolayısıyla burada bir mutlak değerlendirme yasağı kabul edilmektedir.¹¹⁵

Bu doğrultuda bir sonraki başlık altında, ifade alma ve sorgu işlemleri sonucunda elde edilen delillerin hükme esas alınmaması sonucunu doğuran bir diğer delil yasağı düzenlemesi olan CMK'nın 148. maddesi ve bu maddede yer verilen ve yer verilmemekle birlikte madde kapsamında değerlendirilebilecek yasak usuller hakkında bilgi verilecektir.

III. İfade Alma ve Sorguda Yasak Usuller

A. Genel Olarak

Şüpheli veya sanık, çoğu zaman olayın nasıl gerçekleştiğini bilen tek kişi konumunda olduğundan, onun suça ilişkin açıklamaları maddi gerçeğin ortaya çıkartılmasında kilit bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte yukarıda da ifade edildiği üzere, ceza yargılamasında maddi gerçeğin her ne pahasına olursa olsun ortaya çıkartılması kabul edilmemektedir. Bu doğrultuda, yasa koyucu, CMK'nın 147. maddesinde getirdiği düzenleme ile ifade alma ve sorgu işlemlerini sıkı şekil şartlarına bağladığı gibi, CMK'nın 148. maddesinde yer verdiği düzenleme ile de şüpheli veya sanığın ifade ve sorgu sırasındaki beyanlarının özgür iradesine dayanmasını aramaktadır. Yine bu düzenleme ile şüpheli ve sanığın, ifade alma ve sorgu işlemi sırasında özgür iradesini engelleyen her türlü müdahale de yasaklanmaktadır. Bu düzenlemenin sonucu olarak, şüpheli veya sanık, ifade alma ve sorgu işlemi sırasında kullanılabilecek yöntemlerle engellenmeksizin beyanda bulunmak isteyip istemediğine, beyanda bulunması halinde de neyi, ne kadar söyleyeceğine özgür iradesi ile karar verme imkanına kavuşmuştur.¹¹⁶

Bu doğrultuda ifade alma ve sorgu sırasında kullanılması yasak olan usuller, CMK'nın sistematiğine uygun olarak özgür iradeyi engelleyecek düzeyde bedensel veya ruhsal müdahaleler, kanuna aykırı yarar vaadi ve CMK m. 148'de yer almayan yasak ifade alma ve sorgu usulleri başlıkları altında değerlendirilecektir.¹¹⁷

B. Özgür İradeyi Engelleyecek Düzeyde Bedensel veya Ruhsal Müdahaleler

CMK'nın 148. maddesi uyarınca şüpheli veya sanığın iradesini engellemek suretiyle ifade alma ve sorgu sırasında kullanılması yasaklanmış bedensel ve ruhsal müdahaleler olarak karşımıza, kötü muamele,¹¹⁸ işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi usuller çıkmaktadır. Ancak ifade alma ve sorgu sırasında kullanılması yasak olan usuller maddede sayılanlardan ibaret değildir. Zira söz konusu maddede, bu usullerin yanında "*gibi iradeyi bozan*" ifadesi kullanılmak suretiyle, maddede sınırlı bir sayıya yapılmadığı ortaya konulmuştur. Ayrıca maddenin gerekçesinde de, maddede yer verilen iradeyi engelleyici nitelikteki usullerin örnek olarak gösterildiği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda madde metninde sayılmamakla birlikte, şüpheli veya sanığın özgür iradesini engelleyecek düzeyde olması nedeniyle yasak usul kapsamında değerlendirilebilecek olan diğer yöntemler de, aşağıda CMK'nın 148. maddesinde yer almayan yasak ifade alma ve sorgu usulleri başlığı altında ayrıca değerlendirilecektir.

Bununla birlikte ister madde metninde yer verilsin, isterse yer verilmesin 1. fıkrada düzenlenen bu usullerin ortak özelliği, madde gerekçesinde ortaya konulduğu üzere, "*ruhsal veya bedensel müdahale olarak iradeyi bozmalardır*". Dolayısıyla bir usulün, CMK m. 148 uyarınca yasak usul olarak değerlendirilebilmesi için mutlaka şüpheli veya sanığa bedensel müdahalede bulunmak suretiyle gerçekleştirilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Ruhsal müdahaleler de madde kapsamında yasak usul olarak değerlendirilebilirler.¹¹⁹ Yine bu noktada karşılanması gereken bir diğer koşul da, kullanılan bu usulün şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engellenmesinin aranmasıdır. Ancak şu husus da ifade edilmelidir ki, kullanılan usulün objektif olarak şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engelleyici nitelikte olması yeterli olup, somut olayda bu yöntemin ayrıca şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü ortadan kaldırıp kaldırmadığı araştırılmayacaktır. Zira madde gerekçesinde de ifade edildiği üzere, yasa koyucu bu yöntemlerin şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü ortadan kaldırdığını karine olarak kabul etmektedir.¹²⁰

Bütün bu açıklamalar doğrultusunda, bu başlık altında söz konusu usuller, mümkün olduğunca geniş bir çerçevede yargı kararlarına da yer verilmek suretiyle değerlendirilecektir.

1. Kötü Muamele ve İşkence

Kötü muamele, şüphelinin veya sanığın, ifade alma veya sorgu sırasında özgür iradesiyle beyanda bulunmasını engelleyici nitelikte doğrudan veya dolaylı bedensel veya ruhsal muameleler olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda çok önemsiz olanlar hariç olmak üzere, bedensel veya ruhsal sağlığa zarar veren bütün müdahaleler, kötü muamele kapsamında değerlendirilebilir.¹²¹ İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne¹²² (İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi) göre de, bu Sözleşme'nin 16. maddesinde sayılan ve ciddi acı vermeyen, işkence derecesine varmayan, zalimane, gayriinsani veya küçültücü muamele veya ceza gibi fiillerin kötü muamele kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Dolayısıyla bu tanımdan hareketle, insana bedensel veya ruhsal yönden acı veren ve insan onuruna aykırı olmakla birlikte, işkence düzeyine varmayan davranışların kötü muamele kapsamında değerlendirilebileceği tespitinde bulunulabilir.¹²³

İşkence ise, anılan Sözleşme'nin 1. maddesinde "*Sözleşme amaçlarına göre, işkence terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla, bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetin herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı ve ızdırap veren bir fiil*" şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu tanım uyarınca bir muamelenin işkence kapsamında değerlendirilebilmesi için, bu fiilin, bir kamu görevlisi ya da bu sıfatla hareket eden bir kişi tarafından, bilgi veya itiraf elde etmek gibi belli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi ve fiziki veya manevi yönden ağır acı ve ızdırap veren bir fiil olması gerekmektedir.

Bu düzenlemelerden ve tanımlardan hareketle, kötü muamele kapsamında kalan davranışların, işkence düzeyine varmaması arandığından, bu iki yasak usul arasındaki sınırın nerede çizileceğinin ve hangi davranışların işkence, hangi davranışların ise kötü muamele kapsamında değerlendirileceğinin belirlenmesi gerekmektedir. Öncelikle şu husus ifade edilmelidir ki, bedensel veya ruhsal yönden acı verme ve insan onuruna aykırılık her iki davranışın ortak noktalarını teşkil etmektedir. Aralarındaki fark ise işkence ve kötü muamele konusunda getirilen uluslararası ve ulusal düzenlemeler ile öğretinin bu konudaki tespitlerinden hareketle ortaya konulmaya çalışılacaktır. Buna göre; İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 1. maddesinde işkence, ağır acı ve ızdırap veren fiiller olarak tanımlanmaktadır. Kötü muamele ise aynı Sözleşme'nin 16. maddesinde şiddetli olmayan acı ve ızdıraplar olarak ortaya konulmuştur. Dolayısıyla İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne göre iki davranış arasında ağırlık farkı bulunduğu kabul edilmekte; işkence teşkil eden davranışların ağır acı ve ızdırap vermesi aranırken; kötü muamele kapsamındaki davranışların ise işkence düzeyine ulaşmaması aranmaktadır.

İşkence ve kötü muamele konusunda düzenleme içeren bir diğer uluslararası metin olan Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde¹²⁴ ise işkence ve kötü muamele fiillerinin tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Sözleşme'nin 7. maddesi ile işkence, zalimane, insanlık dışı yahut aşağılayıcı muamele ve cezalar yasaklanmaktadır. Birleşmiş Milletler Komitesi'nin 27.07.1982 tarih ve 7(16) sayılı genel yorumunda da, Sözleşme ile yasaklanmış bulunan çeşitli muamele ve ceza biçimleri arasındaki farkın, muamelenin türü, amacı ve şiddet derecesi göz önüne alınarak tespit edileceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla Komite de, bir davranışın işkence mi yoksa kötü muamele kapsamında mı değerlendirileceğini, bu davranışın şiddet derecesini yani ağırlığını dikkate alarak tespit etmektedir.

Öte yandan işkence ve kötü muamelenin yasaklandığı ve bu tür fiillerle mücadele etmek amacıyla getirilen ve Türkiye'nin tarafı olduğu bir diğer uluslararası metin ise İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'dir. İşkence ve kötü muamele, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 3. maddesi ile yasaklanmakta; ancak madde metninde işkence ve kötü muameleye yönelik bir tanıma yer verilmemektedir. Bir fiilin işkence ya da kötü muamele kapsamında kalıp kalmadığı, somut olayın özellikleri dikkate alınarak İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından belirlenmektedir. Mahkeme, bir muamelenin bu kapsamda kalıp kalmadığını "ağırlık eşiği"ni dikkate alarak değerlendirmekte ve muamelenin süresi, fiziksel ve ruhsal etkileri, bazı durumlarda mağdurun cinsiyeti, yaşı, sağlık durumu gibi kriterler üzerinden somut olayın tüm özelliklerini göz önünde bulundurarak ağırlık eşiğinin aşılp aşılmadığını tespit etmektedir.¹²⁵ Buna göre en ağır ve yoğun ihlaller işkence kapsamında değerlendirilirken; bunu yoğunluk olarak kötü muamele takip etmekte; en hafif ihlaller ise aşağılayıcı muamele kapsamında görülmektedir.¹²⁶ Dolayısıyla Mahkeme bir muameleyi, diğer unsurların yanında, tasarlanmış olması, saatlerce aralıksız olarak uygulanmış olması, bilfiil fiziksel zarara neden olmuş olması ve yoğun fiziksel veya ruhsal acı vermiş olması halinde kötü muamele kapsamında değerlendirmektedir.¹²⁷ Mahkeme, hangi muamelelerin işkence kapsamında kalacağını ise İşkencenin Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne atıfla belirlemekte ve işkence kapsamındaki muamelelerin, kötü ve aşağılayıcı muameleye nazaran yoğunluk olarak daha ağır olmasının yanında, özellikle acı vermek için ve bilgi ve itiraf elde etmek gibi belli bir amaç doğrultusunda yapılmasını¹²⁸ yani özel kast unsurunun karşılanmasını aramaktadır.¹²⁹ Bu unsurun karşılanmadığı, örneğin kolluk kuvvetlerinin fiillerini itiraf elde etmek için gerçekleştirmediği hallerde, bu muameleleri işkence değil, kötü muamele kapsamında değerlendirmektedir.¹³⁰

Bununla birlikte bu kavramların kapsamının Mahkeme tarafından somut olayın özellikleri dikkate alınarak belirlenmesinin sonucu, bu yorumların zaman içerisinde değişiklik göstermesi; Mahkeme'nin başlangıçta yoğunluk itibarıyla kötü muamele kapsamında gördüğü uygulamaları, daha sonra içtihat değiştirerek işkence kapsamında değerlendirmiş olmasıdır.¹³¹ Yine Mahkeme'nin işkence ile kötü muamele arasındaki yoğunluk farkını belirlerken, bu muamelenin kim tarafından gerçekleştirildiğini de bir kriter olarak göz önünde bulundurduğu; dolayısıyla bir muamele kamu görevlileri tarafından gerçekleştirildiğinde, ağırlık eşiğini daha hafif tuttuğu görülmektedir. Bunun sonucu olarak bir fiil sivil kişiler tarafından gerçekleştirildiğinde, ağırlık eşiği itibarıyla kötü muamele kapsamında değerlendirilirken; aynı fiil bir kamu görevlisi tarafından gerçekleştirildiğinde işkence sayılabilmektedir.¹³²

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne bağlı olarak Mahkeme'nin denetim mekanizmasının ihlal teşkil eden fiiller gerçekleştikten ve hatta bu ihlal iddialarına yönelik iç hukuk yolları tüketildikten sonra harekete geçen bir mekanizma olması, bu mekanizmanın işkence ve kötü muamele teşkil eden fiillerin önlenmesinde yeterli bir güvence fonksiyonu görmediği eleştirilerinin getirilmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda da işkence ve kötü muamele teşkil eden fiiller gerçekleştirilmeden önce harekete geçen ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 3. maddesine işlerlik kazandıran bir mekanizma getirmesi amacıyla Avrupa Komisyonu bünyesinde Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi¹³³ kabul edilmiştir. Sözleşme kapsamında işkence ve kötü muamelenin tanımı yapılmamakla birlikte, hangi muamelelerin bu kapsama girdiği, Sözleşme doğrultusunda kurulan Avrupa İşkence ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muameleyi Önleme Komitesi tarafından, taraf devletleri ziyaretleri sırasında tespit ettiği hususları içeren yıllık raporlarında yer verdiği bulgulara bakılarak tespit edilmektedir.¹³⁴

İç hukukta ise işkence ve kötü muamele, Anayasa'nın 17. maddesi ile yasaklanırken, TCK'nın 94. maddesinde getirilen düzenleme ile de işkence teşkil eden muamelelerin uygulanması suç haline getirilmiştir. Anayasa'nın 17. maddesinde işkence ve eziyet teşkil eden muamelelere ilişkin bir tanım yer almamakla birlikte, TCK'nın 94. maddesinde getirilen düzenleme uyarınca işkence, bir kişiye insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel ve ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına neden olan davranışların kamu görevlisi tarafından gerçekleştirilmesidir.¹³⁵ Bu düzenleme, ayrıntıları yukarıda aktarılan uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmelerin

yorumunu gösteren uluslararası mahkeme içtihatları ve komisyon raporları ile karşılaştırıldığında, ağırlık ya da yoğunluk kriterine yer vermemesi¹³⁶ ve bu muamelelerin itiraf elde etmek gibi belli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesini yani özel kast unsurunu aramaması noktasında¹³⁷ farklılık arz etmektedir. Bu durum söz konusu maddenin, işkenceye karakterini veren unsurları bünyesinde barındırmaması nedeniyle eleştirilmesine neden olmaktadır.¹³⁸ TCK'nın 94. maddesinde yer verilen düzenleme ile ilgili bir diğer tartışmalı husus da, kamu görevlisi tarafından gerçekleştirilen muamelelerin işkence kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin belirlenmesinde sistematiklik unsurunun aranıp aranmayacağıdır. Zira madde metninde sistematiklik unsuruna yer verilmemekle birlikte, madde gerekçesinde işkence teşkil eden fiillerin aslında kasten yaralama, hakaret, tehdit, cinsel taciz niteliği taşıyan fiiller olduğu; bu fiillerin işkence suçu kapsamında değerlendirilebilmesi için ani olarak değil, sistematik bir şekilde ve belli bir süreç içerisinde işlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.¹³⁹ Bu da madde metninde yer almayan bir unsura gerekçede yer verildiği hallerde, bu unsurun maddenin uygulanmasında göz önünde bulundurulup bulundurulmayacağı tartışmalarını beraberinde getirmektedir.¹⁴⁰ Türk hukukunda suçta ve cezada kanunilik ilkesi kabul edilmiş olduğundan ve gerekçeler maddenin uygulanmasında yol göstermekle birlikte, bağlayıcılıkları olmadığından, madde metninde yer verilmeyen bir unsurun sırf gerekçede zikredildiği için maddenin uygulanmasında dikkate alınmasının mümkün olmadığı düşünülmektedir.¹⁴¹ Ancak uygulamada Yargıtay'ın da fiilin işkence kapsamında kalıp kalmadığını değerlendirirken, sistematikliği bir unsur olarak aradığı görülmektedir.¹⁴²

Öte yandan TCK'da kötü muamele kapsamında gerçekleştirilen davranışları bağımsız bir suç olarak kabul eden bir düzenleme yer almamaktadır. Bu muamelelerin, TCK m. 96 uyarınca "eziyet" suçu kapsamında değerlendirilebilmesi de mümkün değildir. Zira CMK m. 148 düzenlemesi ifade alma ve sorgu işlemi gerçekleştirme yetkili olan kişileri muhatap alan ve onlar bakımından yasak usulleri düzenleyen maddedir. Dolayısıyla ifade alma ve sorguyu yapabilecek kişiler de, yukarıda ifade edildiği üzere Cumhuriyet savcısı, kolluk görevlileri, sulh ceza hakimi ve mahkemedir. Yine bu kişiler, ifade alma ve sorgu işlemi gerçekleştirirken, kamu görevlerinden kaynaklı kamusal bir gücü kullanmaktadırlar. Oysa TCK'nın 96. maddesinde düzenlenen eziyet suçu, kural olarak ancak sivil kişiler yani kamu görevlisi sıfatına sahip olmayan kişiler tarafından işlenebilir. Kamu görevlileri tarafından işlenebildiği istisnai hallerde de, kamu görevlisinin görevinden kaynaklanan nüfuzun kullanılmaması gerekmektedir.¹⁴³ Bu halde, ifade alma ve sorgu işlemi gerçekleştiren kamu görevlilerinin, işkence düzeyine varmayan kötü muamele niteliğinde davranışları söz konusu olduğunda, TCK m. 96 uygulanmayacak; kamu görevlisinin kötü muamele kapsamındaki davranışının niteliğine bağlı olarak ilgili suçtan hüküm kurulması yoluna gidilecektir.¹⁴⁴ Zira İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi de, tıpkı işkence teşkil eden uygulamalarda olduğu gibi, kötü muameleler bakımından da tam ve etkili bir soruşturma yürütülmesinin yanında, gerektiği hallerde mağdura tazminat ödenmesi gerektiğini kabul etmektedir. Buna göre; kötü muamele uygulamalarında sadece tazminat ödenmesi ile yetinilmesi, buna eşlik eden etkili bir ceza soruşturması ve kovuşturması olmadığı sürece, kamu görevlilerinin şüpheli veya sanığın haklarını fiili bir cezasızlıkla istismar etmeleri ve işkence, kötü muamele ve insanlık dışı muamele yasağının uygulamada etkisiz kalması riskini doğuracaktır.¹⁴⁵

Anayasa Mahkemesi de, bireysel başvuru yoluyla önüne gelen davalarda; Anayasa'nın 17. maddesinde geçen işkence, eziyet ve insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele kavramları arasında bir yoğunluk farkı bulunduğunu kabul etmekte ve bu doğrultuda kişinin maddi ve manevi varlığına en fazla zarar veren muamelelerin, işkence kapsamında değerlendirilebileceğini ifade etmektedir.¹⁴⁶ Buna göre yoğunluk farkının yanında, işkenceyi diğer muamele türlerinden ayıran bir diğer fark da, işkence kapsamında gerçekleştirilen eylemlerin, bilgi almak, cezalandırmak veya yıldırım amacıyla ya da ayrımcı bir nedenle gerçekleştirilmesi yani özel kast unsurunu bünyesinde barındırmasıdır.¹⁴⁷ Mahkeme'ye göre, işkence seviyesine varmamakla birlikte, yine de önceden tasarlanmış, uzun bir dönem içinde saatlerce uygulanmış ve fiziki yaralanmaya ya da yoğun maddi ve manevi ızdıraba neden olan insanlık dışı muameleler eziyet kapsamında değerlendirilecektir. Burada bir fiilin eziyet

kapsamında değerlendirilebilmesi için belli bir amaç doğrultusunda ızdırap verme kastının bulunması yani özel kast unsurunun varlığı aranmaz.¹⁴⁸ Mağdura verilen acı ve ızdırabın yoğunluk derecesinin en hafif olduğu insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamelelerde ise, mağdurları küçük düşürebilecek ve utandırabilecek şekilde kendilerinde korku, küçültülme, elem ve aşağılanma duygusu uyandıran veya mağduru kendi iradesine ve vicdanına aykırı bir şekilde hareket etmeye sürükleyen aşağılayıcı nitelikte muameleler söz konusudur. Bu muamelelerin eziyetten farkı, bunlarda fiziksel veya ruhsal acıdan öte küçük düşürücü ve alçaltıcı bir etkinin bulunmasıdır.¹⁴⁹ Bununla birlikte Mahkeme, bir muamelenin bu kapsamda değerlendirilebilmesi için asgari eşiği aşması gerektiğini; bu asgari eşiğin aşıp aşılmadığının ve somut olayda bu muamele türlerinden hangisinin söz konusu olduğunun, muamelenin süresi, fiziksel ve ruhsal etkileri, mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi kriterler üzerinden, olayın bütün özellikleri dikkate alınarak belirleneceğini de ifade etmektedir.¹⁵⁰

2. İlaç Verme

Bu yasak usulden, şüpheli veya sanığın fiziksel veya ruhsal durumuna etki yapan ve irade özgürlüğünü engelleyen maddelerin verilmesi anlaşılmalıdır.¹⁵¹ Yasa koyucu, bu usule ifade alma ve sorgu sırasında kullanılması yasak usuller arasında yer vermek suretiyle, şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünün bu tür müdahaleler yoluyla zarar görmesini engellemek istemiştir.¹⁵² Bu noktada ispat güçlükleri dikkate alınarak ve ciddi insan hakları ihlallerine yol açma endişesiyle ilacın zorla verilmesi de aranmamaktadır.¹⁵³ Dolayısıyla şüpheli veya sanığın iradi olarak bir ilacı kullandığı ya da şüpheli veya sanığın talebi üzerine ilacın verildiği hallerin de bu kapsamda değerlendirilebilmesi mümkündür. Burada önemli olan kullanılan ilacın şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engelleyecek bir niteliğinin olmasıdır.¹⁵⁴ Bu doğrultuda söz konusu ilaç şüpheli veya sanık tarafından iradi olarak kullanılmış ya da şüpheli veya sanığın düzenli olarak kullandıkları ilaçlar bu tip bir etki doğurmuş olsa dahi, ilacın etkisi geçinceye kadar ifade ve sorgu işlemine başlanılmamalı; başlanılmışsa derhal işleme ara verilmelidir.¹⁵⁵

Öte yandan şüpheli veya sanığın direncini kırarak, onu istemediği halde konuşmaya sevk eden, her çeşit madde katı, sıvı veya gaz formunda olması dikkate alınmaksızın bu kapsamda değerlendirilebilir.¹⁵⁶ Yine bu maddelerin içilerek, yutularak, çiğnenerek, şırınga edilerek, solunarak, sürülerek ya da vücut boşluğuna sokulmak suretiyle şüpheli veya sanığın sistemine dahil edilmesinin de önemi bulunmamaktadır.¹⁵⁷

CMK'nın 148. maddesinde getirilen düzenleme ile ifade ve sorgu sırasında kullanılması yasak hale getirilen usul, şüpheli veya sanığın iradesini engelleyecek bir ilacın verilmesidir. Dolayısıyla şüpheli veya sanığa, onun özgür iradesini engelleyecek nitelikte bir ilacın verilmesinden kaçınılması, bu yasak usul kapsamında değerlendirilemez. Ancak, şüpheli veya sanığın, hastalığına bağlı olarak düzenli kullanması gereken bir ilacı almasının ya da şüpheli veya sanığın tıbbi müdahaleye ihtiyacı olan bir durumda olmasına rağmen bu tıbbi yardımı almasının engellenmesinin, CMK m. 148'de öngörülen diğer yasak usuller olan kötü muamele ya da işkence kapsamında değerlendirilebilmesi mümkündür.¹⁵⁸

Bu başlık altında ayrıca değerlendirilmesi gereken bir usul de narkoz benzeri maddelerin kullanılması yoluyla kişinin iradesi ile sinir sistemi arasındaki denge bozularak, özgür iradenin ortadan kaldırıldığı bir yöntem olan narkoanaliz uygulamasıdır. Gerçek serumu da denilen bu uygulama sırasında şüpheli veya sanık, vücuduna zerkedilen narkoz ve benzeri ilaçlar nedeniyle, yarı uyur bir pozisyona getirilmekte ve özgür iradesinden bağımsız olarak kendisine yöneltilen soruları yanıtlamaktadır.¹⁵⁹ Dolayısıyla burada da, şüpheli veya sanığın özgür iradesi engellenerek, ona verilen ilaçların etkisi altında beyanda bulunması sağlandığından, bu yöntem de CMK m. 148 uyarınca ifade ve sorgu esnasında kullanılması yasak olan bir usuldür. Bu yöntem kullanılarak elde edilen beyanların hüküm kurulurken delil olarak değerlendirilebilmesi mümkün değildir (CMK m. 148/3).¹⁶⁰

Son olarak Şu husus da ifade edilmelidir ki, Şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engelleyici bir etki doğurdıkları hallerde, alkol ve uyuşturucu maddelerin de bu yasak usul kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Bu maddeler bakımından da tıpkı ilaçlarda olduğu gibi, zorla kullanım aranmayacak, alkol ya da uyuşturucu maddenin Şüpheli veya sanık tarafından iradi olarak kullanıldığı hallerde de, bu maddelerin irade özgürlüğü üzerindeki etkisi dikkate alınarak değerlendirilmedi bulunulacaktır. Dolayısıyla alkol veya uyuşturucu madde kullanımına bağılı olarak Şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünün engellendiğinin tespit edildiğı hallerde, ifade alma veya sorgu işlemine başlanılmaması; başlanılmışsa derhal ara verilmesi gerekmektedir.¹⁶¹

3. Yorma

Bu yasak usul kapsamında Şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünün engellenmesi noktasında ilaç gibi bir araç kullanılmamakta; ancak ifade alma veya sorgu sırasında kişi bitap duruma getirilerek ya da Şüpheli veya sanığın mevcut yorgunluk düzeyi artırılarak, özgür iradesi ortadan kaldırılmaktadır.¹⁶² Zira yorgunluğun ve uykusuzluğun kişinin dikkat seviyesini etkileyerek irade özgürlüğünü engellediğı bilimsel bir gerçektir.¹⁶³ Bu doğrultuda Şu husus da ifade edilmelidir ki, ifade alma ve sorgu işleminin yapısı gereğı, bu işleme muhatap olanlar üzerinde yorucu bir etki doğurması doğaldır. Dolayısıyla hangi andan itibaren CMK m. 148 uyarınca ifade alma ve sorguda yasak bir usul olan yormanın varlığından söz edilebileceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Zira yukarıda ifade alma ve sorguda usul başlığı altında da ifade edildiğı üzere, bu işlemlerin ne zaman ve ne kadar süreyle yapılacağı konusunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Burada kriter olarak Şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünün engellenip engellenmediğinin dikkate alınması mümkündür. Ancak bu durum Şüpheli veya sanığın yaşına, fiziksel ve ruhsal sağlık durumuna göre değişiklik göstereceğinden, burada soyut kriterler yerine somut olayın özellikleri göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılmalı ve ifade alma ve sorgu sırasında "yorma" şeklinde yasak usulün kullanılıp kullanılmadığı tespit edilmelidir.¹⁶⁴

Yine yukarıda ifade alma ve sorguda usul başlığı altında ifade edildiğı üzere ifade alma ve sorgu işlemlerinin ne zaman gerçekleştirileceğı konusunda açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, durumun özelliklerinin gerektirdiğı haller hariç olmak üzere, ifade alma ve sorgu işlemlerinin kural olarak gündüz saatlerinde gerçekleştirilmesine özen gösterilmelidir. İstisnai durumlar haricinde, gece gerçekleştirilen ifade alma ve sorgu işlemleri, Şüpheli veya sanığın dinlenmesine ve uyumasına engel olacağından, yorma kapsamında yasak usul olarak değerlendirilebilecektir.¹⁶⁵

Öte yandan ifade alma ve sorguda yasak usul olan yormanın varlığından söz edilebilmesi için bu yorgunluk durumunun işlemi gerçekleştirenler tarafından bilinçli bir şekilde yaratılması da aranmamaktadır. İfade alma ve sorgu işleminin yapısından kaynaklı olarak bu durumun ortaya çıkması mümkün olduğu gibi, Şüpheli veya sanığın içinde bulunduğu koşullardan örneğın günlerce kolluk kuvvetlerinden kaçmasından kaynaklı olarak da ortaya çıkmış olabilir.¹⁶⁶ Hangi sebepten kaynaklı olursa olsun ifade alma ve sorgu işlemini gerçekleştirecek olan yetkililerin Şüpheli veya sanığın, irade özgürlüğünü engelleyecek bir yorgunluk durumunun varlığını tespit ettikleri anda, ifade alma ve sorgu işlemine başlamamaları; başlamışlarsa da ara vermeleri gerekmektedir.¹⁶⁷ İfade alma ve sorgu işlemleri sırasında önemli olan Şüpheli veya sanığın beyanlarının özgür iradesine dayanması olduğundan, olayın hızla çözüme kavuşturulmak istenmesi ya da ceza yargılamasında gecikmeye neden olunmaması gibi gerekçeler, Şüpheli veya sanığın haklarının hukuka aykırı olarak sınırlandırılmasının dayanağı olamazlar.¹⁶⁸

4. Aldatma

CMK m. 148 uyarınca ifade alma ve sorgu sırasında kullanılması yasak olan bir diğer usul de şüpheli veya sanığın aldatılmasıdır. Aldatma, ifade alma ya da sorgu işlemini gerçekleştiren yetkili kişilerin, şüpheli veya sanığın iradesini etkilemeye yönelik hileli davranışları olarak tanımlanabilir.¹⁶⁹ Bu doğrultuda ifadeyi alan veya sorgu işlemini gerçekleştiren yetkilinin, gerçeği tahrif ettiği, gerçeği gizlediği ya da gerçek olmayan hususları gerçekmiş gibi aktararak, şüpheli veya sanığı hataya sevk ettiği haller, aldatma kapsamında değerlendirilmelidir.¹⁷⁰ Aldatma yasak ifade alma ve sorgu usulleri arasında en tartışmalı olan ve varlığının tespitinde en çok zorluk yaşanan usullerden biridir. Bu konuda yaşanan ilk tartışma aldatmanın yasak bir usul olarak kabul edilip edilemeyeceği noktasındadır. Zira aldatmanın bir hukuk devletinde ifade ve sorguda kullanılacak bir usul olup olmadığı ve insan onuruna aykırı olup olmadığı konularında öğretide görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak bu konuda tartışmaların asıl yoğunlaştığı husus, aldatmanın yasak usul kapsamında kabul edilmesi halinde bunun kapsamının ne olacağıdır. Bu noktadaki tartışma ise, aldatmanın dar mı yorumlanması gerektiği, yoksa aldatmaya yönelik her türlü davranış irade özgürlüğü üzerinde etki doğurduğundan geniş mi yorumlanması gerektiği noktasındadır. Aldatmanın dar yorumlanması, soruşturma ve kovuşturma makamlarına nispeten bir hareket serbestisi sağladığından, suç araştırma faaliyetlerinin daha hızlı bir şekilde ilerlemesi sonucunu doğurmaya elverişlidir. Ancak bu halde de, aldatma sayılacak davranışların hangi kriterlere göre belirleneceği noktasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Buna göre; basit aldatma ile hile ayırımı; kaba veya zararsız yalan ile ince hile ayırımı gibi kriterlerden hareketle basit aldatmaların ya da kaba veya zararsız yalanların kullanılabilmesinin mümkün olduğunu; bununla birlikte hile veya ince hilenin aldatma kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi; etkili bir ceza muhakemesinden hareketle, soruşturma ve kovuşturma makamları arasında bir ayırım yapılarak, hakim bakımından her türlü aldatma ve hilenin kullanılmasının yasak sayılması, ancak savcı veya kolluğun bazı hileli davranışları gerçekleştirmesine imkan tanınması gerektiği şeklinde görüşler de savunulmaktadır.¹⁷¹ Ancak basit aldatma ya da kaba veya zararsız yalanlar ile hile ve ince hile arasında kesin olarak ayırım yapılmasını sağlayacak ölçütler belirlemek mümkün olmadığı gibi; bir yasak usulün hakimler bakımından tam etki doğuracağını, ancak savcı veya kolluk bakımından esnetilebileceğini söylemenin, hukuk devleti ve hukuk güvenliği ilkesine uygun olmadığı düşünülmektedir.¹⁷² Bu doğrultuda aldatma kavramı geniş yorumlanmalı ve şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engelleyici nitelikte her türlü hileli davranış, kolluk, savcı ya da hakim tarafından gerçekleştirildiği bütün hallerde yasak usul kapsamında değerlendirilmelidir.¹⁷³

Şüpheli veya sanığın ifade alma ve sorgu sırasındaki beyanının özgür iradesinin ürünü olduğunun kabul edilebilmesi için, ifade ve sorgu sırasında ne ile muhatap olduğunu bilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ifade alma ya da sorgu işlemini gerçekleştiren yetkilinin, şüpheli veya sanığa, ifadenin, sorgunun önemi, burada yapmış olduğu açıklamaların etkisi veya delil durumu hakkında yanlış ve fakat şüpheli veya sanığın açıklamaları üzerinde etki doğuracak bilgiler verdiği her durumda, ifade ve sorgu bakımından yasak usul olan aldatmanın gerçekleştiği kabul edilmelidir.¹⁷⁴

Öte yandan aldatma, hukuki konulara ilişkin olabileceği gibi, olaya ilişkin de olabilir. Müdafî yardımından yararlanılamayacağı, susma hakkının olmadığı, tanık olarak bilgisine başvurulmakta olduğu, dolayısıyla beyanda bulunmaya ve doğruyu söylemeye mecbur olduğu, kendisine yüklenen suç karşılığında sadece adli para cezası uygulanacağı, fiilin yasada suç olarak düzenlenmediği gibi, hukuki durumu tam olarak yansıtmayan ya da hukuki duruma aykırı bilgilerin şüpheli veya sanığa verildiği hallerde, hukuki konularda gerçekleştirilen bir aldatma söz konusudur. Olaya ilişkin aldatma ise, gerçeğe aykırı olarak suç ortaklarının ikrarda bulunduğu, olay yerinde parmak izinin ya da kanının bulunduğu gibi var olmayan deliller varmış gibi bir algı yaratılarak şüpheli veya sanığın suçu itirafa yönlendirilmesi şeklinde "*abartma*" suretiyle karşımıza çıkabilir. Bunun gibi ithamın ciddiyetinin küçümsendiği, şüpheli veya sanığa gerçek olmayan bir rahatlık duygusunun verildiği ya da şüpheli veya sanığın fiilinin moral olarak haklı çıkarıldığı, ona sempati ve anlayış gösterildiği hallerde de, "*basite alma*" suretiyle olaya ilişkin aldatma

mümkündür. İster hukuki duruma ilişkin, ister olaya ilişkin olsun, verilen yanlış bilgiler ya da izlenimlere bağlı olarak şüpheli veya sanığın irade özgürlüğü üzerinde etkide bulunulmuş ise, bu durum CMK m. 148 uyarınca yasak usul kapsamında değerlendirilecektir.¹⁷⁵

Bununla birlikte ifadeyi alan veya sorguyu yapan yetkilinin vermiş olduğu bilgilerin aldatma kapsamında değerlendirilebilmesi için, bu bilgilerin gerçeğe aykırı olması gerekmektedir. Ancak ifadeyi alan veya sorguyu gerçekleştiren yetkilinin, vermiş olduğu doğru bir bilginin de şüpheli veya sanığın iradesi üzerinde etki doğurarak onun beyanda bulunmasını sağlayabilmesi mümkündür. Bu halde örneğin suçun aydınlatılmasına katkıda bulunması halinde, bu durumun takdiri indirim nedeni olarak yargılamada göz önünde bulundurulacağına ya da soruşturma sonrası etkin pişmanlık düzenlemesine yer verilen bir suça ilişkin olarak suçun delillerinin bulunduğu yer ya da suç ortakları hakkında vereceği bilginin hükmedilecek cezada indirim nedeni teşkil edeceğinin söylenmesi, aldatma olarak değerlendirilemez. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın özgür iradesinin etkilenmesini hukuka aykırı hale getirerek aldatma kapsamında değerlendirilmesi sonucunu doğuran, ona doğru olmayan bilgilerin verilmesidir.¹⁷⁶

Bu noktada, ifadeyi alan veya sorguyu gerçekleştiren yetkilinin, şüpheli veya sanığa doğru bilgi vermeme davranışının kasti olarak yani bilerek ve isteyerek gerçekleştirildiği hallerin, başka bir deyişle verilen yanlış bilgilerin madde kapsamında değerlendirileceği açıktır. Ancak kasti olmayan yani şüpheli veya sanığın dikkatsizlik sonucunda hataya sevk edildiği hallerin, başka bir şekilde ifade etmek gerekirse verilen *hatalı* bilgilerin madde kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusuna da yanıt aranmalıdır. İfade alan ve sorguyu gerçekleştiren yetkili, şüpheli veya sanığı hukuki durum hakkında doğru bilgilendirme yükümlülüğü altında olduğundan; bu duruma ilişkin olarak şüpheli veya sanığın dikkatsizlik sonucu hataya sevk edilmesi, hukuken korunmamakta, hukuki duruma ilişkin verilen hatalı bilgiler de aldatma kapsamında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte olaya ilişkin olarak verilen hatalı bilgilerin aldatma kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktasında farklı görüşler savunulmaktadır. Bu noktada savunulan ilk görüşe göre; olaya ilişkin olarak sadece verilen yanlış bilgiler aldatma kapsamında değerlendirilmeli; bilgisizlik, eksik ya da hatalı bilgi sonucunda yapılan açıklamalar ise bu kapsamda görülmemelidir.¹⁷⁷ Bununla birlikte ikinci görüşe göre ise olaya ilişkin verilen bilgilerin aldatma kapsamında değerlendirilip değerlendirilmemesi noktasında, bu bilginin kasten ya da dikkatsizlik sonucunda verilmesi bir kriter olarak dikkate alınmamalıdır. Buna göre; burada önemli olan yanlış ya da hatalı bilgiden şüpheli veya sanığın özgür iradesinin etkilenmiş olmasıdır.¹⁷⁸ Gerçekten de CMK m. 148, şüpheli veya sanığın ifade ve sorgu sırasındaki açıklamalarının özgür iradesine dayanmasının arandığı, şüpheli veya sanığın haklarının korunması amacıyla getirilmiş bir düzenleme niteliğindedir. Şüphelinin özgür iradesinin engellenmesi sonucunu doğuran uygulamaların, ifadeyi alan veya sorguyu gerçekleştiren yetkilinin dikkatsizliği sonucunda ortaya çıktığı hallerin de madde kapsamında değerlendirilmesi gerekir.¹⁷⁹ Aksi, şüpheli veya sanık lehine getirilmiş olan bir düzenlemenin, onun aleyhine sonuç doğuracak şekilde daraltılması anlamına gelir.

Bununla birlikte, şüpheli veya sanıktaki mevcut hatadan yararlanılarak ifade ve sorgu sırasında beyanda bulunmasının sağlandığı hallerin aldatma kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktasında, şüpheli veya sanıktaki mevcut hatanın hukuki duruma mı, yoksa olaya mı ilişkin olduğu dikkate alınmaktadır. İfadeyi alan veya sorguyu gerçekleştiren yetkili, şüpheli veya sanığa kendisine yüklenen suç, şüphe sebepleri ve ifade ve sorgu sırasındaki hakları gibi hukuki konularda bilgi verme yükümlülüğü altında olduğundan, şüpheli veya sanığın bu konulardaki hatasından yararlanma, aldatma kapsamında değerlendirilecektir.¹⁸⁰ Bununla birlikte, ifade alma veya sorgu işlemini gerçekleştiren yetkilinin, şüpheli veya sanıkta mevcut bulunan olaya ilişkin hataları giderme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Dolayısıyla şüpheli veya sanıkta mevcut bulunan olaya ilişkin hatalardan yararlanılması, aldatma kapsamında değerlendirilmeyebilir. Ancak bunun sınırı, şüpheli veya sanıktaki olaya ilişkin mevcut hatanın, ifade alma ya da sorgu işlemini gerçekleştiren yetkili tarafından kuvvetlendirilmesidir. Eğer ifadeyi

alan ya da sorguyu gerçekleştiren yetkili, şüpheli veya sanıktaki olaya ilişkin mevcut hatayı, örneğin ek bilgiler vermek suretiyle artırmış, yani hata düzeyi kuvvetlendirilmişse, bu durum aldatma kapsamında değerlendirilmelidir.¹⁸¹

5. Cebir veya Tehditte Bulunma

Cebir veya tehditte bulunma, CMK m. 148 uyarınca şüpheli veya sanığa, ifade alma ve sorgu işlemleri sırasında uygulanması yasak olan diğer usullerdir. Bu doğrultuda cebir veya tehditte bulunma usulleri kapsamına hangi davranışların gireceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. İşkence gibi cebir de, TCK'da bağımsız bir suç olarak düzenlenmektedir. Buna göre cebir, bir şeyi yapması veya yapmaması ya da kendisinin yapmasına müsaade etmesi için mağdur üzerinde kullanılan gücü ifade etmektedir (TCK m. 108). Bu durum da diğer güç kullanımını içeren yasak usuller olan işkence ve kötü muamele ile cebir uygulamalarının birbirinden ayrılmasını gerektirmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, işkence ve kötü muamele arasında yoğunluk farkı bulunduğu kabul edilmekte; kişinin bedensel veya ruhsal yönden ağır acı ve ızdırap duymasına yol açan uygulamalar işkence kapsamında değerlendirilirken; yine kişiye bedensel veya ruhsal yönden acı vermekle birlikte işkence düzeyine varmayan uygulamaların kötü muamele teşkil ettiği kabul edilmektedir. İnsan onuruna aykırılığın da işkence ve kötü muamele arasındaki ortak unsuru teşkil ettiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu tespitlerden hareketle kötü muamele düzeyine varmayan ya da insan onuruna aykırı olmayan güç kullanımlarının cebir kapsamında değerlendirilmesi ve yasak ifade ve sorgu usulü sayılması gerekmektedir.¹⁸²

Cebir gibi tehdit de, bağımsız bir suç olarak TCK'nın 106. maddesinde düzenlenmektedir. Maddenin gerekçesine göre tehdit halinde, gerçekleşmesi failin isteğinin yerine getirilmesine bağlı bir tecavüz veya kötülük mağdurun bilgisine sunulmaktadır. Böylece mağdur, tehdit konusu kötülüğün gelecekte gerçekleştirileceği beyanıla korkutularak, belli bir davranışı gerçekleştirmeye zorlanmaktadır. Bu açıklamalardan hareketle, ifade alma veya sorgu işlemini gerçekleştirmeye yetkili kişinin, şüpheli veya sanığı, hiç ya da belli bir yönde beyanda bulunmaması halinde, örneğin hakkında gerçekte mevcut olmayan veya mevcut olsa bile olayda uygulanma imkanı bulunmayan bir tedbirin uygulanacağını söyleyerek korkutması, CMK m. 148 anlamında yasak usul olan tehdit kapsamında değerlendirilecektir.¹⁸³ Burada tehdidin varlığından söz edilebilmesi için ifadeyi alan veya sorguyu gerçekleştiren yetkilinin beyan ettiği kötülüğün objektif olarak korkutucu olması yeterli olup, somut olayda şüpheli veya sanığın bu kötülük beyanından gerçekten korkmuş olması aranmayacaktır. Bu doğrultuda gerçekleştirileceği beyan edilen kötülüğün doğrudan şüpheli veya sanığın kendisine yönelik olması da gerekmemektedir; bu kötülüğün şüpheli veya sanığın bir yakınına yöneldiği haller de, tehdit kapsamında yasak usul olarak değerlendirilebilir.¹⁸⁴

Bu noktada son olarak şu husus ifade edilmelidir ki, şüpheli veya sanığın, ifade alma ve sorgu sırasındaki tutumları ve bu tutumlarının olası sonuçlarına ilişkin olarak uyarılması, kendisine hatırlatmada bulunulması kural olarak tehdit kapsamında değerlendirilemez. Ancak sözlerin söyleniş şekli, ses tonu, bunların söylendiği ortam, sözlere eşlik eden jest ve mimiklere bağlı olarak sözlerin anlamı ve algılanışı da değişeceğinden, bu davranışlar arasındaki ayrımın net çizgilerle çizilebilmesi çok güçtür. Bu nedenle bir ifadenin, uyarı mı, hatırlatma mı yoksa tehdit kapsamında mı değerlendirileceği, bütün bu kriterler dikkate alınarak somut olay üzerinden değerlendirilmelidir. Uyarı ya da hatırlatma sınırını aştığının ve şüpheli veya sanığın özgür iradesini engelleyici nitelikte objektif korkutuculuk koşulunun karşılandığının tespit edildiği haller, tehdit kapsamında değerlendirilerek yasak usul sayılmalıdır.¹⁸⁵

6. Bazı Araçları Kullanma

Şüpheli veya sanık, çoğu zaman olay hakkında gerçekten bilgisi olan tek kişi konumunda olduğundan onun beyanları maddi gerçeğin ortaya çıkartılması noktasında çok büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle şüpheli veya sanığın beyanlarının hangisinin doğru, hangisinin gerçeğe uygun olmadığını tespit edilmesi amacıyla ceza yargılamasında pozitif bilimlerin sunduğu kolaylıklardan yararlanmak gündeme gelmiştir. Özellikle insan vücudunun, farklı olaylar karşısında verdiği terleme, göz bebeğinin büyümesi, kalp atışlarının ve solunumun hızlanması gibi fiziksel tepkilerin tespiti amacıyla ceza yargılamasında da zaman zaman bazı araçlar kullanılmıştır. Ancak yine zaman içerisinde şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü ortadan kaldıran bu yöntemlerin hukuka uygun olmadığı kabul edilerek, ifade alma ve sorgu işlemleri sırasında kullanılmaları yasaklanmıştır.¹⁸⁶ Bu doğrultuda özellikle vücut bütünlüğünü ihlal eden her uygulamanın bu kapsamda değerlendirileceği kabul edilmekle birlikte; kullanılan yöntem tamamen ağrısız, acısız, hiçbir iz ya da etki bırakmayan bir yöntem olsa dahi, irade özgürlüğünü engelleyici nitelikteyse bu kapsama dahil oldukları kabul edilmelidir.¹⁸⁷

Şüpheli veya sanığa yapılan, kişinin vermiş olduğu reaksiyonlar üzerinden kişilik yapısı ve münferit kişilik özelliklerinin tespiti amacıyla gerçekleştirilen projektif testler,¹⁸⁸ yalan makinesi olarak da ifade edilen poligraf uygulamaları¹⁸⁹ ve cinsel suçların araştırılmasında kullanılan palleometri,¹⁹⁰ CMK m. 148 anlamında kullanılması yasak olan araçlardan bazılarıdır.¹⁹¹ İfade ve sorgu sırasında bir yöntem olarak bu araçların kullanılması ile ilgili temel sorun, bu araçların kullanılması sonucunda elde edilen verilerin yoruma açık ve kesin olmamasının yanında, elde edilen sonucun bu aracın kullanıldığı ortam, kullanan kişinin teknik becerisi, şüpheli veya sanığın karakter özellikleri ve kullanılan uyarın ya da sorulara bağlı olarak değişebilecek olmasının, verilerin güvenilirliğini tartışmalı hale getirmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu araçlar şüpheli veya sanığın rızasıyla dahi kullanılmış olsa, CMK m. 148 anlamında ifade ve sorgu sırasında kullanılması yasak olan araçlar kapsamında değerlendirilmelidir.¹⁹²

C. Kanuna Aykırı Yarar Vaadinde Bulunma

CMK'nın 148. maddesinde yer verilen ve ifade alma ve sorgu sırasında kullanılması yasaklanmış olan usullerden sonuncusu, ifade alma veya sorgu işlemi gerçekleştiren yetkilinin şüpheli veya sanığa kanuna aykırı bir yarar vaadinde bulunmasıdır (CMK m. 148/2). Bu düzenleme uyarınca, yasak ifade ve sorgu usulü haline getirilen husus, şüpheli veya sanığa yarar vaadinde bulunmasıdır. Dolayısıyla bir yarar vaadinden söz edilebilmesi için, ifadeyi alan veya sorgu işlemi gerçekleştiren yetkilinin, şüpheli veya sanığa, beyanda bulunması karşılığında onun lehine bir durum yaratılacağı vaadinde bulunmalıdır. Bu doğrultuda vaat edilen yararın büyüklüğü ile ilgili bir düzenlemeye madde metninde yer verilmemekle birlikte, şüpheli veya sanığa, çay, kahve ikram edileceği, sigara içmesine imkan tanınacağı gibi hoş giden bazı ufak şeylerin söylenmesinin, bunlar objektif olarak şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engelleyecek davranışlar olmadıklarından, madde kapsamında değerlendirilmezler.¹⁹³

İfadeyi alan veya sorgu işlemi gerçekleştiren yetkilinin, bu işlemleri sırasında yasak bir usul kullandığının kabul edilebilmesi için şüpheli veya sanığa yarar vaadinde bulunması yetmemekte; vaat edilen bu yararın kanuna aykırı da¹⁹⁴ olması aranmaktadır.¹⁹⁵ Dolayısıyla ifade alma veya sorgu işlemi gerçekleştiren yetkilinin, şüpheli veya sanığa, yetkisi kapsamında olmayan ya da ifası hukuken mümkün olmayan bir yarar vaat etmesi halinde CMK m. 148/2 uygulama alanı bulacaktır.¹⁹⁶ Eğer ifadeyi alan veya sorgu işlemi gerçekleştiren yetkili, kanunen yetkisi kapsamında olan ya da ifası hukuken mümkün olan bir yarar vaadinde bulunmuşsa, kanuna aykırılık koşulu karşılanmadığından,

bu durum m. 148/2 uyarınca yasak usul sayılmayacaktır.¹⁹⁷ Bu noktada son olarak Şu husus da ifade edilmelidir ki, maddenin uygulama alanı bulabilmesi için vaatte bulunulması yeterli olup, vaat edilen yararın Şüpheli veya sanığa gerçekten sağlanması da aranmamaktadır.¹⁹⁸

D. CMK'nın 148. maddesinde Yer Almayan Yasak İfade Alma ve Sorgu Usulleri

CMK'nın 148. maddesinde yukarıda ayrıntılı bir Şekilde değerlendirmeye çalıştığımız ifade alma ve sorguda yasak usullere yer verildikten sonra, "... gibi bedensel ve ruhsal müdahaleler yapılamaz" denilmek suretiyle, maddede yer verilen bedensel ve ruhsal müdahale Şeklindeki yasak usullerin sınırlı sayıda olmadığı ortaya konulmuştur. Benzer Şekilde madde gerekçesinde de, bu maddede sayılan usullerin örnek niteliğinde olduğu; özgür iradeyi engelleyici nitelikte diğer bedensel veya ruhsal müdahalelerin de madde kapsamında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla madde metninde yer almamakla birlikte, Şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engelleyici nitelikteki diğer bedensel ve ruhsal müdahaleler de, ifade alma ve sorgu sırasında uygulanması yasak olan usul kapsamında değerlendirilecektir.¹⁹⁹ Bu doğrultuda Şu husus da ifade edilmelidir ki, Şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engelleyici usuller gerçekten de maddede sayılanlardan ibaret olmadığı gibi, teknolojik gelişmelere bağlı olarak çeşitlenmekte ve sayıları da artmaktadır. Bu nedenle madde metninde sınırlı sayma yapılması yerine "gibi" ibaresine yer verilmesinin yerinde olduğu düşünölmektedir.²⁰⁰

Bu doğrultuda bireyin telkinlere açık olduğu yapay bir uyku durumunun yaratıldığı hipnoz²⁰¹ ve hatırlama ve idrak yeteneğini etkileyen tedbirler,²⁰² bu kapsamda değerlendirilebilir.²⁰³ Bu yöntemler yoluyla kişinin, içinde bulunduğu hukuki ve fiili durum hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip olması engellendiği, hatta deyim yerindeyse kişi bir obje haline getirildiği için, bu yöntemler başta insan onuruna ve insan haklarına sayđı esasına dayalı bir hukuk devletine bağlı ceza muhakemesi anlayışına aykırılık teşkil eder. Dolayısıyla ifade alma ve sorgu sırasında, Şüpheli veya sanığın özgür iradesini engelleyen, hipnoz, hatırlama ve idrak yeteneğini ihlal edici nitelikte tedbirler, yasak ifade alma ve sorgu usulleri kapsamında değerlendirilmelidir.²⁰⁴

E. İfade Alma ve Sorguda Yasak Usul Uygulanmasının Sonucu: Değerlendirme Yasağı

CMK'nın 148. maddesinin 3. fıkrasına göre; yasak usullerle elde edilen ifadeler, rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemeyecektir.²⁰⁵ Bu düzenleme, Türk ceza yargılaması hukukunda ifade alma ve sorgu işlemi sırasında yasak usullere başvurulmasının sonucunu ortaya koymaktadır. Bu husus maddenin gerekçesinde, bu düzenlemenin, birinci fıkrada yer alan yasakların, usul bakımından sonucunu belirttiği Şeklinde ifade edilmektedir. Ancak bu açıklamadan hareketle, söz konusu yasağın, sadece irade özgürlüğünü engelleyici bedensel veya ruhsal müdahalelere başvurulması halinde uygulama alanı bulacağı; bununla birlikte ikinci fıkrada düzenlenen yasak usullerden kanuna aykırı yarar vaadinde bulunularak elde edilen beyanlar bakımından etki doğurmayacağı sonucu çıkarılmaktadır. Oysa ki 148. maddenin 3. fıkrasında getirilen düzenlemenin lafzı dikkate alındığında, ifade alma ve sorgu sırasında kullanılan yasak usuller bakımından böyle bir ayrıma yer verilmediği görölmektedir. Kaldı ki gerekçeler, maddenin uygulanışı noktasında yol göstermekle birlikte, hukuken bağlayıcılıkları bulunmadığından, söz konusu değerlendirme yasağının kapsamının belirlenmesinde maddenin lafzının esas alınması ve 148. maddede yer verilen bütün yasak usullerin değerlendirme yasağı kapsamında kabul edilmesi gerektiği düşünölmektedir.

Öte yandan maddenin ayrıntılı olarak değerlendirilmesine geçilmeden önce maddede kullanılan "ifade" kavramının kapsamı da netleştirilmelidir. Zira, yasak ifade alma ve sorgu usullerinin hüküm altına alındığı maddede, yasak usullerle elde edilen ifadelerin, rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemeyeceği düzenlemesine yer verilmesi, yasak usullerin sorgu sırasında rıza ile kullanıldığı hallerde, bu işlem sonucunda elde edilen beyanlara delil olarak dayanılıp dayanılamayacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Yasa koyucunun burada "ifade" kavramını, "beyan" yerine kullandığı düşünülebilirse de, madde gerekçesinde "ifadelerin delil olarak değerlendirilememesinden" ve "ifadelerin, ilgilinin rızası olsa bile geçerli sayılmasının usul yönünden yasaklandığından" söz edilmesi, burada "ifade" kavramının bilinçli bir şekilde tercih edildiğini düşündürmektedir. Bu durum, yasa koyucunun, sorguyu gerçekleştirecek makamların yasak usullere başvurmayacağı inancının bir göstergesi olarak değerlendirilebilirse de, yasak usuller anılan maddenin 1 ve 2. fıkralarında ifade alma ve sorgu ayrımı yapılmaksızın hüküm altına alınmıştır. Kaldı ki, sorgu işlemi gerçekleştirecek sulh ceza hakimi ya da mahkemenin, işkence, kötü muamele, cebir, tehdit gibi yasak usullere başvurması düşünülemese de, yukarıda da ifade edildiği üzere telkini sorular sorularak ya da yalan makinesi gibi cihazların kullanılmasına imkan tanıyarak da şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünün engellenmesi mümkündür. Dolayısıyla madde metnindeki kavramsal tercih, yasak usuller uygulanarak alınan ifadelerin şüphelinin rızası olsa dahi delil olarak değerlendirilemeyeceği; bununla birlikte bu yasak usullerin sorgu sırasında uygulanması halinde, şüpheli veya sanığın rıza göstermesi kaydıyla bu beyanların delil olarak değerlendirilmesinin mümkün olduğu şekilde tehlikeli bir sonuca ulaşılması riskini barındırmaktadır. Bu noktada CMK m. 217/2 düzenlemesinin, yüklenen suçun ancak hukuka uygun şekilde elde edilmiş delillerle ispat edilmesini öngörerek, bu tip tehlikeli sonuçlara ulaşılmasını engelleyebilecek bir düzenleme olduğu düşünülebilir.²⁰⁶ Ancak bu madde de hukuka aykırı delillerin şüpheli veya sanığın rızasının varlığı halinde hükme esas alınmasının mümkün olup olmadığı sorusunu yanıtızsız bırakmaktadır.²⁰⁷ Bu nedenle sorgu sırasında yasak usullerin kullanıldığı hallerde elde edilen beyanların, şüpheli veya sanığın rızasının varlığı halinde, delil olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi için 148. maddenin 3. fıkrasında değişiklik yapılarak, söz konusu maddede ifadenin yanında sorguyu da kapsamına alacak şekilde bir düzenleme getirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bütün bu açıklamalardan sonra şu husus ifade edilmelidir ki, bu düzenleme ile yasa koyucu, şüpheli veya sanığın beyanının özgür iradesine dayanmasını güvence altına almış; özgür iradeyi engelleyici yöntemlerin şüpheli veya sanığın rızası ile uygulandığı hallerde de, bu beyanlara delil olarak dayanılmasını yasaklamıştır.²⁰⁸ Bu düzenlemenin CMK'nın 217. maddesinin 2. fıkrası ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu düzenlemede de yüklenen suçun ancak hukuka uygun şekilde elde edilmiş delillerle ispat edilebileceği hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla diğer tüm hukuka aykırı delillerde olduğu gibi, yasak ifade ve sorgu usulleri uygulanarak elde edilmiş olan beyan delilleri bakımından da bir değerlendirme yasağı²⁰⁹ bulunmaktadır. Bu doğrultuda yasak usullerle elde edilen delilin hükme esas alınmaması noktasında kullanılan yöntemin şüpheli veya sanığın bir temel hak ve özgürlüğünü ihlal edip etmediği ya da şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü gerçekten engelleyip engellemediği gibi bir kriter dikkate alınmadığından, bu düzenlemenin bir mutlak değerlendirme yasağı niteliğinde olduğu ifade edilmelidir.²¹⁰ Buna göre; söz konusu değerlendirme yasağının geçerli olabilmesi için ifade alma veya sorgu işlemi sırasında yasak usullerden birinin kullanılmış olması yeterli olup, bu usulün şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engellediğinin ispatlanmış olması aranmamaktadır.²¹¹ Zira madde gerekçesi de dikkate alındığında, yasa koyucunun bu yöntemlerin kullanılmasının irade özgürlüğünü engellediğini karine olarak kabul ettiği görülmektedir.

Bununla birlikte CMK'nın 148. maddesinin 3. fıkrasında yer verilen düzenleme ile yasak usullerle elde edilmiş olan ifadelerin, rıza ile verilmiş olsa da, delil olarak değerlendirilmesi ve hükme esas alınması engellenmiş durumdadır. Ancak yasa koyucunun bu ifade tarzı, şüpheli veya sanığın, sadece ifade alma veya sorgu işleminden önce, yasak usulün kendisine uygulanmasına rıza gösterdiği halleri kapsamına aldığı düşünmektedir. Dolayısıyla şüpheli veya sanık, ifade alma veya sorgu işlemi sırasında, bu usullerin kendisine uygulanmasına rıza göstermemiş; fakat

kovuşturma evresinde, mahkeme önünde yasak usuller uygulanarak elde edilen beyanının kullanılmasına rıza göstermişse, bu rızanın geçerli sayılabileme riskini bünyesinde barındırmaktadır. Bu riski ortadan kaldırmak için madde metninde değişikliğe gidilerek, 1412 sayılı CMUK m. 135a'da olduğu gibi, yasak usullerle elde edilen beyanların, rıza olsa dahi hükme esas alınmayacağı şeklinde bir düzenlemeye yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.²¹² Ancak bu yönde bir düzenleme rızanın, ister yasak usul kullanılarak gerçekleştirilen bir ifade alma ya da sorgu işleminden önce gösterilmiş olsun; isterse bu işlem tamamlandıktan sonra yargılama sırasında sonradan gösterilmiş olsun, istenilen etkiyi doğuracak ve söz konusu ifade alma veya sorgu işlemi sırasındaki beyanların hükme esas alınmasını engelleyecektir.

Öte yandan CMK'nın 148. maddesinde yasak usuller bakımından *mutlak değerlendirme yasağı* kabul edilerek, şüpheli veya sanığın rızasına hukuken geçerlilik tanınmamasının nedeni ise, söz konusu düzenleme ile kişilerin ifadesinin alınmasında ve sorgusunda, hukuk devleti ve insan onurundan kaynaklanan, vazgeçilmez ve devredilmez sağlam temeller ortaya konulmak istenmesinden kaynaklanmaktadır.²¹³ Zira şüpheli veya sanıkların, ifade alma ve sorgu işlemleri sırasında, işkence, kötü muamele, cebir veya tehdit gibi yöntemlere rıza göstermeyeceği açık olmakla birlikte; poligraf gibi araçların kullanılmasına masumiyetlerini kanıtlamak için rıza gösterebilirler. Dolayısıyla yasa koyucu, bu yöntemlerin rıza ile dahi olsa kullanılmasını yasaklayarak, şüpheli veya sanığa bu yöntemlerin gerçekten rızası dahilinde uygulanmış olup olmadığı noktasında yaşanabilecek tartışmaları engellemiş;²¹⁴ hem de şüpheli veya sanığın, ifade alma ve sorgusu sırasındaki beyanlarının özgür iradesine dayanmasını, kendisine karşı da koruyarak, vazgeçilmez ve devredilmez bir hak niteliği kazanmasını sağlamıştır. Bu değerlendirme yasağı, sadece ifade ve sorgu sırasında elde edilen beyan delilleri bakımından değil, bu beyanlara dayanılarak ulaşılan delilleri de kapsamakta ve bu delillerin de ceza yargılamasında hüküm kurulurken değerlendirilememesi sonucunu doğurmaktadır.²¹⁵ Zira CMK m. 206/2-a uyarınca bir delilin, kanuna aykırı yollardan elde edildiği hallerde reddedileceği hüküm altına alındığı gibi, CMK m. 217/2 uyarınca da yüklenen suçun hukuka aykırı delillere dayanılarak ispat edilmesi imkanı bulunmamaktadır. Kaldı ki, Anayasa m. 38/8 düzenlemesi ile de, kanuna aykırı olarak elde edilmiş olan bulguların delil olarak kullanılmayacağı hüküm altına alınmıştır. CMK'nın 217. maddesinin gerekçesinde de, işkence, narkoanaliz, hataya sürükleyici eylemler, sorgulamalar, baskılar, kişinin fizik ve moral bütünlüğüne yönelik saldırılar yoluyla elde edilen delillerin hükme esas alınmayacağı ifade edilmektedir.²¹⁶ Dolayısıyla madde gerekçesinde örnek olarak gösterilen yasak usuller uygulanarak elde edilen beyanların değil, delillerin hükme esas alınmayacağı ifade edildiğinden, sadece yasak usuller kullanılarak elde edilen beyanların değil, bu beyanlardan hareketle ulaşılan delillerin de hüküm kurulurken dikkate alınması imkanı bulunmamaktadır. Bu doğrultuda Türk hukukunda ifade ve sorgu sırasında yasak usullerin kullanılmasının, delil yasakları bakımından uzak etkisi²¹⁷ de kabul edilmiş durumdadır.²¹⁸ Yargıtay da, hukuka aykırı bir ifade alma işleminden hareketle başka delillere ulaşıldığı takdirde, bu delillerin de yargılamada kullanılmayacağına hükmederek, delil yasaklarının uzak etkisini kabul etmektedir.²¹⁹

IV. Değerlendirme ve Sonuç

Şüpheli veya sanık, ceza yargılamasının konusunu teşkil eden olayın aydınlatılması noktasında çoğu zaman bilgi sahibi olan tek kişi konumunda olduğundan, onun beyanları, ceza yargılamasının amacı olan maddi gerçeğin ortaya çıkartılması noktasında çok kritik bir rol oynamaktadır. Şüpheli veya sanığın, ceza yargılamasında beyanlarının alınması işlemi, ifade alma ve sorgu olarak isimlendirilmekte ve bu işlemlerin gerçekleştirilmesinde takip edilecek usul, CMK'nın 147. maddesinde, bu işlemler sırasında kullanılması yasak olan usuller ve bu usullerin kullanılmasının sonuçları da Kanun'un 148. maddesinde hüküm altına alınmaktadır.

CMK'nın 147. maddesinde ifade ve sorgunun tarzı başlığı altında getirilen düzenleme ile ifade alma ve sorgu

işlemlerinin şüpheli veya sanığın kimliğinin tespiti ile başlaması; ardından şüpheli veya sanığa, kendisine yüklenen suçun anlatılması ve yakalanan kişinin yakınlarından istediğine bildirimde bulunulması öngörülmektedir. Bunun ardından şüpheli veya sanığa, müdafî yardımından yararlanma, susma, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteme gibi hakları hatırlatılacak ve uygulanacak adli kontrol tedbirinin ya da hükmedilecek yaptırımın belirlenmesinde dikkate alınmak üzere şüpheli veya sanığın, kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınacaktır. Dolayısıyla söz konusu düzenleme ile ifade ve sorgu işleminin gerçekleştirilmesinde uyulması gereken usul, sıkı şartlara bağlanarak düzenlenmiş olmakla birlikte, özellikle soruşturma evresinin kurala bağlı olmamasının da bir sonucu olarak ifade alma işleminin, soruşturmanın hangi aşamasında, ne zaman, ne kadar süreyle, nerede ve kaç kere gerçekleştirilebileceği konusunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durum, ifade alma işleminin, soruşturmanın geldiği aşama ve eldeki delil durumu itibarıyla, şüpheliden olaya ilişkin en fazla bilginin alınmasını sağlayacak bir tarzda gerçekleştirilme serbestisi tanınması itibarıyla yerindedir. Ancak ifade alma işlemleri sırasında şüpheliye susma, yine lehine olan delilleri ileri sürme ve aleyhine olan delilleri çürütme haklarının tanındığı gerçeği dikkate alındığında, ifade alma işleminin şüpheli açısından bir savunma fonksiyonunun da olduğu unutulmamalıdır. Kaldı ki CMK'nın 148. maddesinde getirilen düzenleme ile yorma, ifade alma ve sorgu işlemleri sırasında uygulanması yasak olan usullerden biridir. İfade alma ve sorgu işleminin doğasından kaynaklı olarak şüpheli veya sanıklar üzerinde bir yorgunluk hissi ortaya çıkması normaldir. Ancak ifade alma ve sorgu işleminin, bu doğal yorgunluk durumunun ötesine geçecek şekilde ifa edilmesi, söz konusu ifade alma ve sorgu sırasında CMK m. 148 anlamında yasak usul kullanılması sonucunu doğuracak ve bu halde şüpheli veya sanıktan elde edilen beyanların delil olarak hükme esas alınması imkanı ortadan kalkacaktır.

Öte yandan ifade ve sorgu işleminin esasının tamamlanmasını takiben, bu işlemin CMK m. 147/i uyarınca tutanağa bağlanması öngörülmektedir. İfade ve sorgu tutanaklarının, ceza yargılamasındaki delil değeri, işlemi yapan makama göre değişiklik gösterdiğinden ve CMK m. 148/4 uyarınca, ifade alma işleminin kolluk tarafından gerçekleştirildiği hallerde, kolluğun tuttuğu ifade tutanağının, hüküm kurulurken dikkate alınabilmesi için hakim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmamış olması ve söz konusu ifadenin, müdafî huzurunda alınmış olması arandığından, bu düzenleme ile aldığı ifade tutanağına delil değeri kazandırmak isteyen kolluğa, bir nevi bu işlemi müdafî huzurunda gerçekleştirme yükümlülüğü getirilmektedir. Ancak bu düzenlemenin karşıt anlamından çıkan sonuç, kolluğun bu ifade alma işlemini müdafî huzurunda gerçekleştirdiği hallerde, söz konusu tutanaktaki beyanların daha sonra sorgu sırasında şüpheli veya sanık tarafından kabul edilmese dahi, bu beyanlara delil olarak dayanılabilecek olmasıdır. Bu durum da söz konusu ifade alma işlemi sırasında hazır bulunan müdafîlerin, altına imza atmak suretiyle sıhhat kazandıracakları ifade tutanaklarının delil değerinin farkında olarak bu işlem sırasında çok dikkatli hareket etmesini, ifade alma işlemi ya da tutanak tutulması sırasında yaşanan bütün usulsüzlüklerin tutanağa geçirilmesini sağlamasını gerektirmektedir.

CMK m. 147/h uyarınca şüpheli veya sanığın, ifade ve sorgu işlemi sırasındaki beyanlarının kaydında teknik imkanlardan yararlanılması da mümkündür. Bu noktada teknik imkanların, CMK m. 217/1 uyarınca doğrudan doğruyalık ilkesini ve şüpheli veya sanığın savunma hakkını ve dolayısıyla adil yargılanma hakkını ihlal etmeyecek şekilde kullanılmasına özen gösterilmelidir. Bu hususlara gereken özenin gösterilmesi kaydıyla, şüpheli veya sanığın ifadesinin alınması ya da sorgusunun yapılmasında teknik imkanlardan yararlanılmasını mümkün kılan söz konusu düzenleme, şüpheli veya sanığın bu işlemlerin yapılabilmesi için özgürlüğünden yoksun kalmasına neden olan yol tutuklaması kurumuna ihtiyacı ortadan kaldırmasının yanında, tutanağın tutulması sırasında uygulamada yaşanan sorunların giderilmesine imkan tanınması bakımından da olumlu bir düzenlemedir.

Öte yandan ifade alma ve sorgu işlemlerinin, şüpheli veya sanığın özgür iradesine dayanması arandığından, CMK m. 148'de getirilen düzenleme ile bu işlemler sırasında kullanılması yasak olan usuller hüküm altına alınmıştır. CMK m.

148/3'te yer verilen düzenleme ile de bu usullerle elde edilen ifadelerin, şüpheli veya sanığın rızasıyla verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilmesi yasaklanmıştır. CMK'nın 148. maddesinde sadece ifade alma işlemi bakımından değil, sorgu sırasında da kullanılması yasak olan usuller düzenlenmektedir. Bu doğrultuda bir usulün ifade alma işlemi sırasında kullanılması halinde, delil yasağı etkisi doğuracağını; sorgu esnasında kullanılması halinde ise bu etkiyi doğurmayacağını söylemek mantıken mümkün olmadığından, madde metninde değişikliğe gidilerek söz konusu 3. fıkra düzenlemesinin sorguyu da kapsayacak şekilde yeniden kaleme alınması gerekmektedir. Yine bu doğrultuda söz konusu madde metninde değiştirilmesi gereken bir diğer husus da, madde metninde geçen "*rıza ile verilmiş olsa da*" ifadesidir. Bu ifade tarzı, şüpheli veya sanık, ifade alma veya sorgu işlemi sırasında, bu usullerin kendisine uygulanmasına rıza göstermemiş; fakat kovuşturma evresinde, mahkeme önünde yasak usuller uygulanarak elde edilen beyanının kullanılmasına rıza göstermişse, bu rızanın geçerli sayılabilmesi riskini bünyesinde barındırmaktadır. Bu riski ortadan kaldırmak için madde metninde değişikliğe gidilerek, 1412 sayılı CMUK m. 135a'da olduğu gibi, yasak usullerle elde edilen beyanların, rıza olsa dahi hükme esas alınamayacağı şeklinde bir düzenlemeye yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bununla birlikte son olarak şu husus da ifade edilmelidir ki, CMK'nın 148. maddesinde yer verilen düzenleme ile yasak usuller kullanılarak elde edilen ifadelerin hüküm kurulurken dikkate alınması engellenerek, bu ifadeler bakımından mutlak değerlendirme yasağı kabul edilmiştir. Söz konusu düzenleme CMK m. 217/2 hükmü ile birlikte değerlendirildiğinde, yasak usuller kullanılarak gerçekleştirilen ifade alma veya sorgu işlemi sırasındaki beyanların, hukuka aykırı delil niteliğinde olduğu ve mutlak değerlendirme yasağı kapsamında kaldığı söylenebilir. Söz konusu değerlendirme yasağının geçerli olabilmesi için ifade alma veya sorgu işlemi sırasında yasak usullerden birinin kullanılmış olması yeterli olup, bu usulün şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engellediğinin ispatlanmış olması aranmamaktadır. Zira madde gerekçesinde yer verilen açıklama doğrultusunda yasa koyucu bu yöntemlerin kullanılmasının irade özgürlüğünü engellediğini karine olarak kabul etmiş durumdadır. Yine CMK m. 217 gerekçesi uyarınca da, hukuka aykırı şekilde elde edilen beyanların değil delillerin hükme esas alınamayacağı ifade edildiğinden, yasak usuller uygulanarak gerçekleştirilen bir ifade alma veya sorgu işlemi sırasındaki beyanların yanında bu beyanlardan hareketle ulaşılan deliller de hukuka aykırı hale gelmekte ve dolayısıyla Türk hukukunda delil yasaklarının uzak etkisi kabul edilmektedir.

Kaynakça

ALTUNKAŞ, Aysun, Hukuka Aykırı Delil Teorisi Işığında İfade Alma ve Sorgu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku Yüksek Lisans Programı (Yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

ARICAN, Mehmet, Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 1, 2009, s. 43-66.

BOYAR, Oya, İşkence ve Kötü Muamele Yasağı, içinde; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Editör: Sibel Inceoğlu, İstanbul, 2013, s. 137-157.

CENDEL, Nur, Yeni Ceza Muhakemesi Yasası'na Göre Hazırlık Soruşturmasının Başlaması ve Yürütülmesi, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2005/1, s. 129-146.

CENDEL, Nur / ZAFER, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, 2020.

CİHAN, EROL, Narkoanaliz, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yeni Seri, Sayı: 5, İstanbul, 1969, s. 57-90.

ÇINAR, Ali Rıza, Hukuka Aykırı Kanıtlar, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 55, Kasım/Aralık 2004, s. 31-64.

DEMİRBAŞ, Timur, Saniğin Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin Alınması, İzmir, 1996.

DÜLGER, Murat Volkan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Dışlama Kuralı ve Hukuka Aykırı Delillerin Uzak Etkisi, Ankara, 2014.

HAYDAR, Nuran, Susma Hakkı, Ankara, 2019.

KATOĞLU, Tuğrul, Türk Ceza Kanunu'nda İşkence Tanımı, Legal Hukuk Dergisi, Rona Aybay'a Armağan, Cilt: 2, Aralık 2014, s. 1457-1482.

KAYMAZ, Seydi, Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller, Ankara, 1997.

KESKİN, Serap, Ceza Muhakemesi Hukukunda Temyiz Nedeni Olarak Hukuka Aykırılık, İstanbul, 1997.

KOCA, Mahmut / ÜZÜLMEZ, İlhan, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2019.

KUNTER, Nurullah / YENİSEY, Feridun, Yakalama ve İfade Alma, İstanbul, 2000.

MERAKLI, Serkan, İfade Alma - Sorgu Kuralları ve Bu Kurallara Aykırılık Halinde Elde Edilen Beyanların Hukuki Değeri, içinde; Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan, Cilt: I, İstanbul, 2014, s. 1549-1632.

NUHOĞLU, Ayşe, İşkence Yasağı ve İşkence Suçu, içinde; Prof. Dr. Sahir Erman'a Armağan, İstanbul, 1999, s. 527-592.

ÖGET, Mehmet, İnsan Hakları ve Ceza Hukuku Bağlamında Zihin Kontrolü, Ceza Hukuku Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 41, 2019, s. 723-774.

ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAKSIZ, Pinar, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2019.

ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAKSIZ, Pinar, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2019.

ÖZEN, Mustafa, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2019.

ÖZEN, Mustafa, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2019.

ÖZTÜRK, Bahri, Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları, Ankara, 1995.

ÖZTÜRK, Bahri, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Delil Yasakları, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu Hukuki Perspektifler Dergisi Paneli, Hukuki Perspektifler Dergisi, Nisan 2005, s. 131-136.

ÖZTÜRK, Bahri / TEZCAN, Durmuş / ERDEM, Mustafa Ruhan / GEZER, Özge Sırma / SAYGILAR KIRIT, Yasemin F. / ALAN AKCAN, Esra / ÖZAYDIN, Özdem / ERDEN TÜTÜNCÜ, Efser / ALTINOK VILLEMIN, Derya / TOK, Mehmet Can, Nazari ve Tatbiki Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2020.

SEVEN, Huriye, Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi ve Uygulaması, Türk İdare Dergisi, Sayı: 448, Eylül 2005, s. 101-129.

SOKULLU AKINCI, Füsün, Polis Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis Alt Kültürü ve İnsan Hakları, İstanbul, 1986.

ŞAHİN, Cumhur, Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması, Ankara, 1994.

ŞAHİN, Cumhur, Sorgu Müessesine İlişkin Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu Değişikliklerinin Genel Bir Değerlendirmesi, Prof. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya, 1995, s. 79-92.

ŞAHİN, Cumhur / GÖKTÜRK, Neslihan, Ceza Muhakemesi Hukuku I, Ankara, 2019.

ŞAHİN, İlyas, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma, Ankara, 2003.

ŞEN, Ersan, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Hukuka Aykırı Deliller Sorunu, İstanbul, 1998.

ŞENTÜRK, Candide, Ceza Muhakemesinde İfade ve Sorgu, Ceza Hukuku Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 19, Ağustos 2012, s. 173-233.

TEZCAN, Durmuş / ERDEM, Mustafa Ruhan / ÖNOK, R. Murat, Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, Ankara, 2019.

TOROSLU, Nevzat / FEYZİOĞLU, Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2017.

ÜNVER, Yener / HAKERİ, Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2019.

YENİSEY, Feridun, İnsan Hakları Açısından Arama, Elkoyma, Yakalama ve İfade Alma, Ankara, 1995.

YENİSEY, Feridun / NUHOĞLU, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2020.

YOKUŞ SEVÜK, Handan, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2019.

YURTCAN, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, Ankara, 2019.

☞ Makale hakem denetiminden geçmiştir.

Makale geliş tarihi: 23.11.2020 - Makale kabul tarihi: 01.12.2020.

☞ Dr. Öğr. Üyesi, Kadir Has Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi.

E-posta: aysun.altunkas@khas.edu.tr.

Orcid No: <https://orcid.org/0000-0001-8367-3582>.

Hukuk devleti, Anayasa Mahkemesi tarafından, insan haklarına saygılı, adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmekle kendini yükümlü sayan, bütün faaliyetlerinde hukuk kurallarına uyan, tüm işlem ve eylemlerini yargı denetimine açan devlet olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım için bkz. Anayasa Mahkemesi, T. 25.05.1976, E. 1976/1, K. 1976/28, AMKD, Ankara, 1977, s. 170 vd.

Hukuk devleti kavramı, Yargıtay tarafındansa, bütün faaliyetlerinde hukukun egemen olduğu devlet şeklinde

tanımlanmaktadır. Buna göre; bu vafsa sahip bir devlet, vatandaşına her an gözaltına alınabileceği, sorgulanabileceği, evinde arama yapılabileceği endişesini yaşatmamalı; aksine güvenlik içinde özgür ve onurlu bir yaşam sunmayı hedeflemelidir. Yargıtay'ın bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. YCGK, T. 29.11.2005, E. 2005/7-144, K. 2005/150, YKD, Cilt: 32, Sayı: 3, Mart 2006, s. 463.

ÖZTÜRK, Bahri, Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları, Ankara, 1995, s. 3. Demokratik hukuk devleti ilkelerinin yerine getirilmesi amacı doğrultusunda devletin, ceza yargılamasında hiç kimse hakkında, ölçüsüz bir şekilde güç kullanamayacağı yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY, Feridun / NUHOĞLU, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2020, s. 77. Benzer değerlendirmeler için bkz. ÜNVER, Yener / HAKERİ, Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2019, s. 46; ALTUNKAŞ, Aysun, Hukuka Aykırı Delil Teorisi Işığında İfade Alma ve Sorgu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku Yüksek Lisans Programı (Yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 1.

CENDEL, Nur / ZAFER, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, 2020, s. 6, 7; ÖZTÜRK, Bahri / TEZCAN, Durmuş / ERDEM, Mustafa Ruhan / GEZER, Özge Sırma / SAYGILAR KIRIT, Yasemin F. / ALAN AKCAN, Esra / ÖZAYDIN, Özdem / ERDEN TÜTÜNCÜ, Efser / ALTINOK VILLEMIN, Derya / TOK, Mehmet Can, Nazari ve Tatbiki Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2020, s. 31; ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAĞSIZ, Pınar, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2019, s. 41 vd.; ŞAHİN, Cumhur / GÖKTÜRK, Neslihan, Ceza Muhakemesi Hukuku I, Ankara, 2019, s. 27; YENİSEY / NUHOĞLU, s. 80; YURTCAN, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, Ankara, 2019, s. 62 vd.; ÜNVER / HAKERİ, s. 41 vd.; ÖZEN, Mustafa, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2019, s. 48; TOROSLU, Nevzat / FEYZİOĞLU, Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2017, s. 6 vd.; ALTUNKAŞ, s. 4; DÜLGER, Murat Volkan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Dışlama Kuralı ve Hukuka Aykırı Delillerin Uzak Etkisi, Ankara, 2014, s. 38; MERAKLI, Serkan, İfade Alma - Sorgu Kuralları ve Bu Kurallara Aykırılık Halinde Elde Edilen Beyanların Hukuki Değeri, içinde; Prof. Dr. Feridun YENİSEY'e Armağan, Cilt: I, İstanbul, 2014, s. 1549-1632, s. 1575; ŞENTÜRK, Candide, Ceza Muhakemesinde İfade ve Sorgu, Ceza Hukuku Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 19, Ağustos 2012, s. 173-233, s. 173 vd.

Yargıtay'a göre de, ceza yargılamasının amacı, usul kurallarının öngördüğü ilkeler doğrultusunda somut gerçeğin her türlü şüpheden uzak bir şekilde ortaya çıkartılması yani maddi gerçeğe ulaşmak olmakla birlikte, bu maddi gerçeğe adil, etkin ve hukuka uygun bir muhakeme sonucunda ulaşılması gerekmektedir. Yargıtay'ın bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. YCGK, T. 25.12.2012, E. 2012/14-1291, K. 2012/1865. Benzer yönde Yargıtay'ın ceza yargılamasında maddi gerçeğin her ne pahasına olursa olsun değil, ancak hukuk kuralları içerisinde kalınarak ve şüpheli ve sanığın hakları korunarak araştırılabileceği yönündeki değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. YCGK, T. 21.10.2014, E. 2012/4-1283, K. 2014/430; YCGK, T. 23.02.2016, E. 2014/5-98, K. 2016/83; YCGK, T. 23.02.2016, E. 2014/98, K. 2016/83; YCGK, T. 19.12.2017, E. 2017/4-291, K. 2017/558; YCGK, T. 29.11.2018, E. 2016/18-1097, K. 2018/591; YCGK, T. 26.03.2019, E. 2017/19-1165, K. 2019/263; YCGK, T. 16.05.2019, E. 2016/20-1062, K. 2019/441; YCGK, T. 22.10.2019, E. 2017/7-961, K. 2019/622; YCGK, T. 09.07.2020, E. 2016/1-487, K. 2020/353, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

İfade alma işleminin söz konusu olabilmesi için, soruşturma organını temsil eden görevlinin, resmi bir fonksiyon içerisinde şüphelinin karşısına çıkması ve şüpheliden bu ilişki içerisinde bilgi talep etmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1553. Benzer değerlendirmeler için bkz. ŞENTÜRK, s. 175.

04.12.2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, RG 17.12.2004, No: 25673.

CMK'nın 148. maddesinin metninde şüpheli ve sanık denilse de, bu yasa usullerinin tanıklar ve bilirkişilerin dinlenilmesi bakımından da uygulanması gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1576.

ALTUNKAŞ, Aysun, Hukuka Aykırı Delil Teorisi Işığında İfade Alma ve Sorgu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku Yüksek Lisans Programı (Yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006. Söz konusu çalışma bu yönüyle künyesi aktarılan yüksek lisans tezinden türetilmiş bir çalışmadır.

Şüpheli ve sanıklık statülerinin başlangıcında, şüphelinin derecesinden bağımsız, içinde bulunulan evreyi esas alan bir tanım getirilmesinin öğrenim kolaylığı sağlamakla birlikte; soruşturma evresinde hakkında kuvvetli suç şüphesi

bulduğu için tutuklama kararı verilen bir kişinin şüpheli; hakkında bu yoğunlukta bir şüphe bulunmayan bir kişinin sırf kovuşturma evresine geçilmiş olması nedeniyle sanık sayılabilmesi sonucunu doğurduğundan getirilen eleştiriler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 31 vd.; YURTCAN, s. 201. Benzer şekilde şüpheli veya sanıklık statülerinin başlangıcında içinde bulunulan evre yerine kişiye suç isnat edilip edilmediğinin dikkate alınması gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ÜNVER / HAKERİ, s. 223.

Şüphe öğrenilemeyeceğinden, maddedeki kavramsal tercihin yerinde olmadığı, bunun yerine "bir suçun işlendiğinin öğrenilmesi" kavramının kullanılması gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAŞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 188.

Yetkili makamların, şüphe üzerine soruşturma başlatmasıyla bu statünün başladığına yönelik değerlendirmeler için bkz. ÜNVER / HAKERİ, s. 222.

CENDEL / ZAFER, s. 95; YENİSEY / NUHOĞLU, s. 190, 191, 570; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 30. Soruşturmayı başlatmaya yetecek bir şüphenin bulunduğu kabul edilebilmesi için, kişinin suça katıldığını gösteren somut tutamak noktalarının, kriminalistik tecrübelerle göre bulunması gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAŞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 190; YENİSEY / NUHOĞLU, s. 190.

CENDEL / ZAFER, s. 95, 167; YENİSEY / NUHOĞLU, s. 188, 190, 191. Benzer değerlendirmeler için bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAŞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 191. Burada kişinin şüpheli olduğunun kabul edilebilmesi için, soruşturmayı başlatmak için aranan basit şüphenin yeterli olmadığı; ayrıca yargılama makamlarında söz konusu suçun soruşturma ve kovuşturma yönünde bir iradenin de olması gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. ÜNVER / HAKERİ, s. 223; ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 392.

Soruşturmayı başlatan basit şüphe, suçun faili olarak belli kişi ya da kişileri işaret etmediği sürece, dava zamanasını süresi doluncaya kadar soruşturmaya, "faili meçhul soruşturma" olarak devam edildiği ve uygulamada bu tür soruşturmalar kapsamında delillerin ve faillerin ele geçirilmesi amacıyla verilen kararlara "daimi arama kararı" denildiği yönünde bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 30, dp. 5. Anayasa Mahkemesi, bu kararların gereğinin, kolluk tarafından düzenli aralıklarla Cumhuriyet savcılıklarına yazılan ve içeriğinde suçun faillerinin tespit edilmesine çalışıldığına dair ibarelere yer verilen yazıların yazılmasından başka bir işlem yapılmadan geçirilmesi nedeniyle, Anayasa m. 36 uyarınca etkili soruşturma yükümlülüğünü ihlal edebileceğini kabul etmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Hüseyin Çaruş Başvurusu, T. 06.10.2015, B. No: 2013/7812, par. 88-91; Günay Dağ ve Diğerleri Başvurusu, (GK), T. 07.01.2016, B. No: 2013/2849, par. 74.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi de, Sözleşme'nin 6. maddesinde güvence altına alınan haklardan yararlanma noktasında "suç isnadı" kavramını, sözleşmeciler devletlerin iç hukuklarından bağımsız olarak yorumlamakta; soruşturma makamlarının, somut olgulara dayanarak işlem yapmaya ve belli bir kişiden şüphelenmeye başladıkları andan itibaren "şüpheli" sıfatının başladığını kabul etmektedir. Bu doğrultuda Mahkeme, bir suç isnadının bulunup bulunmadığını, a) suçun iç hukuktaki tasnifi, b) suçun niteliği, c) öngörülen yaptırımın ağırlığı ve niteliği gibi kriterler üzerinden değerlendirmektedir. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Engel ve Diğerleri - Hollanda, T. 08.06.1976, B. No: 5100/71, 5101/71, par. 82; ÖZTÜRK - Almanya, T. 21.02.1984, B. No: 8544/79, par. 50; Ravensborg - İsveç, T. 23.03.1994, B. No: 14220/88, par. 31-35; hudoc.echr.coe.int, E.T. 19.10.2020. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 190.

CENDEL / ZAFER, s. 167.

15.08.2017 tarih ve 694 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, RG 25.08.2017, No: 30165.

01.02.2018 tarih ve 7078 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesi Hakkında Kanun, RG 08.03.2018, No: 30354 (Mükerrer).

Bu halde kişiye, "ihbar/şikayet edilen" sıfatı verilmesi gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. CENDEL / ZAFER, s. 97.

İddianame düzenleninceye kadar sadece fizik kimliği bilinen kişinin şüpheli sayılmasının mümkün olduğu, bu kişiyle ilgili yakalama emri düzenlenmesi gibi işlemlerin yapılabileceği; ancak ifade alma sırasında öncelikle kimliğin tespit edilmesi arandığından, bu işlem sırasında fizik kimliğin tespiti ile yetinilemeyeceği yönündeki değerlendirmeler için bkz. BIÇAK, Vahit, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2018, s. 188.

Bu değerlendirmenin ayrıntıları için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 170. Failin, kişi olarak bilindiği hallerde o kişiye suç isnat edilebileceği, kişiye suç isnat edilebilmesi için kimliğinin bilinmesine gerek olmadığı, ancak mahkumiyet için "bellilik" şartının tam olarak yerine gelmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 188.

Bu değerlendirmenin ayrıntıları için bkz. YURTCAN, s. 203.

Bu halde geleceği güvence altına almak için, geçmişten vazgeçilmesi ve kişiye geçici bir kimlik verilerek yargılamaya devam edilmesi gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 170 vd.

ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 30.

CMK düzenlemesi bu yönde olmakla birlikte, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının sulh ceza hakiminden kişinin tutuklanmasını ya da sorguya çekilmesini talep ettiği iki istisnai halde, kişi hakkındaki şüphe yoğunlaştığından, henüz iddianame kabul edilerek kamu davası açılmamış olsa dahi, suç şüphesi altında bulunan kişinin "sanık" statüsünde olduğunun kabul edilmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. YURTCAN, s. 204.

Kovuşturma evresi iddianamenin kabulü kararı ile başlamakla birlikte, aleyhinde kamu davası açılmadan önce kendisine sanık sıfatının verilmesini gerektiren bir işlemin yapılmış olduğu hallerde kişinin sanık statüsünün başladığının kabul edilmesi gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 191.

CENTEL / ZAFER, s. 99. Bu halde yeterli şüphenin varlığından söz edilebilmesi için, toplanan hukuka uygun delillerin, kişinin mahkumiyet ihtimalini, beraat ihtimaline nazaran %51'i geçecek şekilde göstermesi gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 572.

Bu değerlendirmeler için bkz. ÖZTÜRK, Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları, s. 14; ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / GEZER / KIRIT / AKCAN / ÖZAYDIN / TÜTÜNCÜ / VILLEMIN / TOK, s. 625; ÜNVER / HAKERİ, s. 225; YURTCAN, s. 203; ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 397.

Bu değerlendirmenin ayrıntıları için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 170 vd. Kimliği bilinmeyen kişiye suç isnat edilebildiği, bu kişi ile ilgili tutuklama kararı verilebildiğine göre, iddianame düzenlenmesinin de mümkün olduğu; bu halde CMK m. 81 uyarınca kişinin fizik kimliğinin tespit edilmesi yoluna gidilmesi ve ardından iddianame düzenlenmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. TOROSLU / FEYZİOĞLU, s. 126. Benzer yönde bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 244.

Bu noktada kolluk görevlilerine de ifade alma yetkisi tanınmakla birlikte, Cumhuriyet savcısının imkanı olduğu hallerde bu işlemin mutlaka savcı tarafından yapılması, savcının ifade alma işlemini gerçekleştirmediği hallerde bu durumun iddianamenin iadesi sebebi olarak değerlendirilmesi gerektiğine ve savcının ifade alma işlemini doğrudan gerçekleştirmeksizin düzenlenen iddianamelerin uygulamada yarattığı sakıncalara yönelik ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 403.

İfade alma işlemini gerçekleştirmek noktasında kolluk görevlilerine de yetki tanınmakla birlikte, kolluğun kendiliğinden bu işlemi gerçekleştirmesinin mümkün olmadığı; kolluğun ancak Cumhuriyet savcısı tarafından CMK m. 161/1 uyarınca verilecek *adli emirlere* bağlı olarak bu yetkiyi kazanacağına yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 616; ARICAN, Mehmet, Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 1, 2009, s. 43-66, s. 44. Benzer değerlendirmeler ve savcının emri olmaksızın kolluğun gerçekleştirdiği işlemin ifade alma olmayıp, bilgi alma sayılacağı yönünde bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 404, 566. Kural bu olmakla beraber, şüphelinin Cumhuriyet savcısının kararı üzerine gözaltına alındığı hallerde, bu kararın kolluğa ifade alma yetkisini de verdiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 617. Kural, kolluğun Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile ifade alma işlemini gerçekleştirebilmesi olmakla birlikte, uygulamada bu kurala riayet edilmediği, çoğu zaman sözlü emir dahi olmaksızın ifade alma işleminin kolluk tarafından gerçekleştirildiği, sonrasında geçmişe dönük yazılı emir

düzenlendiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 400. Uygulamada kolluğun ifade almasından kaynaklı sakıncaları gidermek için kolluğa bu yetkinin tanınmaması; Cumhuriyet savcı yardımcılarının ya da hukuk eğitimi almış tecrübeli kolluk görevlilerinin bu işlemi yapmasına imkan tanınması gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 401.

Uygulamada Yargıtay da, Cumhuriyet savcısının bilgisi olmadan kolluk görevlilerinin kendiliğinden herhangi bir işlem yapamayacağı kanaatindedir. Yargıtay'ın bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. YCGK, T. 26.03.2019, E. 2017/19/1165, K. 2019/263, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

DEMİRBAŞ, Timur, Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin Alınması, İzmir, 1996, s. 89; ALTUNKAŞ, s. 14.

"*Hukuka Aykırı Delil Teorisi Işığında İfade Alma ve Sorgu*" başlıklı Yüksek Lisans çalışması kapsamında, öğretilerde bu konuda ileri sürülen görüşlere de paralel şekilde, ifade alma işleminin temel fonksiyonunun, bilgi toplama; şüphelinin savunmasının daha ön planda olduğu işlemin ise sorgu olduğu ifade edilmiştir. Bu değerlendirmeler için bkz. ALTUNKAŞ, s. 12. Öğretilerde bu yöndeki değerlendirmeler için bkz. KUNTER, Nurullah / YENİSEY, Feridun, Yakalama ve İfade Alma, İstanbul, 2000, s. 81; YENİSEY / NUHOĞLU, s. 616; MERAKLI, s. 1557, 1558. Gerçekten de CMK m. 147'de yasa koyucunun kavramsal tercih olarak, "*şüphelinin soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenilmesi*" ifadesini kullanması da, söz konusu işlemdeki bilgi alma fonksiyonunun ön plana alındığını düşündürmektedir. Ancak maddenin devamında şüpheliye hakkındaki şüphe sebeplerini giderme ve lehine delil ileri sürme imkanı da tanınmış olduğundan, ifade alma işleminin, bilgi almanın ön planda olduğu, ancak savunma fonksiyonu da olan bir işlem olduğu düşünülmektedir.

İfade işlemi sırasında ifadeyi alanın, iddialar hakkında gerçeği bulma; ifade verenin ise savunma olanağına kavuştuğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 254; ŞENTÜRK, s. 176. İfade almada da savunma fonksiyonu bulunduğu yönündeki değerlendirmeler için bkz. ÜNVER / HAKERİ, s. 232; ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / GEZER / KIRIT / AKCAN / ÖZAYDIN / TÜTÜNCÜ / VILLEMİN / TOK, s. 368; YURTCAN, s. 214. İfade almada, şüphelinin savunması amacı da olmakla birlikte, bunun tali nitelikte kaldığı, asıl amacın gerçeği bulma yani araştırma yapmak olduğu yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 616. Şüpheliye susma hakkı tanındığından, ifade almanın da esas itibarıyla savunma aracı olarak kabul edildiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. TOROSLU / FEYZİOĞLU, s. 135.

ALTUNKAŞ, s. 9 vd. Şüpheli dışındaki kişilerin kolluk görevlileri tarafından dinlenilmesinin bilgi toplama niteliğinde olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 616; ŞENTÜRK, s. 176. Benzer şekilde Türk hukukunda bilgi alma faaliyetinin, şüphelinin dışındaki kişilerin dinlenilmesi şeklinde tanımlandığı; bu yönüyle bilgi alma faaliyetinin ifade alma ile eş zamanlı olarak da gerçekleştirilebileceği yönündeki değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1554. Şüphelinin kolluk tarafından savcı emri olmaksızın dinlendiği hallerde bu işlemin de bilgi alma kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ve bilgi alma faaliyetinin beyan delili kabul edilerek iddianamenin temelini teşkil edemeyeceği yönünde bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 404. Bilgi toplama faaliyeti sırasında, henüz suç şüphesinin işaret ettiği kişi belli olmadığından, ifade alma kurallarına uyulması gerekmediği ve bilgisine başvuru kişisinin istenilen bilgileri verip vermemesinin, rızasıyla işbirliği isteğine bağlı olduğu yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY, Feridun, İnsan Hakları Açısından Arama, Elkoyma, Yakalama ve İfade Alma, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında Kişisel Haklar Semineri, Mart-Haziran 1995, Ankara, 1995, s. 128.

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği, RG 01.06.2005, No: 25832.

Benzer değerlendirmeler için bkz. ÜNVER / HAKERİ, s. 565; MERAKLI, s. 1554.

ALTUNKAŞ, s. 11 vd. Bu durumun ifade alma kapsamında değerlendirilmemekle birlikte, bu esnada yapılan açıklamalara, CMK m. 148/4 hükmü dikkate alınmak suretiyle yargılama sırasında delil olarak dayanılabileceği yönünde bkz. MERAKLI, s. 1555, 1556. Bu halde ifade alma değil, kolluğun bilgi almasının söz konusu olduğu ve bu şekilde kendiliğinden yapılan açıklamalara delil olarak dayanılamayacağı yönündeki değerlendirmeler için bkz.

ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 566. Şüpheliye öncesinde hak hatırlatmasında bulunulmaksızın şüphelinin kendiliğinden yaptığı açıklamaların hiçbir şekilde delil olarak hükme esas alınmaması gerektiği; aksi halde kolluğun bu durumu kötüye kullanabileceğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞEN, Ersan, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Hukuka Aykırı Deliller Sorunu, İstanbul, 1998, s. 60 vd.

Bu halde şüphelinin kendiliğinden yaptığı açıklamalar sırasında kolluk görevlilerinin onun konuşmasını kolaylaştıracak, hayatın olağan akışına uygun basit sorular sormasının mümkün olduğu; ancak bu soruların şüphelinin beyanını yönlendirmeye ve olayın ayrıntısını öğrenmeye yönelik olduğu andan itibaren, kendiliğinden açıklama alanından çıkıldığı için kabul edilmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY, s. 151; YENİSEY / NUHOĞLU, s. 617; ALTUNKAŞ, s. 12.

Önsorgu denilen bu uygulamaya yönelik eleştiri ve değerlendirmeler için bkz. DEMİRBAŞ, s. 29 vd. Yargıtay da, olayın gerçekleşmesini takiben kolluk kuvvetlerinin, müdafî hazır bulunmaksızın ilgilileri dinlemek suretiyle gerçekleştirdiği *ön sorgu* işleminin ardından ilgililerin beyanlarının aktarıldığı tutanakların, CMK m. 148/4, 210 ve 217 uyarınca hükme esas alınmasının mümkün olmadığına hükmetmektedir. Yargıtay'ın bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. YCGK, T. 15.05.2018, E. 2017/1-1087, K. 2018/211, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

Aynı yönde bkz. CENTEL / ZAFER, s. 256; YENİSEY / NUHOĞLU, s. 619. Bu halde gerçekleştirilen işlemin CMK sistematığına ve CMK m. 147'ye aykırı olacağına yönelik değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1557.

Yargıtay da, soruşturma evresinde şüphelinin ifadesine başvurulmasını zorunlu görmemekte; şüphelinin ifadesi alınmadan da kamu davasının açılabilirliğini kabul etmektedir. Yargıtay'ın bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Y. 2. CD, T. 27.06.2006, E. 2006/6104, K. 2006/12460, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

CENTEL / ZAFER, s. 255. Şüphelinin ifadesi alınmadan soruşturma evresinin tamamlandığı hallerde, şüphelinin hakkındaki suçlamaların varlığından en erken iddianamenin kendisine tebliği ile haberdar olduğu, bu durumun da şüphelinin hakkındaki suçlamayı öğrenme ve savunma hakkını ihlal ettiğine yönelik değerlendirmeler için bkz.

ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 63.

Bu durumun, soruşturmanın dağınıklığı ilkesinin bir sonucu olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. ÜNVER / HAKERİ, s. 565.

DEMİRBAŞ, s. 34 vd.; ALTUNKAŞ, s. 15 vd.

İfade alma ve sorgunun, bu işlemler sonrasında tutulan tutanakların ceza yargılamasının yürütülmesine yön vermesi, delillerin toplanmasına ve değerlendirilmesine yardımcı olması ve bu işlemlerin insan hakları ile yoğun bağlantısı dikkate alınarak sıkı şekil şartlarına bağlandığına yönelik değerlendirmeler için bkz. ARICAN, s. 44.

Kimlik tespiti kapsamına kişinin adı, soyadı, doğum tarihi ve yeri, ana, baba adı, nüfus kaydı, medeni durumu gibi bilgilerin girdiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 619. Kimlik tespitinin aslında "*fişleme*" niteliğinde olduğu; bu bilgilerin ne zaman silineceğine ilişkin bir düzenlemeye yasada yer verilmemesinin eksiklik teşkil ettiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 620.

30.03.2005 tarih ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu, RG 31.03.2005, No: 25772.

Bu halde ortaya çıkan içtima sorunu, TCK m. 268'de düzenlenen kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçu, TCK m. 206'da düzenlenen resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçuna nazaran özel hüküm niteliğinde olduğundan, bütün koşullarının karşılanması kaydıyla bu suçtan hüküm kurulması yoluyla çözülecektir. Kabahatler Kanunu m. 40 ile ortaya çıkan içtima sorunu ise Kabahatler Kanunu'nun 15. maddesi uyarınca, bir fiilin hem kabahat, hem de suç olarak tanımlanmış olması halinde sadece suçtan hüküm kurulması suretiyle çözülecektir. Bu halde Kabahatler Kanunu m. 40'ın uygulanmasının yolu, suçtan dolayı yaptırım uygulanamaması ihtimalidir.

Kimliğine ilişkin yalan beyanda bulunan şüpheli veya sanık hakkında da, Kabahatler Kanunu m. 40 uyarınca işlem yapılacağı yönündeki değerlendirmeler için bkz. ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / GEZER / KIRIT / AKCAN / ÖZAYDIN / TÜTÜNCÜ / VILLEMIN / TOK, s. 303.

DEMİRBAŞ, s. 93; ŞAHİN, Cumhuriyet, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, Ankara, 1994, s. 116; ALTUNKAŞ, s. 113, 114.

Her ne kadar "*Hukuka Aykırı Delil Teorisi Işığında İfade Alma ve Sorgu*" başlıklı yüksek lisans çalışmasında öğretilerdeki görüşlerden de hareketle ikamet bilgisinin de, kimlik bilgileri kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiş olsa da, şüpheli veya sanığın kimliğinin tespit edilmesindeki amaç ve bu soruyu doğru yanıtlayıcı yükümlülüğü gözetildiğinde, söz konusu bilginin CMK m. 147/1-g kapsamında "*kişisel bilgi*" olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. İkamet bilgilerinin kimlik bilgisi kapsamında değerlendirilmesi gerektiği yönünde bkz. ALTUNKAŞ, s. 114. Yargıtay'ın bu kararının ayrıntıları için bkz. Y. 21. CD, T. 30.04.2015, E. 2015/742, K. 2015/611, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

Şüpheli veya sanığa, kendisine yüklenen suçun ne olduğunun, kimliğinin tespit edilmesinden sonra, ancak esasa ilişkin ifade alma ve sorguya geçilmeden önce anlatılması gerektiği yönünde bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 140; ALTUNKAŞ, s. 64.

Bu kapsamda yüklenen suçun isminin söylenmesi ile yetinilemeyeceği, olayla ilgili gerçekleştiği yer, zaman gibi bazı açıklayıcı bilgilerin de verilmesi gerektiği, yasa koyucunun burada "*anlatılır*" kavramını tercih etmesinin amacının da bu olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 141; ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 399; ALTUNKAŞ, s. 67; MERAKLI, s. 1560 vd.

Bu açıklamanın, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürecek düzeyde yapılmaması gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 265; MERAKLI, s. 1559. Ancak soruşturma evresinde suçla etkili bir şekilde mücadele ve soruşturmanın etkin biçimde yürütülmesini sağlamanın, şüpheliye suçla ilgili olgular hakkında ana hatlarıyla dahi olsa bilgi verilmemesinin gerekçesi olamayacağı; bu noktada ana hatlarla dahi olsa bir bilgilendirme yapılmasının soruşturmanın amacını tehlikeye düşüreceği düşünülüyorsa, şüphelinin ifadesinin alınması işleminin soruşturmanın daha ileri bir aşamasına ötelenmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1560.

Bu düzenlemenin CMK m. 95 hükmü karşısında, CMK m. 147/1-d uyarınca bildirim imkansız hale getirdiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1564, 1565.

Bu bildirim söz konusu düzenleme ile kişinin isteğinden bağımsız olarak mecburi hale getirildiği ve bu durumun tek istisnası olarak yakalanan veya gözaltına alınan kişinin yabancı olması ve yazılı olarak karşı çıkması halinde, vatandaşı olduğu devletin konsoloslukuna bu bildirim yapılmayabileceği; yine bu bildirim ancak Cumhuriyet savcısının emri ile yerine getirilebileceği, kolluğun kendiliğinden bildirimde bulunma yetkisine sahip olmadığı yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 623 vd. Aksi yönde, şüpheli veya sanığın, ısrar etmesi halinde, yazılı beyanını almak kaydıyla bu bildirim yapılmayabileceği, ancak daha sonra belgenin zorla imzalatıldığı iddialarının önüne geçmek için belgenin savcı ya da hakim huzurunda imzalatılması gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAŞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 221. Benzer değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 411. Yine bu bildirim yapılması zorunlu olmakla beraber, yakalanan kişinin yakınının ismini ve iletişim bilgilerini vermediği hallerde, bu bildirimden imtina edilebileceği yönünde bkz. ARICAN, s. 55.

Bu hak kapsamında şüpheli veya sanık kendi müdafii seçebileceği gibi, müdafii seçecek durumda değilse ve bir müdafii yardımından yararlanmak istiyorsa, Baro tarafından görevlendirilecek müdafii yardımından yararlanabilmesi de mümkündür. Bu halde müdafii ifade ve sorguda hazır bulunması gerektiğinden, şüpheli veya sanığın müdafii hazır bulunmadıkça ifade alma ve sorgu işleminin gerçekleştirilebilmesi mümkün değildir. Bu halde müdafii gelinceye kadar şüpheli veya sanığın kimliğinin tespitine yönelik soruların sorulabileceği ancak ifade ve sorgunun esasına geçilemeyeceği yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 622. Benzer değerlendirmeler için bkz. YENİSEY, s. 153.

Bu hakkın ifade alma ve sorgu işleminin başında bildirilmesi gerekmektedir birlikte, hakkın işlemin başında kullanılma zorunluluğu yoktur. Şüpheli veya sanığın, ifade veya sorgu devam ederken müdafii yardımından yararlanmayı talep etmesi halinde de, ifade ve sorgu derhal kesilerek müdafii gelmesi beklenmelidir. Aynı yönde bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 152. Kişinin susma hakkından yararlanıp yararlanmamaya karar verebilmesi noktasında müdafii

danışması yerinde olacağından, müdafî yardımından yararlanma hakkının susma hakkından önce bildirilmesi gerektiği yönünde bkz. MERAKLI, s. 1562.

Bu hak madde metninde “*yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmama*” şeklinde ifade edilmiş olup, AY m. 38'de hüküm altına alınmış olan hiç kimsenin kendisi veya yakınları aleyhinde açıklamada bulunmaya zorlanamayacağı ilkesinin yasal uzantısı niteliğindedir. Bu hak kapsamında, şüpheli veya sanık, ifade alma işlemi sırasında kendisine yöneltilen sorular karşısında kısmen veya tamamen susabileceği gibi, şüpheli veya sanığın susmasının yani soruları yanıtsız bırakmasının, onun aleyhine sonuç doğurması da mümkün değildir. Zira şüpheliye veya sanığa bir hak tanınıp, sonrasında bu hakkın kullanılmasına aleyhe sonuç bağlanması, çağdaş bir hukuk devletinde kabul edilemez. Bu doğrultuda susma hakkının kendisinden beklenen faydayı sağlayabilmesi için, şüpheli veya sanığa susma hakkının bulunduğu yanında, vereceği bilgilerin ve yapacağı açıklamaların yargılama sırasında aleyhine delil olarak kullanılabilmesi de verilmesi gerekmektedir. Bu yöndeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 625. Benzer değerlendirmeler için bkz. YENİSEY, s. 144. Susma hakkı, ifade alma ya da sorgu işleminin başında kullanılabilmesi gibi, işlem devam ederken de bu hakkın kullanılabilmesi mümkündür; şüpheli veya sanığın tamamen susması ya da hiçbir soruya cevap vermeyeceğini beyan etmesi halinde derhal ifade alma ve sorgu işlemine son verilmesi gerekmektedir. ARICAN, s. 52; ALTUNKAŞ, s. 78; MERAKLI, s. 1568 vd.

Gizlilik ilkesi ile birlikte değerlendirildiğinde, bu hak kapsamında soruşturma evresinde delillerin tamamına ilişkin şüpheliye bilgi verilmesine yer olmadığı yönündeki değerlendirmeler için bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 63. Aksi yönde dosyada bulunan aleyhe bütün deliller hakkında şüpheliye bilgi verilmesi gerektiği; dosya hakkında gizlilik kararı verilmiş olsa dahi bu kararın sadece müdafî bakımından etki doğurup, şüpheliye dosya içeriği hakkında bilgi verilmesinden imtina edilemeyeceğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 400 vd., 402.

Şüpheli veya sanığın lehine olan delillerin toplanmasını talep etme hakkı olmakla birlikte, bu talebe uyulmasının zorunlu olmadığına yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 154 vd. Bununla birlikte şüpheli veya sanığın bu taleplerinin ciddiyetle ele alınması gerektiği ve keyfi olarak reddedilemeyeceğine yönelik değerlendirmeler için bkz. BIÇAK, s. 684.

KAYMAZ, Seydi, Uygulamada ve Teoride Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller, Ankara, 1997, s. 44, 48; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 224, 225, 226; ALTUNKAŞ, s. 133. Hak hatırlatmasında bulunmaksızın ifadenin alındığı ya da sorgunun yapıldığı hallerde Yargıtay, bunu bozma nedeni saymaktadır. Yargıtay'ın bu yöndeki kararları için bkz. YCGK, T. 19.12.1994, E. 1994/6-322, K. 1994/343; YCGK, T. 24.10.1995, E. 1995/6-238, K. 1995/305; Y. 10. CD, T. 29.11.2005, E. 2005/15534, K. 2005/17267; Y. 10. CD, T. 24.05.2006, E. 2006/1656, K. 2006/2116; Y. 11. CD, T. 21.09.2006, E. 2006/3062, K. 2006/7435. Burada önemli olanın şüpheli veya sanığa haklarının anlayabileceği şekilde anlatılması olduğu; şüpheli veya sanığa hakları anlatıldıktan o da bu haklarını anladıktan sonra, her aşamada boş bir kalıp şeklinde hak hatırlatmasında bulunulmasına gerek olmadığı yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 749. Yasa koyucunun, CMK m. 147 kapsamında kalan hakların bir kısmı için “*bildirim*”, bir kısmı içinse “*hatırlatma*” ifadesini kullanmasının, bazı hakların anlatılmasını gerektirmeyecek kadar açık olmakla birlikte, bazılarının şüpheli veya sanığa açıklanmasının gerekmesinden kaynaklandığına yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 398.

ÇINAR, Ali Rıza, Hukuka Aykırı Kanıtlar, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 55, Kasım/Aralık 2004, s. 31-64, s. 37; ŞEN, s. 137; DEMİRBAŞ, s. 253; ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 243; MERAKLI, s. 1558 vd. DEMİRBAŞ, s. 254; ÇINAR, s. 37; ŞAHİN, Cumhur, Sorgu Müessesine İlişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Değişikliklerinin Genel Bir Değerlendirmesi, Prof. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya, 1995, s. 79-92, s. 86; KESKİN, Serap, Ceza Muhakemesi Hukukunda Temyiz Nedeni Olarak Hukuka Aykırılık, İstanbul, 1997, s. 175; ALTUNKAŞ, s. 131 vd. İfade alma ve sorgu öncesinde hak hatırlatmasında bulunulmamasının delil yasağı oluşturduğu yönünde bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 244. Bu hak hatırlatması yoluyla şüpheli veya sanığın, soruşturma ve kovuşturma işlemlerini yürüten organlar önünde tamamen savunmasız

kalması önlenerek, şüpheli veya sanık ile bu organlar arasında bir nevi "*silahların eşitliği*"nin sağlandığı yönündeki değerlendirmeler için bkz. HAYDAR, Nuran, Susma Hakkı, Ankara, 2019, 138.

Şüpheli veya sanığa haklarının hatırlatılması, bu hak hatırlatmasının nasıl yapılması gerektiği, hakların kısaltılarak hatırlatılıp hatırlatılmayacağı, birkaç oturum devam eden ifade alma ve sorgularda hak hatırlatması ve şüpheli ve sanığın haklarının hatırlatılmasından vazgeçip vazgeçemeyeceği konularında yapılan ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. YENİSEY, s. 154 vd. Hak hatırlatmasında bulunmaksızın bir ifade alma veya sorgu işleminin gerçekleştirilmesi halinde, bu ifade alma ve sorgu işlemi hukuka aykırı hale geleceğinden, yeni bir ifade alma ve sorgu işleminin yapılması gerektiği; ancak bu halde de hak hatırlatmasında bulunulmaksızın elde edilen beyanlarının geçersiz hale geldiği konusunda şüpheli veya sanığa bilgi verilmesi gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1569 vd., 1573; HAYDAR, s. 164. Bu şekilde çift aşamada gerçekleştirilen aydınlatma yükümlülüğünün, *nitelikli aydınlatma yükümlülüğü* olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1573.

Bu doğrultuda şüpheli veya sanığın annesi, babası, evlilik içinde doğup doğmadığı, kardeşleri, evli olup olmadığı, çocuğu olup olmadığı, içki ya da uyuşturucu bağımlılığının olup olmadığı, intihara meyil, ağır bedeni ya da ruhi hastalığı olup olmadığı, daha önceden işlemiş olduğu suçlar, yetiştiği çevre, öğrenim durumu, yaşadığı yer, hobileri, sosyal ilişkileri vb. hususların bu kapsamda değerlendirilebileceği; ancak bunların tamamının öğrenilmesine gerek olmadığı; bu hususlardan suç ile bağlantılı olabilecek ve suç hakkında daha fazla bilgi sahibi olunmasını sağlayabilecek olanların daha ayrıntılı bir şekilde öğrenilmesi gerektiği yönünde bkz. DEMİRBAŞ, s. 95 vd.

Bu bilgilerden yaş, vatandaşlık, öğrenim durumu, medeni hal, ekonomik durum, nüfusa kayıtlı olunan yer, yerleşim yeri gibi bilgilerin kimlik bilgileri kapsamında değerlendirilmesi gerektiği; bu kapsamda kişinin daha iyi tanınmasını sağlayacak sürücü ehliyetinin olup olmadığı, dernek ya da meslek kuruluşlarına üyelik gibi bilgilerin kişisel bilgi olarak değerlendirilebileceği yönünde bkz. YURTCAN, s. 210, 211.

Şüpheli veya sanığın mesleği, geliri, malvarlığı ve bunları kullanım şekline ilişkin bilgilerin ekonomik duruma ilişkin bilgiler olarak değerlendirilebileceği yönünde bkz. DEMİRBAŞ, s. 95 vd.

Aynı yönde bkz. CENTEL / ZAFER, s. 265; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 151 vd.; YURTCAN, s. 210, 211; ALTUNKAŞ, s. 115. Bununla birlikte şüpheli hakkında adli kontrol tedbirinin uygulanacağı haller hariç olmak üzere, şüphelinin adli kaydının ya da malvarlığı durumunun araştırılmasına gerek olmadığı, bu hususlar aslında kovuşturma evresinde yaptırımın belirlenmesinde etkili olduklarından, sorgu sırasında araştırılabilecekleri, aksi halde bu bilgilerin soruşturma evresinde elde edilmeye çalışılmasının bu evreyi gereksiz yere uzatacağına yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 155. Benzer şekilde doğrudan veya dolaylı olarak soruşturma konusu suçla ilgili olmadığı sürece, şüphelinin ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin öğrenilmesi işinin kovuşturma evresine bırakılması gerektiği yönünde bkz. ARICAN, s. 49. Aksine şüphelinin kişiliğine ilişkin bilgilerin, ifadeye hazırlık olarak ifade alma işlemi öncesinde araştırılması gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / GEZER / KIRIT / AKCAN / ÖZAYDIN / TÜTÜNCÜ / VILLEMIN / TOK, s. 375, 376.

Hatta öğretiyeye göre bu yöntemlerden hiç birisi kullanılmayıp, şüpheli veya sanığa onun aleyhine sonuç doğurabilecek bazı deliller gösterilip açıklamada bulunmasının beklendiği hallerde de ifade alma ve sorgu işleminin gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. Bu gibi uygulamalar öncesinde de şüpheli veya sanığa hak hatırlatmasında bulunulması gerektiğine yönelik, Amerikan Yüksek Mahkemesi kararlarından hareketle yapılan değerlendirmelerin ayrıntıları için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 619.

İfade alma ve sorgu sırasında kullanılabilir, *şok*, *sondaj*, *mozaik*, *zik zak* gibi yöntemlerin ayrıntıları, bu yöntemlerin avantaj ve dezavantajları hakkında ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / GEZER / KIRIT / AKCAN / ÖZAYDIN / TÜTÜNCÜ / VILLEMIN / TOK, s. 380 vd.

İfade alma işleminin, susma hakkını kullanmayan şüpheliye sorulacak sorularla gerçekleştirilmesi gerektiği; bu noktada sorulacak soruların ucu açık soru niteliğinde olması gerektiği, sadece "*evet*" "*hayır*" şeklinde yanıt verilebilecek yönlendirici soruların sorulmasının yasak yöntem kapsamında olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 626. Benzer değerlendirmeler için bkz. ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / GEZER / KIRIT

/ AKCAN / ÖZAYDIN / TÜTÜNCÜ / VILLEMİN / TOK, s. 384. Bu halde esasa ilişkin soruların kim tarafından, nasıl, hangi kurallara uyularak sorulacağı ve CMK m. 147'de öngörülen kurallara aykırılığın yaptırımının ne olacağına yazılı düzenlemelerde öngörülmemesinin eksiklik olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 627.

Yine sorgu sırasında önce sanığın söylemek istediklerini anlatacağı, sonrasında kendisine yöneltilen soruları yanıtlayacağı yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 747. Sadece sorgu sırasında değil, ifade alma işleminde de öncelikle şüpheliye bildiklerini anlatma imkanının tanınması, sonrasında soru cevap şeklinde ilerlenmesi gerektiği; ancak bazı durumlarda baştan itibaren ifade alma işleminin soru cevap şeklinde gerçekleştirilebileceğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 153.

Sorgunun sözlü yapılması gerekmeyle birlikte, sanığın susma hakkını kullandığı hallerde beyanını yazılı olarak da verebileceğine yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 749.

Şüpheli veya sanığın, beyanlarını sözlü olarak dile getirme zorunluluğu olmadığından, ister ifade ister sorgu işlemi olsun beyanların yazılı olarak iletilebileceği şeklindeki değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 168.

Bu değerlendirmenin ayrıntıları için bkz. CENTEL, Nur, Yeni Ceza Muhakemesi Yasası'na Göre Hazırlık Soruşturmasının Başlaması ve Yürütülmesi, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2005/1, s. 129-146, s. 144; CENTEL / ZAFER, s. 257; ALTUNKAŞ, s. 13.

Bu değerlendirmelerin ayrıntıları için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 169.

Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sisteminin Kullanılması Hakkında Yönetmelik, RG 20.09.2011, No: 28060.

YENİSEY / NUHOĞLU, s. 127. SEGBİS sisteminin kullanılabilirliği haller ve ifade alma ve sorgu işlemlerinin bu sistem üzerinden yapılmasına yönelik değerlendirmeler konusunda bkz. Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı'nın 14.12.2011 tarih ve 150 sayılı Genelgesi.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi de, bu tip bir sistemin kullanılmasını doğrudan 6. maddenin ihlali olarak görmemekle birlikte; savunma hakkının kısıtlanmamasını sağlamak üzere, salonun tümünü gören bir kamera sisteminin bulunması, şüpheli veya sanığın duruşma salonunda söylenenlerin tamamını duyup, onun söylediklerini de salonda bulunanların duyması, şüpheli veya sanığın müdafii yardımından yararlanabiliyor olması gibi, bazı kriterler üzerinden değerlendirmektedir. Mahkeme, yapmış olduğu bu denetimin sonucunda, sanığın ceza yargılamasına video konferans yöntemi üzerinden katılımının sağlandığı hallerde, bu yöntem ile savunmada dezavantajlı bir durum yaratılmadığı sürece, sanığın duruşmada hazır bulunma şartının sağlandığını kabul etmektedir. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Marcello Viola - İtalya, T. 05.10.2006, B. No: 45106/04, par. 64-76, hudoc.echr.coe.int, E.T. 22.10.2020.

Bu doğrultuda Anayasa Mahkemesi de, SEGBİS sistemi ile ifade alma ya da sorgu işleminin gerçekleştirildiği hallerde, ifadesi alınan ya da sorgusu yapılanların, duruşma salonunda bulunanları görme ve söylenenleri duyabilme imkanı bulunduğu gibi, diğer tarafın da aynı imkana sahip olarak, sorgu, ifade alma ve beyanda bulunma gibi yargısal işlemleri karşılıklı olarak yapabileme imkanı olduğundan, SEGBİS vasıtasıyla yüz yüzelik ilkesinin karşılandığını kabul etmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Erdal Korkmaz ve Diğerleri Başvurusu, T. 18.11.2015, B. No: 2013/2653, RG 30.12.2015, No: 29578, par. 103.

SEGBİS sistemi üzerinden sorgu işlemi gerçekleştirilmesinin, Yargıtay tarafından yüz yüzelik, müdafii yardımından yararlanma, savunma hakkı, yargılamanın makul sürede sonuçlandırılması gibi ilkeler üzerinden ayrıntılı bir şekilde değerlendirildiği karar için bkz. YCGK, T. 20.06.2017, E. 2016/16-639, K. 2017/339, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

CENTEL / ZAFER, s. 257.

Benzer değerlendirmeler için bkz. ARICAN, s. 48.

ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 157.

Yakalama üzerine gerçekleştirilen bir gözaltı söz konusu ise, gözaltı süresi içerisinde yapılacak en önemli işlem şüphelinin ifadesinin alınması olduğundan, bu halde de ifade alma işleminin yasal gözaltı süresi içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 257 vd.

Bu halde zorla getirme kararı veren hakim veya savcı huzuruna çıkartma için öngörülen yirmi dört saat içerisinde ifade alma işleminin de gerçekleştirilmesi gerektiği, ancak bu yönde yapılacak bir yorumun, kötü uygulamaları engelleyerek, şüphelinin lehine sonuç doğuracağına yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 572 vd.

DEMİRBAŞ, s. 89; ALTUNKAŞ, s. 14. İfade alma işleminin gerçekleştirildiği zaman yanında, ifade alma işleminin süresine ilişkin ayrıntılı değerlendirmeler ve örnekler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 158 vd.

Bu hususların İfade Alma Yönetmeliği'nde düzenlenmesi gerektiği, Yönetmelikte bu konularda düzenleme olmamasının eksiklik teşkil ettiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ARICAN, s. 48.

İfade Alma Yönetmeliği'nin 25. maddesinde bir ifade alma odasından bahsedilmekle birlikte, bu konuda bir standardın belirlenmediğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ARICAN, s. 48.

İfade alma işleminin işlemi gerçekleştirecek organın seçimine bağlı olarak, her yerde yapılabilmesi mümkün olmakla birlikte, hukuk devleti ilkesi esaslarını ihlal etmemek için, özellikle kolluğun ifade alma işlemini gerçekleştirdiği hallerde, bu yerin daha da özenle seçilmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 156.

İfade alma işleminin yapıldığı yerin, işlemin yapılmasını olumsuz yönde etkileyecek dış etkilere uzak, sakın bir yer olması gerektiği; bu duruma basit suçların söz konusu olduğu hallerde, bombalama, kundaklama, insan öldürme gibi suçların işlendiği yerde çalışılmasının gerekli olduğu durumlarda istisna getirilebileceğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / GEZER / KIRIT / AKCAN / ÖZAYDIN / TÜTÜNCÜ / VILLEMIN / TOK, s. 377.

"Yer gösterme" başlığı altında CMK'nın 85. maddesinde yer verilen düzenleme şu şekildedir: "(1) Cumhuriyet savcısı, kendisine yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmuş olan şüpheliye yer gösterme işlemi yaptırabilir. 250'nci maddenin birinci fıkrası kapsamına giren suçlar söz konusu olduğunda, adli kolluk amiri de yer gösterme işlemi yaptırmaya yetkilidir. / (2) Soruşturmayı geciktirmemek kaydıyla, müdafî de yer gösterme işlemi sırasında hazır bulunabilir. / (3) Yer gösterme işlemi, 169'uncu maddeye uygun olarak tutanağa bağlanır".

Kural, yer gösterme işlemi Cumhuriyet savcısının gerçekleştirmesi olmakla birlikte, CMK m. 85/1'de yer verilen düzenleme ile TCK m. 250/1 uyarınca icbar suretiyle irtikap suçları bakımından yer gösterme işleminin adli kolluk amiri tarafından yapılmasına da imkan tanınmıştır.

Benzer değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 256. Doğrulatma ifadesinin, şüphelinin ilk ifadesindeki beyanlarının güvenilirliğinin ve gerçeğe uygunluğunun denetlendiği, soruşturma evresinde hakim tarafından alınan ifade olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / GEZER / KIRIT / AKCAN / ÖZAYDIN / TÜTÜNCÜ / VILLEMIN / TOK, s. 369.

Burada geçen "aynı olay" kavramının "aynı soruşturma" olarak anlaşılması gerektiği yönünde bkz. MERAKLI, s. 1611.

Bu yolla şüphelinin, ikinci kez ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlemin kolluk tarafından yapılması engellenerek, Cumhuriyet savcısı tarafından yapılmasının güvence altına alındığına yönelik değerlendirmeler için bkz. CENTEL, s. 144. Bu düzenlemenin, olay kolluktan çıktıktan sonra tekrar kolluğun önüne gitmesi

engellendiğinden, geriye dönülmezlik ilkesinin bir sonucu olduğu ve savcının soruşturma işlemlerine hakim olmasını sağlama amacını taşıdığına yönelik değerlendirmeler için bkz. ÜNVER / HAKERİ, s. 570.

CMK'nın 148. maddesinin 5. fıkrasında yer verilen bu düzenlemenin ikinci ifade alma işlemine yönelik bir yetki düzenlemesi niteliğinde olduğundan, CMK'nın ifade ve sorguda yasak usulleri düzenleyen 148. maddesi yerine, ifade ve sorgunun tarzının düzenlendiği 147. maddesinde yer almasının daha doğru olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, Kanun Tasarısı'nın TBMM Adalet Alt Komisyonu Raporu'nda da ifade edildiği üzere, burada kolluk bakımından yeni bir yasak ifade alma usulü öngörüldüğünden, şüphelinin ikinci ifadesinin kolluk tarafından alındığı her durumda, yasak usulle gerçekleştirilmiş bir ifade alma işlemi söz konusu olacaktır. ALTUNKAŞ, s. 13.

Benzer yönde bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 630. Uygulamada kolluğun "ek ifade tutanağı" tutmak suretiyle CMK m. 148/5'te getirilen yasağı dolandığına yönelik değerlendirmeler için bkz. ÜNVER / HAKERİ, s. 570. Aynı yönde bkz. MERAKLI, s. 1612. İfade tutanaklarına yapılan eklemelerin, yeni bir ifade alma işlemi niteliğinde sayılıp sayılmayacağına yönelik değerlendirmeler ve bu eklemelerin ikinci ifade alma işlemi sayılarak savcı huzurunda gerçekleştirilmesinin aranmasına yönelik eleştiriler için bkz. ARICAN, s. 57, 60 vd.

25.07.2018 tarih ve 7145 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG 31.07.2018, No: 30495.

12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, RG 12.04.1991, No: 20843.

26.09.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, RG 12.10.2004, No: 25611.

18 Temmuz 2018 tarihinde Olağanüstü halin kaldırılması nedeniyle, söz konusu hükmün uygulanmasının artık mümkün olmadığı; dolayısıyla bu suçlar bakımından da artık ikinci ifade alma işleminin Cumhuriyet savcısı tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. YURTCAN, s. 216.

Bu halde şüphelinin *soruşturmanın tamamlanması için*, soruşturma işlemlerinin tamamlandığı an sorgu için sulh ceza hakiminin karşısına çıkartılacağı yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 351.

Sanığın sorgusu yapılmadan da delillerin ikame edilebileceği yönünde bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 748.

ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 152. Benzer tanım için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 159; ALTUNKAŞ, s. 117.

Tutanakta şüpheli veya sanığa, usulüne uygun bir şekilde hak hatırlatmasında bulunulduğunu gösteren bir ibare yer almadığı takdirde, bu durumun usulüne uygun hak hatırlatmasında bulunulmadığının göstergesi olduğu yönünde bkz. KESKİN, s. 179.

Sorgu işleminin duruşma sırasında mahkeme tarafından gerçekleştirildiği hallerde, tutulacak tutanakta bu hususların tamamının yer almasının gerekip gerekmediği, CMK m. 147 düzenlemesinin, duruşma tutanaklarının kimler tarafından imzalanacağını ortaya koyan CMK m. 219 düzenlemesi ile nasıl bağdaştırılacağı konusundaki ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. YURTCAN, s. 216 vd.

Bu halde duruşma tutanağının içeriğini düzenleyen CMK m. 221/1-b hükmünün burada da uygulanması ve ifade alma işleminin gerçekleştiriliş şeklini ve sonucunu yansıtan ve işlem sırasında bütün usul kurallarına uyulduğunu gösteren hususların, ifade tutanağında da yer alması gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 161. Tutanağının işlevinin, ifade alma ve sorgu işleminin yasaya uygun bir şekilde yapıldığını ortaya koymak olduğu; bu yolla ileride yapılacak itirazların ve anlaşmazlıkların önüne geçilmek istenildiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. YURTCAN, s. 215.

Tutanağın içeriği, şekli, tutanak tutulması noktasında sıklıkla yapılan hatalar ve bunlara ilişkin çözüm önerileri konusunda ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. ALTUNKAŞ, s. 117 vd.

Bu düzenleme ile ifade ve sorgunun kaydının mecburi hale getirildiği; bu doğrultuda kayıt için artık şüphelinin veya sanığın rızasının aranmayacağına yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 626. Bu kaydın teknik imkanlar ölçüsünde gerçekleştirileceği ve yetkisiz kayda almanın, TCK m. 286 uyarınca ses veya görüntülerin kayda alınması suçu kapsamında değerlendirilebileceği yönünde bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 244. Aksi yönde bu düzenlemenin, bütün ifade alma işlemlerinin mutlaka ses veya görüntü kaydedici cihazlar gibi teknik araçlarla kayda alınması gerektiği şeklinde yorumlanamayacağı; bunun imkan dahilindeki bir zorunluluk olarak anlaşılması ve ifadenin kaydında bilgisayarın kullanıldığı hallerde de teknik araçlarla kaydın gerçekleştirilmesinin kabul edilmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ARICAN, s. 50.

SEGBİS Yönetmeliği m. 19 uyarınca da, görüntü ve ses kaydının yapılacağı konusunda ilgililere bilgi verilmesi aranmaktadır. Bu noktada ilgililere kayıt konusunda bilgi verilmesi yeterli olup, kaydın yapılabilmesi için rızalarının varlığı aranmamaktadır. DEMİRBAŞ, s. 154 vd.; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 162 vd.; ALTUNKAŞ, s. 129; HAYDAR, s. 148.

CENDEL / ZAFER, s. 266. Bu halde ifade alma ve sorgu işleminin kaydında teknik imkanlardan yararlanılmasının, ifade alma işleminin gerçekleştiği ortam ve şüpheli veya sanığın bu işlem sırasındaki psikolojisini yansıtmaya imkanı tanıması gibi faydaları olduğu gibi, bu yöntemin yazılı tutanak tutulması sırasında tutanağı tutan görevlinin olayları kurgulaması, söylenen bazı şeyleri tutanağa yansıtılmaması gibi uygulamadan kaynaklı sakıncaları gidermek noktasında da faydalı olacağına yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 164 vd. Ancak yazarlar, bu tip faydalar sağlayacağını savundukları teknik imkanlar kullanılarak gerçekleştirilen kayıtların, yazılı tutanak yerine geçemeyeceğini, bunların ancak ifade ve sorgu sırasında tutulan yazılı tutanakla ilgili farklı iddiaların gündeme gelmesi halinde, kontrol aracı olarak kullanılabilmesini ifade etmektedirler. Dolayısıyla yazarlara göre, ifade alma ve sorgu işlemlerinin kaydında teknik imkanlardan yararlanılması, yazılı tutanak tanzim ve muhafaza mecburiyetini ortadan kaldırmamaktadır. Bu değerlendirmenin ayrıntıları için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 165. İfade alma ve sorgu sırasında teknik imkanlardan yararlanılmasının, ifade ve sorgunun sağlıklı bir şekilde yapılmasını sağlamak noktasında faydası olsa da, Türk hukukunda buna imkan tanıyan bir düzenlemenin bulunmadığı; ifadenin ses ve/veya görüntü kaydına alınmasının, ifadenin delil gücünü artırmadığına yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / GEZER / KIRIT / AKCAN / ÖZAYDIN / TÜTÜNCÜ / VILLEMİN / TOK, s. 384, dp. 230. Soruşturma evresinde sulh ceza hakimi tarafından tutulan sorgu tutanakları, doğrudan doğruya okunabilen belge delili niteliğinde olmakla birlikte, duruşmada çelişkiyi gidermek için okunan ifade tutanaklarının belge delili mi, yoksa mahkeme önündeki sorguyu değerlendirme aracı mı olduğu tartışmalı olup, bu konuda ileri sürülen görüşlerin ayrıntıları için bkz. CENDEL / ZAFER, s. 260, 802, 803.

Aynı yönde bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 570, 574.

Bu düzenleme uyarınca, kolluğun müdafii hazır bulunmaksızın aldığı ifadelerin delil olarak hiçbir değerinin olmadığına ve yasa koyucunun bu yolla kolluğun, müdafii hazır bulunmaksızın ifade almasını engellemek istediğine yönelik değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 626. Benzer değerlendirmeler için bkz. ARICAN, s. 58. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tarafından alınan ifadelerin ve sulh ceza hakimi tarafından gerçekleştirilen sorguların da müdafii hazır bulunmaksızın yapılmış olması halinde, madde kapsamına dahil edilmesi gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 195, 406, 567.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi de, müdafii hazır bulunmaksızın kolluk tarafından alınan ifadelerin, yargılamanın ilerleyen aşamalarında şüpheli veya sanık tarafından kabul edilmediği hallerde, bu ifade tutanağının hükme esas alınmasının Sözleşme'nin 6. maddesini ihlal ettiğini kabul etmektedir. Mahkeme'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Salduz - Türkiye, T. 27.11.2008, B. No: 36391/02, par. 56-63; Attı ve Tedik - Türkiye, T. 20.10.2009, B. No: 32705/02, par. 40-42, hudoc.echr.coe.int, E.T. 29.10.2020.

Yargıtay da, müdafii hazır bulunmaksızın kolluk tarafından alınan ifadenin, sanık tarafından mahkeme huzurunda doğrulanmaması nedeniyle CMK m. 148/4 uyarınca hükme esas alınmasının mümkün olmadığı kanaatindedir. Yargıtay'ın bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. YCGK, T. 08.05.2018, E. 2016/7-405, K. 2018/201; YCGK, T. 12.02.2019, E. 2017/7-569, K. 2019/85, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

Anayasa Mahkemesi ise, bireysel başvuru yoluyla önüne gelen davada, soruşturma evresinde müdafii hazır bulunmaksızın gerçekleştirilen ifade işlemi sırasındaki ikrarın, kötü muamele ve işkence altında verildiği belirtilerek reddedilmesi durumunda, mahkeme tarafından bu iddialar araştırılmaksızın şüphelinin kolluktaki ikrarına dayanılarak hüküm kurulmasını önemli bir özen eksikliği olarak nitelendirmiş ve bu durumun savunma hakkını ihlal ettiğine hükmetmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Yusuf Karakuş ve Diğerleri Başvurusu, T. 08.12.2016, B. No: 2014/12002, RG 27.12.2016, No: 29931, par. 79; Yavuz Arslan Başvurusu, T. 09.11.2017, B. No: 2014/16433, par. 52; Erol Kaplan ve Diğerleri Başvurusu, T. 27.06.2018, B. No: 2014/14284, par. 68.

Dolayısıyla bu düzenleme uyarınca müdafii hazır bulunmaksızın kolluk tarafından gerçekleştirilen ifade alma işlemi sırasındaki şüpheli beyanlarının, kovuşturma sırasında hükme esas alınabilmesi için hakim veya mahkeme huzurunda doğrulanması aranmaktadır. Yargıtay da bu doğrultuda, şüphelinin müdafii olmadan kolluk tarafından alınan

ifadesindeki beyanlarını, Cumhuriyet savcısı huzurunda kabul etmesinin, kolluğun aldığı ifadeye hüküm kurulurken dayanılması sonucunu doğurmayacağı kanaatindedir. Yargıtay'ın bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. YCGK, T. 15.05.2018, E. 2017/1-1087, K. 2018/211, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

Bu düzenlemenin, müdafî huzurunda alınmamış olan ifadelerin, hükme esas alınmasını, şüpheli veya sanığın iradesine bırakması nedeniyle hatalı olduğu; bu düzenlemenin yerine kolluk tarafından alınan ifadelerde müdafî mecburiyeti getirilmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ÜNVER / HAKERİ, s. 565.

Bu düzenlemenin, müdafî zorunluluğu bulunmayan ve şüphelinin de müdafî yardımından yararlanmak istemediği hallerde uygulanmaması; bu halde şüphelinin ifadesinin hakim veya mahkeme huzurunda doğrulanmasa bile diğer delillerle desteklenmesi kaydıyla hükme esas alınması gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 406, 569.

Mahkeme huzurunda sadece sanık olabileceğinden, madde metninde şüpheli kavramının da kullanılmasının hatalı olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 406. Aynı yönde sanık, önceki ifadesini mahkeme huzurunda tekrarladığında, hakim tarafından değerlendirmeye alınacak olan hususun sanığın daha önceki ifadesini içeren tutanak olmayıp, mahkeme huzurunda yapmış olduğu açıklamalar olacağı; bununla birlikte CMK m. 148/4 düzenlemesinin karşıt anlamından, sanığın daha önceki ifadesinde söylemiş olduğu hususlar ile sorgusunda beyan ettiklerinin örtüşmesi halinde, kolluk tarafından müdafî hazır bulunmaksızın alınan ifadeler sonucunda tutulanlar da dahil olmak üzere ifade tutanaklarının, belge delili olarak hükme esas alınabilmesine imkan sağlandığı; bu yönüyle de düzenlemenin CMK m. 213 ile uyumlu olmadığına yönelik tespit ve değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 261.

Aksine buradaki "doğrulanmadıkça" ifadesinin açıkça kabul anlamına gelmeyip, sanığın kolluktaki beyanları konusunda sessiz kaldığı hallerin de bu kavram kapsamında değerlendirilmesi gerektiği yönünde bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 406. Oysa ki, sanığın mahkeme huzurunda sessiz kalması, susma anlamına gelip, susma şüpheli veya sanığa CMK m. 147 düzenlemesi ile tanınmış bir haktır. Yine yukarıda da ifade edildiği üzere, şüpheli veya sanığın hakkını kullanmasının, onun aleyhine sonuç doğurması kabul edilemeyeceği gibi, ifade alma işlemi sırasında açıklamada bulunan şüphelinin, sorgu sırasında susmasının beyanları arasında bir çelişki olarak değerlendirilmesi imkanı da bulunmamaktadır. Benzer şekilde sanığın soruşturma evresindeki ifadesine ilişkin tutanaklar konusunda sustuğunda, bu belgelerin duruşma sırasında okunamayacağı yönündeki değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 802.

Uygulamada da istenilen bu etkinin ortaya çıktığı; söz konusu yasal düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren terör ve organize suçlar dahil olmak üzere, kolluktaki ifade alma işlemleri sırasında müdafî yardımından yararlanma oranlarının arttığına yönelik değerlendirmeler ve bu yöndeki istatistikî veriler için bkz. ARICAN, s. 58.

Öte yandan kolluğun, şüphelinin müdafî yardımından yararlanmak istemediğini beyan ettiği hallerde dahi, müdafî hazır bulunmaksızın ifade alma işlemi gerçekleştirilmemesi gerektiği ya da ifade alma işlemi gerçekleştirse bile bu işlemin derhal savcı huzurunda tekrarlanmasını ya da sulh ceza hakimi tarafından sorgunun yapılmasını sağlaması gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 171.

Bu riskin ortadan kaldırılabilmesi için kolluk tarafından alınan ifade müdafî huzurunda alınmış olsa dahi, sonrasında şüpheli veya sanık tarafından kabul edilmediği hallerde, ancak başka delillerle desteklenmesi kaydıyla hükme esas alınması gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 195.

Bu düzenlemenin kolluğu, müdafî hazır bulunmaksızın ifade almaktan alıkoymak suretiyle adeta bir müdafî mecburiyeti getirdiği gibi, müdafî huzurunda alınan ifadelerin mahkeme huzurunda sanık tarafından inkar edilse dahi hükme esas alınması sonucunu doğurduğundan müdafî de kollukta alınan ifadeler sırasında daha dikkatli hareket etmeye sevk ettiği yönüne yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.

247. Bu düzenleme ile kolluk tarafından alınan ifadelerde adeta bir müdafî mecburiyeti getirildiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 171.

Aynı yönde bkz. CENTEL / ZAFER, s. 266. Benzer değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 627; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 197; KESKİN, s. 173 vd.; ALTUNKAŞ, s. 118. CMK m. 147'ye aykırılığın yaptırımını anılan maddede öngörülmediğinden, bu maddenin CMK m. 217 ile birlikte düşünülmesi ve değerlendirilmesi gerektiği yönünde bkz. ÖZTÜRK / TEZCAN / ERDEM / GEZER / KIRIT / AKCAN / ÖZAYDIN / TÜTÜNCÜ / VILLEMIN / TOK, s. 405. Benzer değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1624.

Kanun'da öngörülen usule aykırı gerçekleştirilen ifade alma ve sorgu işlemleri söz konusu olduğunda, sanık hakkında ister mahkumiyet, isterse beraat kararı verilmiş olsun, Yargıtay tarafından bu durum mutlak bozma nedeni sayılmaktadır. YCGK, T. 24.10.1995, E. 1995/6-238, K. 1995/305; YCGK, T. 24.10.1995, E. 1995/7-165, K. 1995/302, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 09.11.2020. Sanık lehine getirilmiş usul kurallarına aykırılığın, sanık aleyhine bozma nedeni sayılmaması gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. Keskin, s. 176; HAYDAR, s. 166. Ancak Yargıtay, ifade alma ve sorgunun usulüne yönelik kuralların, sadece şüpheli veya sanık lehine getirilmiş kurallar olmayıp, kamusal yönü ağır basan kurallar olduğu kanaatindedir. Yargıtay'ın bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. YCGK, T. 19.12.1994, E. 1994/6-322, K. 1994/343, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 09.11.2020.

Kanun'da öngörülen usule aykırı ifade alma işleminin, sadece yakalanarak gözaltına alınan kişinin ifadesinin alınması sırasında söz konusu olması halinde bozma nedeni sayılması; davet üzerine ifade alma ya da sorgu işlemleri bakımından Kanun'da öngörülen usule aykırılığın bu kapsamda görülmemesi gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY, s. 146 vd.

ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 175; DEMİRBAŞ, s. 267; ÖZTÜRK, Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları, s. 22; ALTUNKAŞ, s. 138.

Bu usullerin özgür iradeyi engelleyici bedensel ve ruhsal müdahaleler ve yasaya aykırı yarar vaadi olarak ayrılabilmesi yönündeki değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 268.

Madde metninde yasa koyucunun kavramsal tercihinin bağlı olarak "*kötü davranma*" kavramı kullanılmakla birlikte, literatürde ve uluslararası sözleşmelerde daha geniş ölçekte kabul gördüğünden çalışma kapsamında "*kötü muamele*" kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Aynı yönde bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAŞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 245.

Maddede sayılan ve ifade alma veya sorgu işlemi sırasında kullanılan yasak usullerin irade özgürlüğünü engellediğini ispata gerek olmadığı; bu usullerin kullanıldığının ispatlanmasının yeterli olduğu ve bu noktada şüpheden sanık yararlanır ilkesinin de uygulama alanı bulamayacağına yönelik değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 268. Benzer değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 196; ÜNVER / HAKERİ, s. 569, 571. İfade alma ve sorgu işlemi sırasında yasak usullerin kullanıldığının iddia edildiği hallerde, ifade ve sorgudaki beyanların özgür irade ürünü olduğunu ispat yükünün savcılıkta olduğu; savcılığın bu beyanların özgür iradeye dayandığını ispat edemediği hallerde, hüküm kurulurken bu beyanlara dayanılmayacağı yönündeki değerlendirmeler için bkz. BIÇAK, s. 604.

DEMİRBAŞ, s. 283; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 189; ALTUNKAŞ, s. 142; MERAKLI, s. 1578.

Doğrudan veya dolaylı fiziki muamelelerin bu kapsamda değerlendirilebileceği yönünde bkz. CENTEL / ZAFER, s. 269. Vücut dokunulmazlığına yönelik her türlü zarar vermenin bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği yönünde bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 628. Vücut dokunulmazlığına ve sağlığına yönelmiş her türlü kasıtlı saldırı ve zarar vermenin madde kapsamında değerlendirilebileceği; bununla birlikte kötü muamelenin mutlaka fiziksel zarar boyutuna ulaşmasının zorunlu olmadığına yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAŞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 245. Şüpheli veya sanığı yaralamaya yönelik fiillerin bu kapsamda değerlendirilebileceği; sadece fiziksel olarak eza verenler veya vücudun gerçek anlamda yaralanması sonucunu doğuranlar değil, sıhhat ihlaline yönelik olan ve çok önemsiz olanlar dışında, vücuda ve akli sağlığa yönelen bütün tecavüzlerin; hatta çeşitli

tedbirlerin uygulanması suretiyle fiziki duruma yönelik ortaya çıkartılan dolaylı etkilerin de bu kapsamda değerlendirilebileceği yönünde bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 176, 177. İfadeyi alan veya sorgu işlemi gerçekleştiren yetkilinin, jest ve mimiklerinin de bu kapsamda kötü muamele olarak değerlendirilebileceği yönünde bkz. Özen, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 576. Kötü davranma kapsamındaki davranışların, mutlaka TCK m. 86'nın tipiklik unsurunu karşılamasının aranmadığı; bedensel müdahaleler yanında ruhsal müdahaleler de bu kapsamda görüldüğünden hakaret ya da diğer küçük düşürücü davranışların da belirli bir yoğunluğa ulaşması kaydıyla kötü davranma kapsamında değerlendirilebileceği yönünde bkz. MERAKLI, s. 1579 vd.

Bu Sözleşme Türkiye tarafından, 21.04.1988 tarih ve 3441 sayılı onay kanunu ile kabul edilerek iç hukukumuzun bir parçası haline gelmiştir. RG 29.04.1988, No: 19799.

ŞAHİN, İlyas, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma, Ankara, 2003, s. 349; ALTUNKAŞ, s. 142. Bu Sözleşme Türkiye tarafından, 04.06.2003 tarih ve 4868 sayılı onay kanunu ile kabul edilerek iç hukukumuzun bir parçası haline gelmiştir. RG 18.06.2003, No: 25142.

İşkence ile kötü muamelenin arasındaki farkın, Mahkeme tarafından, muameleye bağlı olarak ortaya çıkan ızdırabın yoğunluğu dikkate alınarak belirlendiği yönünde bkz. NUHOĞLU, Ayşe, İşkence Yasağı ve İşkence Suçu, içinde; Prof. Dr. Sahir Erman'a Armağan, İstanbul, 1999, s. 527-592, s. 534 vd.

BOYAR, Oya, İşkence ve Kötü Muamele Yasağı, içinde; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Editör: Sibel İnceoğlu, İstanbul, 2013, s. 137-157, s. 137, 138.

Mahkeme'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Kudla - Polonya, T. 26.10.2000, B. No: 30210/96, par. 92, echr.hudoc.coe.int, E.T. 31.10.2020.

Bu doğrultuda Almanya'da Gäfgen davası kapsamında, işkencenin ceza muhakemesi sırasında kullanılması yasak bir yöntem olup, kolluğun suç sonrası bastırıcı faaliyetleri kapsamında kullanılamayacağı; bununla birlikte suçu önleyici faaliyet icra ettikleri hallerde kullanılıp kullanılamayacağına yönelik tartışma ve ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1581 vd.

Salman - Türkiye, T. 27.06.2000, B. No: 21986/93, par. 114; Akkoç - Türkiye, T. 10.10.2000, B. No: 22947/93, 22948/93, par. 115; Virabyan - Ermenistan, T. 02.10.2012, B. No: 40094/05, par. 156, echr.hudoc.coe.int, E.T. 31.10.2020.

İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Denizci ve Diğerleri - Kıbrıs, T. 23.05.2001, B. No: 25316/94, 25317/94, 25318/94, 25319/94, par. 384, echr.coe.int, E.T. 31.10.2020.

Mahkeme içtihatlarında yaşanan bu değişimin, Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi'nin hazırlamış olduğu raporların bir sonucu olduğu yönündeki değerlendirmeler için bkz. BOYAR, s. 139.

BOYAR, s. 141.

25.02.1988 tarih ve 3411 sayılı İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 26.02.1988 tarihinde yürürlüğe girerek, söz konusu Sözleşme iç hukukumuzun bir parçası haline gelmiştir. RG 26.02.1988, No: 19737.

SEVEN, Huriye, Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi ve Uygulaması, Türk İdare Dergisi, Sayı: 448, Eylül 2005, s. 101-129, s. 103, 107, 111.

TCK'nın 94. maddesinde getirilen düzenlemenin, CMK'nın 148. maddesinde öngörülen yasak usulün yaptırımını niteliğinde olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. TEZCAN, Durmuş / ERDEM, Mustafa Ruhan / ÖNOK, R. Murat, Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, Ankara, 2019, s. 286.

Maddede bu yönde bir kritere yer verilmesi de, işkence suçunun oluştuğunun kabul edilebilmesi için fiillerin asgari ağırlık düzeyine ulaşmasının aranması ve bu noktada da objektif bir değerlendirme yapılarak bu eşiğin aşılmadığının belirlenmesi gerektiği; burada somut olayda ayrıca ağır bir neticenin oluşmasının aranmasına gerek olmadığı, böyle bir neticenin de oluştuğu hallerde bu durumun cezanın tayininde üst sınıra yaklaşılması sonucunu doğuracağına yönelik değerlendirmeler için bkz. TEZCAN / ERDEM / ÖNOK, s. 295 vd. Maddede ağırlık kriterinin aranmamasının yerinde olduğu; aksi halde bu ölçütün karşılanıp karşılanmadığının belirlenmesinde hangi kriterlerin dikkate alınacağına belli olmadığı, aksi yönde ağırlık kriterinin aranması sonucunu doğuracak uygulamaların

kanunilik ve belirlilik ilkesine aykırı olacağına yönelik değerlendirmeler için bkz. KATOĞLU, Tuğrul, Türk Ceza Kanunu'nda İşkence Tanımı, Legal Hukuk Dergisi, Rona Aybay'a Armağan, Cilt: 2, Aralık 2014, s. 1457-1482, s. 1474 vd. Madde metninde özel kast unsuruna yer verilmemekle birlikte, Anayasa m. 90/son gereği İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ilgili maddesinin iç hukuk bakımından da bağlayıcı olduğu ve Sözleşme'de belirtilen saiklerin suçun oluşumu noktasında dikkate alınması gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. YOKUŞ SEVÜK, Handan, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2019, s. 47.

Aynı yönde bkz. TEZCAN / ERDEM / ÖNOK, s. 287, 298, 299, 301. Benzer değerlendirmeler için bkz. KATOĞLU, s. 1469; ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAKSIZ, Pınar, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2019, s. 282, 288.

Madde gerekçesine göre; *"Bir süreç içinde süreklilik arzeder bir tarzda işlenen işkencenin en önemli özelliği, kişinin psikolojisi, ruh sağlığı, algılama ve irade yeteneği üzerinde tahrip edici etkilerinin olmasıdır. Bu etkilerin uzun bir süre ve hatta hayat boyu devam etmesi, işkencenin bu kapsamda işlenen fiillere nazaran daha ağır ceza yaptırım altına alınmasını gerektirmiştir"*.

Sistematikliğin, işkencenin karakteristik özelliği olduğu, bu nedenle sistematik biçimde uygulanan fiziksel ve ruhsal acı veren davranışların işkence kapsamında değerlendirileceği yönünde bkz. CENTEL / ZAFER, s. 270 vd. Benzer yönde ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 245; ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 577; KOCA, Mahmut / ÜZÜLMEZ, İlhan, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2019, s. 289; YOKUŞ SEVÜK, s. 42 vd. Kötü muamele kapsamındaki davranışların, uzun süreli olması, tekrarlanan acı ve ızdıraplara yol açması ve kişiye ruhsal yönden acı vermesi halinde işkence kapsamında değerlendirilebileceği yönünde bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 177,

Aynı yönde bkz. TEZCAN / ERDEM / ÖNOK, s. 297. Benzer değerlendirmeler için bkz. KATOĞLU, s. 1471 vd.

Madde metninde *"davranışlar"* ifadesinin kullanılmasının, işkence suçunun sistematiklik ya da süreklilik unsuruna işaret ettiği; sistematikliğin işkenceyi tipik olarak karakterize eden bir unsur olmakla birlikte, sistematik olmayan bir davranışın hiçbir koşulda işkence teşkil etmeyeceğini iddia etmenin de doğru olmadığına yönelik değerlendirmeler için ayrıca bkz. TEZCAN / ERDEM / ÖNOK, s. 296 vd. Maddede geçen *"davranışlar"* ifadesinin sistematiklik unsurunu değil, suçun serbest hareketli suç özelliğini ortaya koyduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. KATOĞLU, s. 1472. Benzer değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Mustafa, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2019, s. 348.

Buna göre; *"... işkence olarak bir kişiye karşı insan onuru ile bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışlarda bulunulması gerekir, işkence teşkil eden fiiller aslında kasten yaralama, hakaret, tehdit, cinsel taciz niteliği taşıyan fiillerdir. Ancak bu fiiller ani olarak değil, sistematik bir şekilde ve belli bir süreç içinde işlenmektedir"*. Y. 8. CD, T. 13.12.2012, E. 2012/29994, K. 2012/38227, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 09.11.2020. Yargıtay'ın benzer şekilde sistematikliği unsur olarak aradığı diğer kararları için bkz. Y. 8. CD, T. 11.03.2014, E. 2014/398, K. 2014/5977; Y. 8. CD, T. 20.04.2017, E. 2017/468, K. 2017/4455; Y. 8. CD, T. 26.03.2014, E. 2013/15223, K. 2014/7817; Y. 8. CD, T. 06.11.2017, E. 2016/12186, K. 2017/12375, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 09.11.2020. Bununla birlikte Yargıtay, 2018 yılında verdiği bir kararında, insanlık onuruna aykırı olmak kaydıyla, anlık olarak gerçekleştirilen ihlallerin de işkence suçu kapsamında değerlendirilebileceğine, bu müdahaleler de insan onuru ile bağdaşmayıp, kişinin bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine neden olmuşsa, işkence suçunun varlığı için cezaevi koşulları içerisinde her seferinde sistematik bir kötü muamelenin varlığının beklenemeyeceğine hükmetmiştir. Yargıtay'ın bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Y. 8. CD, T. 04.06.2018, E. 2018/207, K. 2018/6390, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 09.11.2020.

Bu husus, işkence suçunu düzenleyen 94. maddenin gerekçesinde, işkencenin, kamu görevinin sağladığı nüfuz kötüye kullanmak suretiyle işlenebileceği ifadesiyle ortaya konulmaktadır. Benzer değerlendirmeler için bkz. TEZCAN / ERDEM / ÖNOK, s. 308 vd.; ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, s. 291;

KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 287; ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Hukuku Özel Hükümler, s. 345; YOKUŞ SEVÜK, s. 37.

Bu halde ifadeyi alan veya sorguyu gerçekleştiren kamu görevlisinin, davranışlarının yaralama niteliğinde olması halinde, TCK m. 86/3-d uyarınca kasten yaralamanın nitelikli halinden; cinsel taciz niteliğinde olması halinde TCK m. 105/2-a uyarınca cinsel taciz suçunun nitelikli halinden; tehdit niteliğinde olması halinde TCK m. 106 uyarınca tehdit suçundan; hakaret niteliğinde olması halinde ise TCK m. 125 uyarınca hakaret suçundan sorumluluğu doğacaktır. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Gäfgen - Almanya, T. 01.06.2010, B. No: 22978/05, par. 116, 119, echr.hudoc.coe.int, E.T. 05.11.2020.

Anayasa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Tahir Canan Başvurusu, T. 18.09.2013, B. No: 2012/969; par. 22.

Anayasa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Cezmi Demir ve Diğerleri Başvurusu, T. 17.07.2014, B. No: 2013/293, RG 22.10.2014, No: 29153; par. 85.

Anayasa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Tahir Canan Başvurusu, par. 22; Cezmi Demir ve Diğerleri Başvurusu, par. 88.

Anayasa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Cezmi Demir ve Diğerleri Başvurusu, par. 89.

Anayasa Mahkemesi'nin bu değerlendirmesinin ayrıntıları için bkz. Tahir Canan Başvurusu, par. 23; Pınar Durko Başvurusu, T. 28.06.2018, B. No: 2015/16449, RG 31.07.2018, No: 30495, par. 73.

Bu doğrultuda madde metninde "ilaç" kavramı yerine "madde" kavramının kullanılmasını amaca daha uygun olacağı yönündeki değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1589.

DEMİRBAŞ, s. 285; ALTUNKAŞ, s. 153 vd.

"İlacın zorla verilmesini" yasak usul sayan 1412 sayılı CMUK m. 135a düzenlemesine bu gerekçelerle getirilen eleştiriler için bkz. ÖZTÜRK, Bahri, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Delil Yasakları, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu Hukuki Perspektifler Dergisi Paneli, Hukuki Perspektifler Dergisi, Nisan 2005, s. 131-136, s. 135; KAYMAZ, s. 100; İ. ŞAHİN, s. 352; ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 577.

Benzer yönde bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 245; ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 577; HAYDAR, s. 145; MERAKLI, s. 1586 vd.

KAYMAZ, s. 100; DEMİRBAŞ, s. 286; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 195; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 181; İ. ŞAHİN, s. 352 vd.; ALTUNKAŞ, s. 154; MERAKLI, s. 1588.

Bu doğrultuda irade özgürlüğünü engellediği sürece şüpheli veya sanığı uyutmaya yönelik ilaçlar kadar, uyanık tutmaya yönelik ilaçların da madde kapsamında değerlendirilebileceği yönünde bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 245. Aynı yönde bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 181; MERAKLI, s. 1586.

DEMİRBAŞ, s. 285; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 194 vd.; ALTUNKAŞ, s. 154; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 180 vd.; ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 577; MERAKLI, s. 1585.

DEMİRBAŞ, s. 287; KAYMAZ, s. 101; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 196; ALTUNKAŞ, s. 155 vd.; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 182; HAYDAR, s. 145.

Bu yöntem hakkında ayrıntılı değerlendirmeler ve bu yöntem kapsamında kullanılabilecek ilaçlar hakkında bkz. SOKULLU AKINCI, Füsün, Polis, Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis Alt Kültürü ve İnsan Hakları, İstanbul, 1986, s. 164; CİHAN, Erol, Narkoanaliz, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yeni Seri, Sayı: 5, İstanbul, 1969, s. 57-90, s. 58.

Narkoanaliz etkisi altında yapılan açıklamalarda şüpheli veya sanığın çoğu zaman gerçekler yerine kendi kanaatlerini, hezeyanlarını aktardığı; yine bazı durumlarda şüpheli veya sanığın bu maddenin etkisine rağmen yalan söylemeyi başarabilmesi nedeniyle, bu yöntemle elde edilen beyanların doğruluğuna güvenilemeyeceğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 183. Benzer değerlendirmeler için bkz. YENİSEY, s. 134; ALTUNKAŞ, s. 156 vd.; HAYDAR, s. 145. Benzer şekilde bu halde şüpheli veya sanığın, telkini sorular aracılığıyla yönlendirilebilmesi

mümkün olduğundan bu yöntemin CMK m. 148 kapsamında yasak usul sayılması gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1607.

ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 196; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 181 vd.; DEMİRBAŞ, s. 286; ALTUNKAŞ, s. 154, 155; KAYMAZ, s. 100. Benzer değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1574. Bu halde kişinin alkol veya uyuşturucu maddenin etkisinden çıkmasını sağlamak amacıyla sürekli kahve içmeye ya da yüzünü yıkmaya zorlanmasının, kötü muamele kapsamında değerlendirilebileceği yönünde bkz. MERAKLI, s. 1588. Alkol ve uyuşturucu madde gibi, sigara verilmesinin de bu kapsamda görülüp görülemeyeceğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna göre Alman Yüksek Mahkemesi, şüpheli veya sanığın sigara tiryakisi olduğu hallerde, bu tiryakiliğin seviyesine ve şüpheli veya sanığa isnat edilen suçun ağırlığına bağlı olarak ona sigara verilmesinin, ilaç verme kapsamında değerlendirilebileceğine hükmetmiştir. Bu kararın ayrıntıları için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 271. DEMİRBAŞ, s. 287; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 198; ALTUNKAŞ, s. 158; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 183; İ. ŞAHİN, s. 354; MERAKLI, s. 1589. Kişinin iradesi üzerindeki kontrolünün ortadan kalkması sonucunu doğuran uygulamaların bu kapsamda değerlendirileceği; kişi yarı uykulu ve bitap hale getirildikten sonra ifade alma ya da sorgu işleminin gerçekleştirildiği hallerin yasak usul kapsamında sayılabileceği yönündeki değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 628.

CENTEL / ZAFER, s. 271.

Gündüz saatlerinde başlayan ifade alma ya da sorgu işleminin aralıksız bir şekilde gece yarısına kadar devam ettirildiği; ifade alma ya da sorgu işlemini gerçekleştiren yetkililer devamlı değişirken şüpheli veya sanığın ara vermeksizin ya da çok kısa aralıklarla günlerce ifadesinin alındığı ya da sorgusunun yapıldığı; şüpheli veya sanığın, aniden gece yarısında ya da sabaha karşı uyandırılarak bu işlemin gerçekleştirildiği; saatlerce uyku uyumadığı bilinen şüpheli veya sanığın derhal ifade alma veya sorguya alındığı hallerin bu kapsamda değerlendirilebileceğine yönelik tespitler için bkz. KAYMAZ, s. 103; DEMİRBAŞ, s. 287; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 198 vd.; ALTUNKAŞ, s. 158 vd.; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 183 vd.; HAYDAR, s. 146; MERAKLI, s. 1590 vd. Bu halde şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgu işlemi uzun zaman önce gerçekleştirilmiş olacağından, şüpheli veya sanığın bu işlem esnasında yorgun olup olmadığını tespit etmek amacıyla tıbbi bilirkişi yardımından yararlanılmasına gerek olmadığı; bu tip bir incelemenin hatalı sonuçlara götürebileceği, bu nedenle bu halde yargılamayı yapan mahkemenin bu konudaki değerlendirmesinin esas alınması gerektiğine yönelik Alman Federal Yüksek Mahkemesi'nin kararının ayrıntıları için bkz. MERAKLI, s. 1591.

ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 199, ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 184; ALTUNKAŞ, s. 160; DEMİRBAŞ, s. 288. Bu halde yasak usullerden işkencenin kullanıldığının da kabul edilebileceğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 179. Yargıtay'da şüphelinin gündüz gece aralıksız ifadesinin alındığı, gece uyumasına izin verilmediği, uykusundan uyandırılarak ifade alma işlemine devam edildiği olayda uygulanan usulün işkence teşkil ettiği değerlendirmesinde bulunmuştur. Söz konusu kararın ayrıntıları için bkz. Y. 12. CD, T. 30.09.2014, E. 2014/4162, K. 2014/19132, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

Benzer değerlendirmeler için bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 245 vd.

Benzer değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 271. Bu halde ifadeyi alan veya sorguyu gerçekleştirenlerin, şüpheli veya sanığın yorgunluk durumunun farkında ya da bilincinde olmalarının aranmayacağı; şüpheli veya sanığın ifade alma ve sorgu işlemi sırasında objektif olarak yorgun olmasının yeterli olduğu yönündeki değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1592.

KAYMAZ, s. 101, 103 vd.; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 199 vd.; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 184; DEMİRBAŞ, s. 288; ALTUNKAŞ, s. 161; İ. ŞAHİN, s. 354.

DEMİRBAŞ, s. 288; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 200; İ. ŞAHİN, s. 354; Kaymaz, s. 104; ALTUNKAŞ, s. 162; YENİSEY / NUHOĞLU, s. 628; ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 246; HAYDAR, s. 146. Aldatmanın varlığı için, şüpheli veya sanık gerçeği bilseydi bu şekilde beyanda bulunmazdı denilebiliyor olmasının gerektiği yönünde bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 578.

ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 185.

Kolluk faaliyetleri bakımından açık ve hilesiz faaliyetler; gizli ve hilesiz faaliyetler; açık ve hileli faaliyetler ve gizli ve hileli faaliyetler ayrımının yapılabileceği ve bu kapsama giren kolluk faaliyeti örnekleri için bkz. BIÇAK, s. 593, 595. DEMİRBAŞ, s. 288 vd.; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 200 vd.; ALTUNKAŞ, s. 163. ALTUNKAŞ, s. 163 vd. Aynı yönde bkz. HAYDAR, s. 147.

ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 201 vd.; DEMİRBAŞ, s. 289 vd.; Kaymaz, s. 106 vd.; ALTUNKAŞ, s. 164.

ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 203 vd., 207; ALTUNKAŞ, s. 164 vd.; HAYDAR, s. 147.

KAYMAZ, s. 104 vd. Kural bu olmakla birlikte, şüpheli veya sanığa sorulan ve onu belli bir yönde cevap vermeye yönelten telkini soruların da, şüpheli veya sanığın irade özgürlüğü üzerinde etki doğurduğu hallerde, aldatma kapsamında değerlendirilebilmesi mümkündür. ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 208; DEMİRBAŞ, s. 292; MERAKLI, s. 1597 vd. Telkini soruların, ifade alma veya sorgu taktiği olarak geçerli sayılabilmesi için şüpheli veya sanığın irade özgürlüğüne zarar vermemiş olması gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 272. Benzer değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 578. Şüpheli veya sanığa yöneltilen tuzak soruların aldatma kapsamında değerlendirilemeyeceği yönündeki görüşler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 628; MERAKLI, s. 1596 vd.

DEMİRBAŞ, s. 291; MERAKLI, s. 1594, 1595. İfadeyi alan ya da sorguyu gerçekleştiren yetkilinin fiili duruma ilişkin hatasının aldatma kapsamında değerlendirilemeyeceği; ancak yetkilinin bu hatasını fark ettiği anda bu yanlıyı ortadan kaldırmakla yükümlü olduğu yönündeki değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1595 vd.

ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 207; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 185 vd.; KAYMAZ, s. 106. ALTUNKAŞ, s. 168 vd.

ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 187. Bu halde, hukuk devleti anlayışına dayanan bir ceza yargılamasında, şüpheli veya sanık statüsünde de olsa vatandaşın, ifade alma veya sorgusundaki hukuki yönlerin karanlıkta kalmayacağına dair haklı güveninin korunması gerektiği yönünde bkz. KAYMAZ, s. 107; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 206; ALTUNKAŞ, s. 170. Benzer şekilde, bireyin bir hukuk devletinde soruşturma ya da kovuşturmayı yürüten makamlardan edindiği bilgilere güvenerek verdiği beyanların onun aleyhinde sonuç doğurmasının kabul edilemeyeceğine yönelik değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1594.

DEMİRBAŞ, s. 290 vd.; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 206; ALTUNKAŞ, s. 169 vd.; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 186 vd.; MERAKLI, s. 1596. Benzer değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 272. Aldatma, bilinçli bir yalanı ifade ettiğinden, şüpheli veya sanığın içine düştüğü hatadan yararlanılmasının aldatma kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 246. Benzer şekilde şüpheli veya sanığın içine düştüğü hatadan yararlanılmasının aldatma sayılmayacağına yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 578.

Kişinin bedeni üzerinde, irade özgürlüğünü ortadan kaldıracak düzeyde fiziki etki doğuracak yöntemlerin kullanılmasının cebir kapsamında değerlendirilebileceği yönünde bkz. CENTEL / ZAFER, s. 272. Benzer şekilde, şüpheli veya sanığa karşı fiziksel güç kullanılarak irade özgürlüğünün ortadan kaldırıldığı hallerin cebir kapsamında değerlendirilebileceği yönünde bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 628. Hukuka uygun olarak gerçekleştirilmedikleri, şüpheli veya sanığın beyanını etkilemek amacıyla kullanıldıkları hallerde, üst araması, tutuklama gibi koruma tedbirlerinin uygulanmasının da cebir kapsamında değerlendirilebileceği; bununla beraber söz konusu tedbirlerin hukuka uygun olarak gerçekleştirildiği hallerde, işlemin doğasından kaynaklanan zor kullanımının şüpheli veya sanığın kendisini zorlanmış hissetmesi nedeniyle yasak usul olan cebir kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 187 vd.

İ. ŞAHİN, s. 359; Kaymaz, s. 121, ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 218; ALTUNKAŞ, s. 175. Bu halde tedbirin uygulanacağına beyan edilmesinin yeterli olduğu ayrıca tedbirin uygulanmasına gerek olmadığına yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 188.

ŞAHİN, Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 218. Burada şüpheli veya sanık ile kötülük beyanının yöneldiği üçüncü kişi arasında akrabalık ilişkisinin varlığı aranmaz; şüpheli veya sanığın söz konusu üçüncü kişiye yakınlık duyması yeterlidir. Buradaki yakın kavramının soruşturulmakta veya kovuşturulmakta olan suçun aydınlatılması amacıyla herhangi bir ceza muhakemesi tedbirine katlanmak durumunda olmayan kişiler olarak anlaşılması gerektiği; şeriklerin bu kapsamda söz konusu tedbirlere katlanma yükümlülükleri olduğundan, yakın olarak değerlendirilemeyeceği yönünde bkz. ŞAHİN, Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 218; ALTUNKAŞ, s. 176; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 188. Yakın kavramına kimlerin girdiğinin değerlendirilmesinde, üçüncü kişiye yönelik kötülük beyanının şüpheli veya sanığın irade özgürlüğünü engelleyip engellemediğinin dikkate alınması gerektiği yönünde bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 579.

Benzer değerlendirmeler için bkz. KAYMAZ, s. 123 vd.; İ. ŞAHİN, s. 360; ALTUNKAŞ, s. 175; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 189. Bu halde uyarı ile tehdit arasındaki sınırı çizmek ve şüpheli veya sanığın iradesini engelleyici nitelikte olup olmadığını tespit etmek çok güç olduğundan, bu uyarılar yapılmaksızın da şüpheli veya sanıktan beyan elde etmenin mümkün olduğu hallerde, uyarı yapılmasından ya da hatırlatmada bulunulmasından kaçınılması gerektiğine yönelik değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 189.

İ. ŞAHİN, s. 356; KAYMAZ, s. 112; ALTUNKAŞ, s. 178.

DEMİRBAŞ, s. 292; ŞAHİN, Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 201; ALTUNKAŞ, s. 178; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 190; KAYMAZ, s. 111; İ. ŞAHİN, s. 356.

Reaksiyon yoluyla kişisel özelliklerin ortaya çıkarıldığı projektif testlerin işlev tarzı, insanlarda bulunan dürtülere dayanmakta olup; bu dürtülerin yorumlanmasında testin uygulandığı kişinin tecrübeleri, ihtiyaçları ve korkuları açığa çıktığından, kişi istemese dahi tepkileri aracılığıyla kişilik yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Bu testlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. ALTUNKAŞ, s. 179.

Poligraf, şüpheli veya sanığın kan basıncı, nabızı, solunumu, terlemesi ve bilinçsiz kas hareketlerinin ölçülmesi vasıtasıyla, kişinin kontrol edemediği fiziksel reaksiyonlarından, onun beyanlarının doğruluk derecesi hakkında sonuçlar çıkarılmasını mümkün kılan araçtır. İfade alma veya sorgu sırasında bu araç şüpheli veya sanığın vücuduna bağlanmakta; öncelikle ona suçla ilgisi olmayan sorular sorularak vücudunun normal tepkileri tespit edilmekte; sonrasında suç ile ilgili sorular sorularak bu sorular sırasında vücudunun tepkileri kayıt altına alınmaktadır. Bu araç vasıtasıyla şüpheli veya sanık yalan beyanda bulunduğu takdirde, kan basıncı, nabızı, solunumu, terlemesi gibi fiziksel reaksiyonlarında meydana gelen değişikliklere bakılarak bu yalan beyanlar tespit edilebilmektedir. Bu araçla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. DEMİRBAŞ, s. 293; KAYMAZ, s. 113; İ. ŞAHİN, s. 356; ŞAHİN, Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 210 vd.; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 190 vd.; MERAKLI, s. 1604 vd.

Pallometri, özellikle cinsel suçların araştırılmasında kullanılan bir yöntem olup, bu yöntemde bir takım görsel ve sesli uyarılar karşısında ereksiyonun ölçülmesi amaçlanmaktadır. Yöntemin ayrıntıları hakkında bkz. ŞAHİN, Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 215; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 193.

Bu usullerin yanında şüpheli veya sanığın aç susuz bırakılması ya da ilacını kullanmasının engellenmesi gibi uygulamaların da bu kapsamda değerlendirilebileceği yönünde bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 629. Hipnoz ve yalan makinesinin yanında, narcoanalizin de bu kapsamda değerlendirilebileceği yönünde bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAŞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 246. Aynı yönde bkz. MERAKLI, s. 1603. Bu sayılanların yanında Beyin Elektrik Titreşim İzleri'nin de bu kapsamda değerlendirilebileceği yönünde bkz. HAYDAR, s. 153.

Benzer değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN, Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 212 vd.; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 191 vd.; SOKULLU AKINCI, s. 165; KAYMAZ, s. 113; İ. ŞAHİN, s. 356 vd.; ALTUNKAŞ, s. 179 vd.; HAYDAR, s. 151 vd. Yalan makinesi kullanımının tartışmalı olmakla birlikte, şüpheli veya sanığın rızasıyla kullanıldığı hallerde, yasak ifade alma ve sorgu usulleri arasında değerlendirilmediğine yönelik tespitler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 273. Benzer yönde bkz. YENİSEY, s. 134. Yalan makinesi kullanımının yasak usul kapsamında değerlendirilmesi gerektiği yönünde bkz. ÜNVER / HAKERİ, s. 569. Yalan makinesinden elde edilecek verilerin güvenilirliği konusunda yapılan değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 579 vd. Yalan makinesi

kullanımına yönelik getirilen eleştirilerin genellikle yan konularda kaldığı, aracın kullanımına yönelik hukuki düzenlemeler yapıldıktan ve endişeler giderildikten sonra bu aracın adli işlemlerde kullanılmasına imkan tanınması gerektiği yönündeki değerlendirmeler için bkz. BIÇAK, s. 604.

ALTUNKAŞ, s. 184; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 194; HAYDAR, s. 150; MERAKLI, s. 1608. Aksi yönde, bunlar kanunda öngörülen yararlar olmadıklarından madde kapsamında yasak usul olarak değerlendirilmeleri gerektiği şeklindeki tespitler için bkz. KAYMAZ, s. 115. Sigara tiryakisi olan bir kişinin saatlerce sigara içmesine izin verilmeyip, ifade verirse içebileceğinin söylenmesi, şüpheli veya sanıkta yoksunluk durumuna bağlı olarak ortaya çıkan acının derecesine göre kötü muamele kapsamında değerlendirilebilir. Bu halde bu davranışın işkence kapsamında değerlendirilmesi gerektiği yönünde bkz. DEMİRBAŞ, s. 294; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 216; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 178, 179. Çay, kahve ya da sigara tiryakisi olan kişiye saatlerce bu maddelerin verilmeyip, beyanda bulunması halinde içebileceğinin söylenmesinin, kanuna aykırı yarar vaadi kapsamında değerlendirilebileceği yönünde bkz. MERAKLI, s. 1608.

Bu kavramın "*hukuka aykırı yarar vaadinde*" bulunması olarak yeniden düzenlenmesi gerektiği; aksi halde kanuna uygun olmakla birlikte hukuka aykırı yarar vaadinde bulunularak şüpheli veya sanığın özgür iradesinin engellendiği hallerin, madde kapsamında yasak usul olarak değerlendirilemeyeceği yönünde bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 576, 580.

Bu yönüyle kanuna aykırı yarar vaadinde bulunmanın, bir diğer yasak ifade alma ve sorgu usulü olan aldatmaya çok yakın olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. ÖZBEK / DOĞAN / BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 246. Benzer değerlendirmeler için bkz. ÖZEN, Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 580.

İ. ŞAHİN, s. 357; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 215; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 194; CENTEL / ZAFER, s. 273.

DEMİRBAŞ, s. 294; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 216; ALTUNKAŞ, s. 185 vd.; ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 194; İ. ŞAHİN, s. 357 vd.; HAYDAR, s. 150; MERAKLI, s. 1609. Bu doğrultuda şüpheli veya sanığa bilgi vermek amacıyla hukuki açıklamada bulunulmasının, örneğin yüklenen suçun cezasının açıklanması, suçunu ikrar etmesi durumunda bunun takdiri indirim nedeni olarak göz önünde bulundurulabileceğinin söylenmesi gibi, yasak usul kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde bkz. CENTEL / ZAFER, s. 273. Benzer şekilde bu yönde bir açıklamada bulunması halinde, aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirildiği; bunların kanuna aykırı yarar vaadi olarak değerlendirilemeyeceğine yönelik tespitler için bkz. MERAKLI, s. 1609.

Bununla birlikte kanuna aykırı olmayan, yani ifade alma veya sorgu işlemi gerçekleştirilmeye yetkili kişinin, yetkisi kapsamında olan bir yararı vaat etmesi, ancak bu vaadini yerine getirmemesinin aldatma kapsamında değerlendirilebileceği yönünde bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 195.

Benzer değerlendirmeler için bkz. YENİSEY / NUHOĞLU, s. 628.

Ceza muhakemesi hukukunda da, sınırlı da olsa kanunilik ilkesi geçerli olmakla birlikte, bu ilke istisnai ve sınırlayıcı düzenlemeler bakımından etkili olduğundan ve CMK'nın 148. maddesinde getirilen düzenleme bu nitelikte olmayıp, tersine şüpheli veya sanığın haklarının korunmasına hizmet ettiğinden, bu madde uyarınca uygulanması yasaklanmış olan usullerin belirlenmesinde kıyas yapılabilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

Tıpkı narkoanaliz gibi hipnoz da, hipnotize edilenin bilincini etkileyen ve tamamen etkisiz hale getiren psikolojik bir uygulamadır. Hipnoz altında, hipnotize edilen kişinin bilinci tamamen etkisiz hale getirildiğinden, kişi sorulan sorulara kendisi aleyhine de olsa yanıt vermekte; hipnozun etkisi altındayken kendisine sorulan soruları ve bu sorulara verdiği yanıtları da hatırlayamamaktadır. Hipnoz yöntemi ve bu yöntemin sakıncaları hakkında ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. KAYMAZ, s. 121; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 217; İ. ŞAHİN, s. 358; ÖGET, Mehmet, İnsan Hakları ve Ceza Hukuku Bağlamında Zihin Kontrolü, Ceza Hukuku Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 41, 2019, s. 723-774, s. 730. Hatırlama yeteneğini etkileyen tedbirler yoluyla, şüpheli veya sanığın, yaratılan yapay durum vasıtasıyla, lehine olabilecek olay veya hususları hatırlaması ve bu yönde açıklamada bulunması ya da gerçekte söylemek istediği hususlarla, söylemesi halinde aleyhine sonuç doğurabilecek hususları doğru şekilde takdir etmesi veya bunları

ölçmesi engellenmektedir. Bu kapsamda uygulanabilecek yöntemler hakkında ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. KAYMAZ, s. 120; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 220; İ. ŞAHİN, s. 358, ÖGET, s. 731 vd. Sömürmenin de bu kapsamda değerlendirilebilecek bir yöntem olduğu yönünde bkz. HAYDAR, s. 153 vd. KAYMAZ, s. 120 vd.; İ. ŞAHİN, s. 358; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 220 vd.; ALTUNKAŞ, s. 187 vd. Şüpheli veya sanığın zihninin kontrol edilmesi sonucunu doğuran bu tip usuller uygulanmasının, işkence kapsamında değerlendirilebileceği yönündeki tespitler ve bu konuda Amerikan hukukundan örnekler için bkz. ÖGET, s. 740 vd. Yargıtay'ın hipnoz ve zihin kontrolüne yönelik yöntemlerin uygulanmasını, yasak ifade yöntemleri kapsamında değerlendirdiği kararı için bkz. Y. 12. CD, T. 30.09.2014, E. 2014/4162, K. 2014/19132, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

Delil elde etme ve değerlendirme yasakları ayırımı doğrultusunda, delil yasakları konusunda yapılan ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1612 vd.

217. maddenin gerekçesinde, soruşturma ve kovuşturma ile görevli olanların, hukuka aykırı şekilde elde ettikleri delillerin hükme esas alınamayacağı ifade edildiğinden, sulh ceza hakimi veya mahkemenin, yasak sorgu usulleri uygulayarak elde ettikleri beyanlar da, hukuka aykırı şekilde elde edilmiş olduklarından hüküm kurulurken dikkate alınamayacaktır. Bu değerlendirmeler için bkz. ALTUNKAŞ, s. 208.

Benzer değerlendirmeler için bkz. ALTUNKAŞ, s. 206 vd.

TCK m. 148'de yasak usul kapsamında yer verilen yöntemlerin insan onuruna aykırı yöntemler olduğu ve insan onuru da bireylerin üzerinde tasarruf edebilecekleri bir hukuki değer olmadığından, ilgilinin rızasına sonuç bağlanmamasının yerinde olduğuna yönelik değerlendirmeler için bkz. MERAKLI, s. 1610.

Delil yasaklarının, delil elde etme ve değerlendirme yasağı olmak üzere ikiye ayrıldığı; hukuka uygun şekilde elde edilmiş olsa bile bir delilin yargılama sırasında değerlendirilip, hükme esas alınmasını engelleyen yasaklara değerlendirme yasağı denildiği ve ifade alma ve sorgunun yasak usullerle gerçekleştirilmesinin, değerlendirme yasağı örneği olduğu konusunda bkz. YCGK, T. 10.12.2013, E. 2013/10-483, K. 2013/599; YCGK, T. 20.05.2014, E. 2013/10-468, K. 2014/268; YCGK, T. 21.10.2014, E. 2012/4-1283, K. 2014/430; YCGK, T. 23.02.2016, E. 2014/5-98, K. 2016/83; YCGK, T. 23.02.2016, E. 2014/98, K. 2016/83; YCGK, T. 19.12.2017, E. 2017/4-291, K. 2017/558; YCGK, T. 29.11.2018, E. 2016/18-1097, K. 2018/591; YCGK, T. 26.03.2019, E. 2017/19-1165; K. 2019/263; YCGK, T. 16.05.2019, E. 2016/20-1062, K. 2019/441; YCGK, T. 22.10.2019, E. 2017/7-961, K. 2019/622; YCGK, T. 09.07.2020, E. 2016/1-487, K. 2020/353, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020. Benzer yönde bkz. YCGK, T. 10.12.2013, E. 2013/10-283, K. 2013/599; Y. 4. CD, T. 11.04.2019, E. 2019/1285, K. 2019/6766; Y. 7. CD, T. 16.04.2019, E. 2015/12777, K. 2019/30281; Y. 7. CD, T. 18.09.2019, E. 2019/1750, K. 2019/34804; Y. 7. CD, T. 20.01.2020, E. 2016/3360, K. 2020/1052; Y. 7. CD, T. 20.01.2020, E. 2017/14243, K. 2020/1023; YCGK, T. 25.02. 2020, E. 2016/8-544, K. 2020/127; Y. 7. CD, T. 16.03.2020, E. 2015/27964, K. 2020/3822, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

Bu yönüyle söz konusu düzenlemenin, çağdaş, insan haklarına saygılı, hukuk devletine uygun bir ceza yargılamasının temelini teşkil ettiğine dair değerlendirmeler için bkz. YURTCAN, s. 316. Aksinin kabulünün şüpheli ve sanık haklarını anlamsız kılacağı gibi, onun hukuki pozisyonunu da değersizleştireceği yönünde bkz. KAYMAZ, s. 87; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 226; ALTUNKAŞ, s. 200 vd.

Maddede sayılan ve ifade alma veya sorgu işlemi sırasında kullanılan yasak usullerin irade özgürlüğünü engellediğini ispata gerek olmadığı; bu usullerin kullanıldığının ispatlanmasının yeterli olduğu ve bu noktada şüpheden sanık yararlanır ilkesinin de uygulama alanı bulamayacağına yönelik değerlendirmeler için bkz. CENTEL / ZAFER, s. 268. Benzer değerlendirmeler için bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 196; ÜNVER / HAKERİ, s. 569, 571. İfade alma ve sorgu işlemi sırasında yasak usullerin kullanıldığının iddia edildiği hallerde, ifade ve sorgudaki beyanların özgür irade ürünü olduğunu ispat yükünün savcılıkta olduğu; savcılığın bu beyanların özgür iradeye dayandığını ispat edemediği hallerde, hüküm kurulurken bu beyanlara dayanılamayacağı yönündeki değerlendirmeler için bkz. BIÇAK, s. 604. Yasak usullerin uygulandığının tam ispatının aranmasının, hukuk devleti ile sıkı bağlantı içerisinde olan CMK m.

148'in işlevsiz kalmasına neden olacağı; bu nedenle bu halde yasak usullerin uygulandığı konusunda ciddi biçimde kuşku uyandıracak hususların ispat edilmiş olmasının yeterli görülmesi gerektiği yönünde bkz. MERAKLI, s. 1621 vd.

Bu değerlendirmelerin ayrıntıları için bkz. ALTUNKAŞ, s. 206. Benzer yönde bkz. MERAKLI, s. 1611.

ALTUNKAŞ, s. 202. Türk hukukunda hukuka aykırı deliller bakımından mutlak değerlendirme yasağı kabul edilmesinin, bu delilin şüpheli veya sanığın aleyhine olduğu haller gibi, lehine olduğu hallerde de değerlendirilmemesi sonucunu doğuracağına yönelik tespit ve eleştiriler için bkz. ÖZTÜRK, Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları, s. 36. Benzer yönde bkz. HAYDAR, s. 164.

DEMİRBAŞ, s. 266 vd., 296 vd.; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 221.

ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 221.

Yargıtay'ın 217. maddenin gerekçesinden hareketle, bir delilin hükme esas alınmasına engel oluşturan hukuka aykırılığın, sanığın temel haklarını ihlal eden aykırılıklar olduğu; sanığın temel haklarını ihlal etmeyen şekli aykırılıkların bu kapsamda görülemeyeceği yönündeki kararlarının ayrıntıları için bkz. YCGK, T. 10.12.2013, E. 2013/10-483, K. 2013/599; YCGK, T. 20.05.2014, E. 2013/10-468, K. 2014/268; YCGK, T. 03.06.2014, E. 2013/10-642, K. 2014/302; Y. 18. CD, T. 12.10.2015, E. 2015/8967, K. 2015/7082, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

Delil yasaklarının uzak etkisi, hukuka aykırı yollarla elde edilen bir delile dayanılarak, suçla ilgili bir başka delile ulaşılmaması, örneğin şüphelinin işkence altında verdiği ifadeye dayanılarak cesedin veya silahın bulunması halinde, bu ceset veya silahın da delil olarak değerlendirilememesi sonucunu doğuran etkidir. Bu şekilde ulaşılan deliller Anglosakson hukukunda "zehirli ağacın meyveleri" olarak isimlendirilmektedir. Bu doktrine göre zehirli ağacın meyveleri de zehirli olacağından, hukuka aykırı delile dayanılarak ulaşılan deliller de yasak kapsamında değerlendirilmektedir. Delil yasaklarının uzak etkisi ve zehirli ağacın meyveleri doktrini hakkında ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. DEMİRBAŞ, s. 298 vd.; ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 230 vd.; KAYMAZ, s. 250 vd.

ALTUNKAŞ, s. 212 vd. Benzer değerlendirmeler için bkz. KESKİN, s. 182, 183.

Buna göre; "... hukuka aykırı olarak sanıktan elde edilen ifadeden ... yola çıkarak başka delillere ulaşılabilir. İşte bu durumda ortada hukuka aykırı delil niteliği taşıyan bir ifade ... sonucunda elde edilen deliller vardır ki, bu deliller de yargılamada kullanılamaz". YCGK, T. 29.11.2005, E. 2005/7-144, K. 2005/150, YKD, Cilt: 32, Sayı: 3, Mart 2006, 471 vd. Benzer şekilde "... yasak yöntemlerle (CMK m. 148) alınan savunmada belirtilen adreste hukuka uygun arama yapılsa bile elde edilen deliller hukuka aykırı olacağından, ... mahkumiyete esas alınamaz". Y. 19. CD, T. 28.12.2015, E. 2015/7999, K. 2015/9323, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020. Benzer değerlendirmeler için bkz. Y. 2. CD, T. 20.11.2013, E. 2012/29290, K. 2013/27219; Y. 2. CD, T. 08.12.2015, E. 2014/18497, K. 2015/22649, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, E.T. 18.11.2020.

